

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 36 Volume: 8 Issue: 36

Şubat 2015 February 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

KIBRIS'TA GALİ FİKİRLER DİZİSİ'NDE MÜZAKERE SÜRECİ VE TEMEL ÖZELLİKLERİ

THE IMPORTANCE AND THE CHARACTERISTICS OF GHALI'S SET OF IDEAS IN THE PROCESS OF NEGOTIATIONS IN CYPRUS

Soyalp TAMÇELİK*

Öz

Bu araştırmada, Kıbrıs'ta yaşanan müzakere sürecinde Gali Fikirler Dizisi'nin yeri, önemi ve özellikleri ele alınmıştır. Bundan hareketle araştırmadaki temel amaç, Kıbrıs'ta taraflar arasında yaşanan al-ver egzersizinin ilk ve en önemli ayağını oluşturan Gali Fikirler Dizisi'ne dayalı sürecin özelliklerine bakmaktır.

Kıbrıs'ta bütünlüklü çerçeve anlaşmasının ilk nüvesi olarak ortaya çıkan Gali Fikirler Dizisi, genel itibarıyla nasıl oluştuğu, müzakere sürecinde yaşanan sıkıntıların nasıl halledildiği, tarafların tutum analizinin özellikleri ve sorunların geçici düzenlemelerle nasıl çözüleceği üzerinde durulmuştur.

Uluslararası müzakerelerde önemli bir örnek teşkil eden Gali Fikirler Dizisi ve buna dayalı pazarlıklar, tarafların tutum analizi açısından birtakım yeni özellikleri ortaya çıkarmıştır. Bundan hareketle Fikirler Dizisi, yıllardır devam eden Türk-Rum uzlaşmazlığında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Her şeyden önce BM'nin, Kıbrıs'ta geniş, kapsamlı ve kalıcı bir anlaşmaya varılması için gayretlerinin arttığı ilk adımı olarak görmek mümkündür.

1992 yılında *Fikirler Dizisi*, esas itibarıyla bir '*Çerçeve Anlaşması*' niteliğinde ortaya çıkmıştır. Ancak bu anlaşma Türkiye, Yunanistan ve İngiltere için bir '*barış*' anlaşması niteliğinde değildir. Özellikle bu anlaşma, Kıbrıs'ta çözümün esaslarını ve ana prensiplerini tespit edilmesi açısından son derece önemlidir. Bir başka deyişle adada kurulacak barış için bir çatı özelliğindedir. Bundan hareketle Gali Fikirler Dizisi üzerinde pek çok kere basma-kalıp fikir çatışmaları, hatta niyet yargılamaları şeklinde cereyan eden yüksek gerilimli tartışmalar yaşanmıştır. Ancak bu tartışmalar, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının politik kültürüne, siyasal algılamasına ve davranış modellerinin eleştirel incelemesine büyük katkı sağladığı da bir gerçektir.

Bundan hareketle araştırma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde *Gali Fikirler Dizisi'nin ortaya çıkması ve safahatı* incelenmiş, ikinci bölümde *Gali Fikirler Dizisi'nin genel bir değerlendirilmesi* yapılmış, üçüncü ve son bölümde ise *Fikirler Dizisi'nin müzakere süreci* ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, BM, Gali Planı, Müzakere, Denktaş, Vasiliu.

Abstract

In this research, the role, the importance, and the characteristics of Ghali's Set of Ideas within the process of negotiations in Cyprus have been addressed. Therefore, the main purpose of this research is to analyze the main features of the process based on Ghali's Set of Ideas, which constitutes the first and the most important step of give-and-take exercise between parties in Cyprus.

The process of making Ghali's Set of Ideas, which emerged as the first product of Overall Framework Agreement on Cyprus, the way the problems experienced during the negotiations were resolved, characteristics of analysis of parties' attitudes and how the problems were resolved with interim regulations have been elaborated in general.

Ghali's Set of Ideas and bargains based on this, which presents an important example to the international negotiations, reveal new characteristics from the perspective of analysis of parties' attitudes. From this point, Set of Ideas became an important turning point in the history of Turkish-Greek disagreement. It is suitable to consider Set of Ideas as the first UN step to reach a broad, inclusive and permanent agreement in Cyprus.

The Set of Ideas, in general, had emerged as a '*Framework Agreement*' in 1992. This agreement, however, was not a '*peace*' treaty for Turkey, Greece and the United Kingdom. This treaty, in particular, is extremely important to determine the foundations and the main principles of a

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

solution in Cyprus. In other words, it is like a frame for the peace in the island. Therefore so many clash of opinions and deep disputes over the Ghali's Set of Ideas have occurred. These clashes of opinion, on the other hand, contributed to the critical analysis of behavioral patterns, political perceptions and political culture of Turkish and Greek Cypriot communities.

Therefore, this research is composed of three main sections. In the first one, *the emergence and the process of Ghali's Set of Ideas* is examined. In the second section, *an overall evaluation of Ghali's Set of Ideas* is made whereas in the third and the last part, *the negotiation process of Set of Ideas* is addressed.

Keywords: Cyprus, UN, Ghali Plan, Negotiation, Denktash, Vasiliu.

Giriş

Günümüz dünyasında hegemonya kurmak, yalnızca siyasî ya da askerî yöntemlerle değil, ideolojik araç ve gereçlerle de gerçekleştirilebilmektedir. Bu bağlamda *küreselleşme* adı altında uygulamaya konan '*Yeni Dünya Düzeni*', özellikle büyük güçlerin dışında ulus-devletlerin ulusal politikalarını çıkmaza sokmakta ve bugünkü manevî değerleri temelinden sarsmaktadır.

Esasına bu düzenin yönlendirmesiyle ortaya çıkan ana olgu, seçeneklerin olmadığı bir dünyayı tanımlamaktır ki, '*tarihin sona erdiği*' ya da '*ideolojilerin bittiği*' tezlerinin savunulmasına yol açmaktadır (Fukuyama, 1996: 65). Dolayısıyla bu dönemde her şeyin tekipleştigiğine dair vurgu yapılmıştır.

Yaşanılan bu süreçte insanlar, kendi kültürlerinden koparak, evrensel ve baskın kültürlerin etkisi altına girmeye başlamışlardır. Özellikle ulusal kimliklerin dejenerasyonu, anlamlar dünyasında kimliksizleştirme sorununu oluşturmakta, ardından da '*kültürsüzleştirme*'¹ söylemlerinin yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Pek tabii ki bu durum, toplumların ekonomik, sosyal, siyasal alanda denetim yetersizliğine ve ulusal egemenliğinin yeniden sorgulanmasına neden olmaktadır. Özellikle bu durum karşısında insanları, köklü '*yapısal reformlardan*' çok, sorunların ertelenmesine ya da bastırılmasına ittiği gibi, düzenden umudunu kesen insanları farklı arayışlar içine ittiği de görülmüştür (Tamçelik, 2008: 92). Bu gelişmelerin bir sonucu olarak az gelişmiş ülkeler, iç politikanın yanı sıra dış politika alanında da kan kaybetmeye başlamışlardır.

Aslında buraya kadarki değerlendirmeler, Kıbrıs gerçeğine de birebir uymaktadır. Çünkü Kıbrıs'taki halkların siyasal faaliyetlerinin resmî ve şekli görünüşü, daha gerçekçi değerlendirmeler yapmaya uygun değildir. Bunun yerine siyasal faaliyetlerin özünün ve iç dinamiğinin araştırılmasına dikkat etmek gerekecektir. Özellikle Kıbrıs meselesine yönelik *fonksiyonel* ve *davranışçı* açıdan yapılan incelemeler (Kapani, 1988: 29), siyasal kararların kimler tarafından, nasıl alındığı, bunların oluşma süreci, sosyal grupların karar ve etki ilişkilerindeki rolü, siyasal katılma, sosyal yapı ve iktidar ilişkisi, siyasal değişme ve gelişme gibi sorunları (Easton, 1968: 129 vd), ana odak etrafında toplanan belli başlı alt konular olarak ortaya çıkarmaktadır.

Ne var ki, bu araştırmada '*kim haklı*' tezi sorgulanmayacaktır. Özellikle burada mevcut sorununun adadaki halkları nasıl etkilediği ve algı düzeylerinin bundan ne kadar etkilendiği sorunsalı örneklerle tartışılacaktır.

Adadaki toplumların içinde bulunduğu dünya görüşüne istinaden düşünceleri birbirine yakın sosyal grupların, aynı konu üzerinde birbirinden farklı sonuçlara ulaşıyorlarsa da Kıbrıslı Türklerin/Rumların veya Türkiye/Yunanistan'ın o konu hakkında birbirinden farklı değerlendirmeler yapması büyük bir olasılıktır.

Bu da gösteriyor ki, Kıbrıs meselesi, dışarıdan, örneğin Washington'dan yahut New York'tan, Brüksel'den veya Londra'dan bakınca öteki uluslararası sorunlara oranla çok daha basit görünse bile, aslında hiç de basit bir sorun değildir. Ama onu karmaşık hâle getiren sebep ise oldukça basittir.

Tarafların birbirine, özellikle Türklerin Rumlara karşı toplumsal güveni, neredeyse yok denecek kadar gibidir. Zaten bunu da kimse inkâr etmemektedir. Kaldı ki Genel Sekreter Butros Gali, BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu bir raporda "*iki taraf arasındaki güvensizlik uçurumunun derin olduğunu*" (Ekşi, 1992b: 19) vurgulaması boşuna değildir.

---

¹ Tıpkı "*Kıbrıslılık*" veya "*dünyalaşma*" kimliği gibi...

Bu nedendir ki taraflar, güvenmediği bir taraf ile anlaşmaya zorlandığı zaman, her öneriden kuşkulama gayet doğaldır. Ancak Kıbrıs'ta bu durum, adeta histeri halini almıştır. Özellikle adadaki toplumlar, kendilerini tam manasıyla güvence altına almadıkça, uluslararası nitelikteki herhangi bir belgeye imza atmamaya özen göstermektedirler. İşte Kıbrıs'taki bu durum, paradoksal bir sıkıntıyı gündeme getirmektedir.

Bundan hareketle ilk önce Kıbrıs'ta kurulacak barış abidesinin 'kaidesi' inşa etmek gerekecektir (Tamçelik, 2008: 93). Bugün Kıbrıs'ta barış için atılan bütün adımlar, aslında bu kaidenin üzerine oturtulacak abideyi oluşturmak içindir. Bundan dolayı toplumlararası görüşmeler, barışa atılan önemli adımlar olarak değerlendirilmektedirler. Bu bağlamda Gali Fikirler Dizisi'ne veya Annan Planı'na yönelik bütün girişimleri, Türklerle Rumlar arasındaki kalıcı barışı temin etmek için atılan adımlar olarak idealize edilebilir.

Bu uğurda yapılan en kapsamlı girişim, Gali döneminde ortaya çıkmıştır. Böylece Gali'nin girişimleriyle taraflar, yeni ve kapsamlı bir müzakere sürecine girmişlerdir. Bu araştırmada, Kıbrıs'la ilgili olarak New York'ta cereyan eden müzakerelerin ve pazarlığın iç yüzü ortaya konulacaktır.

Bu araştırmada uygulanan yöntem konusuna gelince, konu esas itibarıyla süreç analizine dair bir yöntem uygulanmıştır. Dolayısıyla geleneksel hadise naklinin yerine, daha çok analitik tarih ikame edilmeye çalışılmıştır. Bu yöntemle, Kıbrıs'ta ortaya çıkan bütünlüklü çerçeve anlaşmasının ilk nüvesinin nasıl oluştuğu, müzakere sürecinde yaşanan sıkıntıların nasıl halledildiği, tarafların tutum analizinin özellikleri ve sorunların geçici düzenlemelerle nasıl çözüleceği veya çözüm mekanizmasının nasıl çalışacağı tartışılacaktır.

1. Gali Fikirler Dizisi'nin Ortaya Çıkması ve Safahatı:

Sovyet Rusya'nın yıkılmasından sonra dünyadaki siyasal sistem, kısmen yumuşama dönemine gidilmiştir. Bu yüzden mahalli sorunlar birbiri ardına çözülürken Batı ittifakını tehdit eden Kıbrıs sorununun çözülmemesi düşünülemezdi.

Amerika'nın Lefkoşa Büyükelçisi Robert Lamb'ın da dediği gibi "BM Genel Sekreteriyle Güvenlik Konseyi, başka sorunlarla o kadar meşguldürler ki, onları Kıbrıs sorunuyla boş yere meşgul etmek doğru değildir" (Demirer, 1993: 71). Özellikle kriz merkezi olarak Orta Doğu'nun önem kazandığı bir dönemde, Kıbrıs meselesiyle NATO'nun güneydoğu kanadının askerî etkinliğinin azalmasına izin vermek, Soğuk Savaş dönemindeki sıkıntılardan çok daha ciddi sıkıntılara neden olacağı düşünülmektedir. Bu yüzden soruna taraf olanların ayak diretmesi halinde, baskıya daha fazla maruz kalacağını beklemek doğaldır (Kıbrıs Sorunu, 1990: 74-75). Özellikle 1990'lı yılların başında itibaren müzakerelerde güçlük çıkartan taraf olarak görülen Türklere daha çok baskı yapıldığı görülmüştür.

Bunun üzerine KKTC yönetimi, 1989 sonbaharından başlayarak Kıbrıs meselesinde ilerleme kaydedilebilmesi için sorunun yeni bir kavramsal çerçeveye birlikte ele alınmasını istemiştir. Bununla ilgili olarak KKTC yönetimi, 11 Ekim 1989 tarihinde BM Genel Sekreteri'ne bir belge sunmuştur (Kepoğlu, 1995: 46). Türk tarafı belgede, Kıbrıs'ta iki taraf arasındaki ilişkilerin yeni bir anlayış biçimine göre şekillenmesi gerektiği açıklanmıştır (A New Pattern..., 1990: 2-4). Buna göre Kıbrıs'ta gerçekçi, kalıcı ve adil bir çözümün bulunabilmesi için bazı temel ilkeler üzerinde *anlayış birliğinin* oluşturulması gerektiği savunulmuştur (Yolak, 1989: 95).

Amerikan yönetimi ise ilk olarak Rum tarafında başkan seçilen Vasiliu'nun daha girişimci bir şahsiyet olmasından faydalanarak, Kıbrıs'taki süreci hızlandırmaya çalışmıştır (Cerrahoğlu, 1998: 101; Kepoğlu, 1995: 45). Bu amaçla Haziran 1989'da Nelson Ledsky'yi büyükelçi sıfatıyla 'Kıbrıs Özel Koordinatörlüğü'ne atamıştır (İsmail, 1990: 293). Ancak Türk tarafının Ledsky'le ilgili görüşleri oldukça olumsuzdur.

Türk tarafına göre ABD'nin, 1992 yılına kadar adadaki anlaşmazlığın halledilebilmesi için Türk tarafının üzerinde baskı yapacağı düşünülmektedir (Uslu, 2001: 154). Ancak yeni temsilcinin görevi, ABD'nin sadece nüfuzunu kullanarak tarafları çözüme itmek değildir. Dolayısıyla tarafları bir ölçüde uzlaştırmak ve kalıcı çözüme ulaştırmak temel amaç olmuştur. Ne var ki onun görüşüne göre Denktaş ile Vasiliu arasındaki ciddi görüş farklılıkları vardır. Ona göre en temel farklılık Vasiliu'nun kalbinde geçmişe dair olayların yer almaması, Denktaş'ta ise kalbinin bunlarla dolu olmasıdır.

Bu farklılığı ortadan kaldırabilmek için de BM Genel Sekreteri, dengeli bir açılım yapmış ve görüşmelerini bir belgeyle ortaya koymuştur. Ne var ki Türk tarafı “*bu belge ile işe başlanmamı*” (Demirer, 1993: 165-166) diyerek olumsuz tavrını ortaya koymuştur.

Bundan da anlaşılacağı üzere Amerikalı diplomatlar, çözümün önündeki en büyük engeli Denktaş olarak görmüşlerdir. Ancak Amerikan yönetimi, Kıbrıs'ta bir çözüm bulunacak ise Denktaş'la çalışmak zorunda olduğunu bilmektedir. Zira başka bir muhatap bulmak, onların elinde olan bir şey değildir. Bunun üzerine Denktaş'ı kontrol altında tutabilmek için onun üzerinde tek yetkili ve söz sahibi konumundaki Ankara'yı devreye sokmak en etkili yöntem olarak görülmüştür. Ancak Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nda yapılan bir toplantıda, bu konu konuşulurken Ankara'ya baskı yapılmasının sakıncaları üzerinde durulmuştur (Uslu, 2001: 155). Bu durumda Avrupa Birliği'nin Ankara üzerinde daha etkili olacağı düşünülmüş ve AB'nin süratle devreye sokulması yönünde görüş birliğine varılmıştır. Fakat bu unsur da Amerikan yönetiminin doğrudan elinde olan bir araç değildir (Polat, 1999: 97)”. Washington, o aşamada BM Genel Sekreter'ini desteklemekten başka bir şey yapabilecek durumda değildir.

Denktaş'ın 1990 Şubat'ında New York'ta Rum lideri Vasiliu ile yaptığı ikili görüşmede, Vasiliu'nun Türk tarafına *self-determinasyon* hakkını tanımaması, siyasal eşitlik ve Türkiye'nin garantörlüğü gibi birçok temel prensibi reddetmesi yüzünden sonuçsuz kalmıştır (Kepoğlu, 1995: 48).

Kıbrıs'ta toplumlararası görüşmelerin Mart 1990'da başarısızlığa uğramasından² sonra Amerikan yönetimi, Kıbrıs konusunda Türk-Yunan diyalogunun yeniden başlatılması için şartların uygun olduğu sonucuna varmıştır. Genel kanı, Bush'un Arap-İsrail anlaşmazlığında olduğu gibi Kıbrıs sorununu çözmek için uluslararası bir konferansın toplanmasına sıcak baktığı yönündedir. Fakat Bush, Körfez Savaşı'nda kendisinden destek gördüğü Türkiye'yi gücendirmemek için bu konuda baskı yapmaktan kaçınmıştır (Bolükbaşı, 1992: 51). Amerikalılara göre görüşmelerin önündeki en büyük engel, Denktaş'ın gittikçe ayak diretir hâle gelmesi ve Türkiye'deki istikrarlı bir hükümetin bulunmamasıdır (Lesser, 1993: 112).

Gerçekten de bu tıkanıklık Özal'ın, Türk hükümetlerinin Kıbrıs görüşmelerine dahil olmama yönündeki geleneksel politikasını terkederek, 29 Mayıs 1991 tarihinde Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs'taki liderler arasında dördümlü bir toplantı yapılması önerisiyle aşılmıştır (Bolükbaşı, 2001: 332). Ancak George Bush'un, konuya ilişkin olarak Özal, Mitsotakis ve Vasiliu'ya önem vermesi, buna karşın Ankara ziyaretinde Denktaş'la görüşmeyerek onu ötelemesi, dikkat çekici bir durum olarak değerlendirilmiştir. Aslında bu durum, Amerikalıların Denktaş'tan duydukları rahatsızlığının bir göstergesi olarak görülmüştür. Bu yüzden Kıbrıs Türk liderliği rencide olduğunu hissetmiş ve Amerikan teşvikli toplumlararası görüşmelere soğuk bakmasına neden olmuştur. Ne var ki Washington yönetimi, Kıbrıs sorununu çözmek niyetindedir. Ama daha çok Ankara ve Atina'nın, Kıbrıs'taki soydaşları üzerinde baskı yapmasını istemektedir. Bu ise her iki ülkedeki kamuoyunun pek kabul edebileceği bir şey değildir (Dodd, 1998: 43; Bolükbaşı, 1992: 32-33). Sonuçta Cumhurbaşkanı Özal da Kıbrıs sorununda bir ilerleme sağlayamadığı için Amerikalıların gözünde prestij kaybetmiştir (Uslu, 2001: 157).

Aslında Özal, her iki anavatanın da 1959 yılındaki gibi adada bulunan ‘soydaşları’ (Bolükbaşı, 1992: 332) üzerinde yumuşatıcı bir etki yapabileceğini ve böylece daha kolay taviz verebileceğini düşünmüştür. Özal, özellikle bu öneriyi yaparken, AB'yle olan ilişkilerini tamir etmeye ve Rumların, sorunu *uluslararasılaştırma* çabalarını önlemeye çalışmıştır.

Özellikle 1991 yılında BM ve ABD heyetleri ile görüşen Özal'ın esnek bir tutum takınması, ister istemez Genel Sekreter Gali'yi umutlandırmış ve “*Ankara'daki görüşmelerden sonra tarafların anlaşmaya varabileceğine ve üst düzey bir toplantının Eylül 1991'de gerçekleştirilebileceğine yönelik umutların*” arttığını bildirmesine neden olmuştur.³ Gerçekten de Gali, Özal'ın Denktaş'ı toprak paylaşımı konusunda gerekli tavizleri vermeye ve bir miktar Rum mültecinin, kuzeye dönmesini kabul etmeye zorlayacağına inanmıştır.⁴

² “Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices”, *Security Council, S / 21183*, 8 March 1990, s. 4.

³ “Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus”, *Security Council, S / 24472*, 21 August 1992; *Statement by The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus*, Wednesday, 27 March 1991, Prg. 13.

⁴ *Cyprus Broadcasting Corporation*, 8 June 1991, FBIS / WE, 10 June 1991, s. 40.

İşin ilginç yanı bu önerinin, TBMM'ye karşı sorumlu olan Türk hükümetinden değil de Cumhurbaşkanı Özal'dan gelmesidir. Özal, 1991 yılı içinde Kıbrıs konusunda 'Dörtlü Konferans' yapılmasını önermiştir. Esasında o güne kadar sorunun iki toplum arasında görüşülmesini savunmuş olan Türkiye'nin, bu anlayışına değişiklik getirmesi dikkat çekicidir. Özal'ın önerisine göre Kıbrıs sorunu, sadece KKTC, GKRY, Türkiye ve Yunanistan (Gürel, 1984: 105) arasında ele alınmalıdır.

Mitsotakis'e göreyse görüşmelere Kıbrıs Cumhuriyeti, Kıbrıs Türk temsilcisi, Türkiye, Yunanistan ve BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinin katılacağı bir "Dokuzlar Konferansı" (Kepoğlu, 1995: 51; Bölükbaşı, 2001: 333) şeklinde olabileceği yönündedir.

Sonunda ABD ve Genel Sekreter, Türkiye'nin 'Dörtlü Konferans' önerisine sıcak baktıklarını açıklamışlardır. Bunun üzerine Cuellar, 28 Haziran 1991 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu şifahi bir raporda, Kıbrıs meselesinin çözümü için Türkiye'nin önerdiği 'Dörtlü Zirve' toplantısını kabul edilebileceğini açıklamıştır. Ardından Temmuz ayının içinde önce Atina'ya, sonra da Ankara'ya uğrayan Bush, Özal'ın önerdiği 'Dörtlü Konferans' benimsediğini vurgulamıştır (Kepoğlu, 1995: 51; Necatigil, 1998: 105; Gürel, 1993: 105). Ancak Atina'nın bu konudaki isteksizliği her ortamda gündeme gelmeye başlamıştır.

Ne var ki Türkiye'de yaşanan birtakım siyasal gelişmeler, Dörtlü Konferans'ın, Bush'un istediği gibi Eylül ayının içinde yapılmamasına engel olmuştur. ANAP hükümetinin erken genel seçime karar vermesi ve Türkiye'de seçim ortamı içinde Kıbrıs'la ilgili esaslı adımlar atamayacağını görülmesi, 'Dörtlü Konferans'ın, seçim tarihi olan 20 Ekim'den öteye atılmasına neden olmuştur. Bunun üzerine Bush, Eylül ayı içinde Başbakan Yılmaz'a ve Cumhurbaşkanı Özal'a ayrı ayrı mektup yazarak,⁵ gelişmelerden duyduğu üzüntüyü bildirmiştir.

Bu yüzden 11 Ekim 1991 tarihinde Güvenlik Konseyi'nin aldığı 716 sayılı karar, Konsey'in Kıbrıs'la ilgili olarak uluslararası nitelikli üst düzey toplantının yapılamamasından duyduğu üzüntüyü belirtmesine neden olmuştur.⁶

Hatırlanacağı üzere Cuellar, Kıbrıs ile ilgili son raporunu Güvenlik Konseyi'ne 19 Aralık 1991 tarihinde sunmuştur. Raporda, bir yandan "egemenliğin bölünmezliği" (Kepoğlu, 1995: 52) düşüncesine yer vermekte, öte yandan da Rum tarafının Türkler üzerinde egemenlik kurma çabalarını geçersiz kılmaya çalışmaktadır. Ancak Cuellar görüşmelerin sonunda, yapılacak anlaşmanın her iki topluma ayrı ayrı sunulacağını belirtmiştir. Böylece BM nezdinde Cuellar, Kıbrıs Türk halkının *self-determinasyon* hakkını teyit ettiğini göstermiştir.

Ne var ki kısa bir süre sonra BM'de Genel Sekreter değişmiş ve 1 Ocak 1992 tarihinden itibaren yeni bir Genel Sekreter ile yola devam edilmiştir. Hâl böyle olunca yeni Genel Sekreter, çözüm bulma çabalarına *iyi niyet misyonu* çerçevesinde yoğunluk kazandırmaya çalışmıştır. Özellikle 1992 yılının ilk aylarından itibaren bu yoğunluk dikkat çekmeye başlamıştır. Çalışmalar, BM Genel Sekreteri'nin iki tarafta da istişare hâlinde yürüttüğü Fikirler Dizisi'ne dayalı 'Çerçeve Taslağı' (Kepoğlu, 1995: 75) üzerinden yürütülmeye başlamıştır.

1992 yılında BM Genel Sekreteri Butros Galı'nın arabuluculuğunda yapılan toplumlararası görüşmelerde, onun hazırladığı Fikirler Dizisi, çözüm için uygun bir çerçeve olduğu gerekçesiyle Amerikalılarca da tasvip edilmiştir. Ayrıca bu dönemde Genel Sekreter, iyi niyet görevini terk ederek, zorlayıcı yöntemlerle toplumlararası görüşmeleri yürütme yöntemini seçmiştir. Önerilen çözüme topyekûn olarak 'evet' veya 'hayır' şeklinde cevaplar istemeye veya "bu sorunu sınırlandırılmış bir sürede sonuçlandıracaksınız; bunu yapmazsanız BM Güvenlik Konseyi'ne giderim" (Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, 1995: 60) şeklinde uygulamaların ağırlık kazandığı görülmüştür.

Bunun üzerine 5-9 Şubat 1992 tarihleri arasında BM temsilcileri Camillion, Feissel ve Kavanagh'ın başkanlığında, Lefkoşa'da Vasiliu ve Denктаş arasında görüşmelere başlanmıştır. Görüşmelerde, "Kapsamlı Çerçeve Anlaşması Taslağı" ile beraber Fikirler Dizisi de ilk kez tartışılmıştır.

⁵ "Bush'un Mektubu", Cumhuriyet Gazetesi, 20 Eylül 1991, No: 95474, s. 1.

⁶ UN Security Council Resolution 716 (1991), 11 October 1991.

Daha sonra 17 Şubat 1992 tarihinde BM temsilcileri Camillion, Feissel ve Kavanagh'ın nezaretinde başlayan ve Ankara, Atina ile Lefkoşa arasından yapılan mekik diplomasisinde Fikirler Dizisi ele alınmıştır. Böylece taraflar arasındaki görüş ayrılıkları ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

Bunun dışında Kıbrıs'ta toplum liderleriyle ayrı ayrı müzakereler yapılmıştır. Yapılan görüşmelerde her iki tarafın resmî pozisyonları arasında çok derin görüş ayrılıkları olduğu gözlemlenmiştir. Bu yüzden görüş farklılıklarının ortadan kaldırılmaması halinde ilerlemenin sağlanamayacağı açık bir şekilde görülmüştür (Necatigil, 1998: xviii). Özellikle taraflar arasında egemenlik, toprak, yer değiştiren kişiler, dönüşümlü başkanlık, cumhurbaşkanlığı ve yardımcılığının seçimleri konusunda büyük görüş farklılıkları vardır. Yine de umudunu kaybetmeyen Gali, Güvenlik Konseyi'ne, Kıbrıs'la ilgili "iyi niyet girişimine" ilişkin ilk raporunu, 3 Nisan 1992 tarihinde sunmuştur. Gali, Güvenlik Konseyi'ne verdiği raporda, Kıbrıs'ta tarafların birçok konuda benzer görüşlere sahip olduklarını, ancak toprak paylaşımı ve mülteciler konusunda⁷ ilerleme kaydedilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Bunun üzerine Güvenlik Konseyi, 10 Nisan 1992 tarihinde 750 sayılı kararı kabul etmiştir. Kararda, Genel Sekreter'in her şartta Güvenlik Konseyi'ni bilgilendirmesinin ve "gerektiğinde Konsey'in doğrudan desteğini almasının"⁸ şart olduğunu ifade etmiştir. Aslında bu kararın, önceki kararlardan çok farklı olduğunu ortaya koyması açısından önemlidir (Tamçelik, 2008: 98). Hâl böyle olunca Türk tarafı, bu kararın uluslararası camianın Rum tarafına sıcak baktığı endişesine kapılmasına neden olmuştur.

Kaldı ki Genel Sekreter, ilk kez olarak bu raporda 'Fikirler Dizisi'ne yer vermiştir. Böylece Genel Sekreter olmasından sonra Gali, sorunun çözümü açısından zemin oluşturabileceğini düşünmüş ve 'Fikirler Dizisi'ni⁹ ortaya atma ihtiyacı hissetmiştir (Bölükbaşı, 1995: 467-480). Gali'ye göre bu çözümde, siyasal eşitlik, ulaşılabilecek sonucun her iki tarafça da kabulü, tek egemenlik ve tek uluslararası kişilik, temel fikirlerdendir. Buna göre serbest dolaşım hakkı, yeni anayasanın kabulü ile sağlanacak, yerleşim ve mülk edinme hakkı nihai toprak (Bölükbaşı, 2001: 299) düzenlemelerinin ardından geçerlilik kazanacaktır.

750 sayılı kararın kabul edilmesinin ardından, Genel Sekreter'in temsilcileri, 8-15 Mayıs tarihleri arasında Kıbrıs'ta her iki tarafla ve Türk-Yunan hükümetleriyle görüşme yapmak üzere bölgeyi ziyaret etme kararı almışlardır. Genel Sekreter'in temsilcileri, Ankara'da Başbakan Demirel ve Atina'da Başbakan Mitsotakis tarafından kabul edilmişlerdir. Her iki Başbakan da BM tarafından sürdürülen çabayı güçlü bir şekilde desteklerini açıklamışlardır.

Bölgedeki görüşmelerin ışığında Genel Sekreter, 1 Haziran 1992 tarihinde, her iki toplum liderine birer mektup yazarak, Kapsamlı Çerçeve Antlaşması'na ilişkin Fikirler Dizisi üzerinde, gerekli görülecek makul bir zaman dilimi içerisinde anlaşmak üzere kendilerini, 18 Haziran 1992 tarihinde başlayarak, BM'nin New York'taki merkezinde bir araya gelmeleri için davette bulunmuştur. Davet mektubunda, Genel Sekreter ve temsilcilerinin, çeşitli başlıklar altında fikir ürettiklerini ve bunların uzun bir tartışma sürecinden sonra geliştirdiklerini belirtmiştir.¹⁰ Daha sonraki görüşmelerde ise bu fikirlerin, her iki tarafın çıkarlarına ve makul kaygılarına yanıt verecek nitelikte ele alındıklarını, gerektiğinde de bunları değiştirildiklerini belirtilmiştir. Bununla birlikte Genel Sekreter, her iki lidere New York'ta yapılacak görüşmelerde aynı yöntemin devam edileceğini ifade etmiştir. Ayrıca her iki lidere, Güvenlik Konseyi'nin 750 (1992) sayılı kararına dayanılacağını ve sekiz başlığın tümünü içeren Fikirler Dizisi'nin oluşturulmasının artık mümkün olduğunu belirtmiştir. Ancak belgelere, Fikirler Dizisi'nin *bölünmez bir bütün* olarak kabul edilmesi gerektiği de nakşedilmiştir.

Bunun üzerine 1 Haziran 1992 tarihinde her iki toplum liderine davet mektubu gönderilmiş ve yapılacak toplantılarda *bölünmez bir bütün* olarak bu anlaşmanın olabirlikliliğinin araştırılacağı belirtilmiştir. Alında bu ifadenin perde arkasında kalan yanı, sekiz başlıklı Fikirler

⁷ "Report of Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", *Security Council*, S / 23780, 3 April 1992, s. 5.

⁸ *UN Security Council Resolution 750 (1992)*, 10 April 1992, s. 2.

⁹ "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", *Security Council*, S / 24472, 21 August 1992, Annex to The Report.

¹⁰ "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", *Kıbrıs Gazetesi*, 26 Ağustos 1992, No: 2035, s. 6-8; "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", *Security Council*, S / 24472, 21 August 1992.

Dizisi'nin dolaylı görüşmeler yolu ile sonuca varılabileceğinin göstergesidir. Ayrıca 750 (1992) sayılı karar doğrultusunda, dikkatlerin 'toprak ayarlamaları' ve 'yer değiştiren kişiler' üzerinde odaklanacağı da ifade edilmiştir. Bunun üzerine her iki liderin sekiz başlık üzerinde anlaşma menziline girmesi hâlinde, nihai anlaşmanın imzalanacağı düşünülmektedir.¹¹

Görüşmeler, 'doğrudan müzakereler' adı altında ve Butros Galî'nin görüş farklılıklarını gidermek için Denктаş ve Vasiliu ile ayrı ayrı görüşmesi tarzında 18 Haziran 1992 tarihinde başlamıştır (Tamçelik, 2008: 99). Bu tarihten sonra Fikirler Dizisi'nin gerçekleşmesi için yapılan müzakerelerle dolu bir döneme geçilmiştir.

Görüşmeler başlamadan önce Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinin temsilcileri, Denктаş'la görüşmüşler ve statükonun devam edemeyeceğini ve "toprakların şimdiki gibi adaletsiz dağılımının sürdürülemez olduğunu" (Bölükbaşı, 2001: 334) belirtmişlerdir.

Genel Sekreter'in temsilcileri, Temmuz ve Eylül ayları arasında Lefkoşa, Atina ve Ankara'da yaptığı görüşmelerde, tarafların mevcut durumla ilgili reaksiyonlarını ve önerilerini belirlemekle geçmiştir. Hâl böyle olunca, Fikirler Dizisi'nin muhtevası, her iki tarafın da çıkar ve kaygılarını, makul ve adil bir tarzda yansıtılma çabası içinde detaylandırılmasına ve değiştirilmesine neden olmuştur. Ağustos 1991'de Ankara'da yapılan görüşmelerin sonucunda, bazı konularda, iki taraf arasındaki görüş ayrılığının devam etmesine ve toprak ayarlamalarının daha iyi bir şekilde yapılmasına ihtiyaç duyulduğu ortaya çıkmıştır.

Özellikle bu süreç sonunda ortaya çıkan Galî Fikirler Dizisi, Kıbrıs'ta imzalanacak anlaşmanın temeli olacağına dair görüşler önem kazanmıştır. Ancak BM'nin 8 Ekim 1991 tarihli raporunda, kapsamlı çerçeve anlaşmasını sonuçlandırmak için Eylül'de üst düzey nitelikli bir toplantının yapılmasına ilişkin beklentilerin gerçekleşmediği ifade edilmiştir (Tamçelik, 2008: 99).

Güvenlik Konseyi, yine de 716 (1991) sayılı kararla Fikirler Dizisi'nin hazırlanmasında kaydedilen ilerlemeyi memnuniyetle vurgulamış, ancak bu işi nihayetlendirirken karşılaştığı zorluklar karşısında kaygısını dile getirmiştir. Konsey, önceki kararlarında olduğu gibi Kıbrıs meselesinin çözümü, siyasî bakımdan eşit iki toplumdan oluşan bir 'Kıbrıs Devleti' temeline dayandığı şeklindeki tutumunu yeniden teyit etmiştir.

Bu yönü ile ortaya çıkan Galî Fikirler Dizisi, kapsamlı anlaşmanın önemli bir unsuru olarak görüldüğü ve adil bir çözüm için temel oluşturulabileceği tezine dayanmıştır. Özellikle önemli konular arasında zikredilen toprak ayarlamaları ve yer değiştiren kişiler konusunda önemli bir ilerleme kaydedilmesi halinde, kapsamlı bir çözüme ulaşılacağına olan inanç artmıştır.

Aslında Fikirler Dizisi, Kıbrıs'ta çözümün temelini teşkil eden ve üzerinde mutabık kalınan konuları birleştiren ilk plandır. Şöyle ki:

Her şeyden önce Kıbrıs adası, Rum ve Türk toplumlarının ortak yurdu olduğu bir kez daha teyit edilmiştir. Bu toplumların ilişkileri, genel manada bir çoğunluk-azınlık ilişkisi değil, 'Kıbrıs Devleti'nde iki toplumunun ilişkisi niteliğinde olacağı tasarlanmıştır. Bu nedenle aranan çözüm, her iki toplum tarafından karara bağlanmalı ve her ikisince de kabul edilebilir olmalıdır. Ayrıca mutabık kalınan anlaşmada, her bir toplumun kültürel, dini, sosyal ve dil kimliğine saygı gösterilmesi esas olacaktır. Bundan da anlaşılıyor ki, kapsamlı çerçeve anlaşmasına ilişkin Fikirler Dizisi'nin hazırlanması ve bu uğurdaki çabaların ortaya çıkması kayda değer bir iş olarak tarihe geçmiştir.¹²

Ancak görüşmeler boyunca Galî, Türklerin daha çok taviz vermesi gerektiğine olan inancını belirtmiş ve zamanın büyük bölümünü Fikirler Dizisi olarak adlandırdığı çözüm taslağını Denктаş'a kabul ettirmekle geçirmiştir.¹³ Esasında diğer Genel Sekreterlerden farklı olarak Galî, küçük detaylar üzerinde bile durmuş, hatta bunlarla ilgili olarak bazı pazarlıklar yapmış ve Denктаş'ı sık sık "eğer işbirliği yapmazsan, Güvenlik Konseyi adada kendi çözümünü uygulayacak"

¹¹ "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", *Kıbrıs Gazetesi*, 26 Ağustos 1992, No: 2035, s. 6; "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", *Security Council*, S / 24472, 21 August 1992, s. 6.

¹² "Güvenlik Konseyi Galî Raporu'nu Ele Alıyor", *Kıbrıs Gazetesi*, 10 Nisan 1992, No: 524, s. 8; "Güvenlik Konseyi Galî Raporu'nu Ele Alıyor", *KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi*, Dosya: BM Önerileri, Tarih: 10 Nisan 1992, s. 8.

¹³ Butros Galî'nin "Fikirler Dizisi" için bkz... "Secretary-General, Set of Ideas on An Overall Framework Agreement on Cyprus", *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: BM Önerileri, Tarih: 1992, s. 7.

(Bölükbaşı, 2001: 334) şeklinde tehdit dahi etmiştir. Dolayısıyla Kıbrıs'taki çözüm müzakerelerinde ciddi bir taraf olarak ortaya çıkmıştır.

Aslında Genel Sekreter'in amacı, kendi tasarlayıp hazırladığı çözüm plânını bir an önce uygulamaktır. Bunun üzerine Genel Sekreter, "iki tarafın üzerinde mutabık kaldığı veya BM'nin bütün belgelerine" (Cerrahoğlu, 1998: 107) atıfta bulunacak bir formülü uygulamaya karar vermiştir. Buna göre New York'ta gerçekleştirilecek görüşmelerde, BM tarafından atıfta bulunulması beklenen belgeler aşağıdaki gibidir:

1. 186 (1964) BM Güvenlik Konseyi Kararı
2. 1977 Denктаş - Makarios Zirvesi
3. 1979 Denктаş - Kyprianu Zirvesi
4. 1980 Genel Sekreter'in Açış Konuşması
5. 1981 Genel Sekreter'in Değerlendirme Belgesi
6. 541 (1983) BM Güvenlik Konseyi Kararı
7. 550 (1984) BM Güvenlik Konseyi Kararı
8. 1984 Viyana Çalışma Noktaları
9. 17 Ocak 1985 Doruk Anlaşması Taslağı¹⁴
10. 29 Mart 1986 Çerçeve Anlaşma Taslağı¹⁵
11. 716 (1991) BM Güvenlik Konseyi Kararı
12. 750 (1992) BM Güvenlik Konseyi Kararı
13. 774 (1992) BM Güvenlik Konseyi Kararı

2. Gali Fikirler Dizisi'nin Genel Bir Değerlendirmesi:

Yunanistan'daki 21 Nisan 1967 tarihindeki askerî darbenin lideri Albay Yorgo Papadopoulos, Türkiye ile dost olmanın Yunan çıkarları için çok önemli olduğuna inananlardan birisidir. Papadopoulos, 1972 sonbaharında, Selanik Orduevi'nde verilen bir akşam yemeğinde gazeteci Cem Başar'a şöyle demiştir:

"Komşu, sana bir plânımı açıklamak istiyorum. Yabancılar, asırlarca bizi birbirimize düşman ettiler. Bunun acısını halklarımız çekti. Buna bir son vermek istiyorum. Amacım, Türkiye-Yunanistan ve Kıbrıs'ı içine alacak bir federasyonun kurulmasına çalışmaktır. Sınır, pasaport, gümrük ortadan kalksın. Ticaretimizi birleştirelim. Ordularımız, tek savunma gücü olsun. O zaman bütün problemler ortadan kalkar, devletlerimiz güçlü, milletlerimiz mutlu olur" (Başar, 1988: 15).

Albay Papadopoulos bu görüşünde samimi olup olmadığı bilinmese de o günden bugüne federasyon teklifinin adadaki toplumlara uygulanması için çok büyük gayret sarfedildiği bir gerçektir.

Aslında Kıbrıs için çözüm arayışında olanların her şeyden önce gerçekçi olmaları şarttır. Özellikle bu kişiler, adamın jeopolitik ve jeostratejik konumunu,¹⁶ adadaki insanlar arasındaki din, dil, ırk farklılıklarının ve iki toplumun birleşmesi hâlinde doğabilecek problemleri göz önüne alması (Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri, 1992: 5; Unknown Aspects of The Cyprus Reality, 1992: 5) ve bu çözümde, çok hassas bir dengenin var olduğunu kabul etmesi gerekecektir. Zira Kıbrıs sorununun özü üzerinde anlaşma olmadıkça hiçbir şeyin olmayacağı açıktır.¹⁷ Bu yüzden uluslararası camianın, herhangi bir çözüm için baskı yapmasına gerek yoktur.

¹⁴ KKTC'nin 1983'teki ilânından sonra her iki taraf, *Güven Artırıcı Önlemler* ilkesi çerçevesinde meselenin hâlli için ayrıntılı bir taslağın oluşturulmasına çalışmıştır. BM kontrolünde yapılan dolaylı görüşmelerde anayasal düzenlemeler, dış kuvvetlerin çekilmesi, 1959-1960'tan günümüze gelen Garanti ve İttifak Anlaşmalarının durumlarının ne olacağını belirlenmesine çalışılmıştır. Bunun için bkz... Ellen B. Laipson (1990), *Cyprus: Status of U. N. Negotiations*, Washington: USA Foreign Affairs and National Defense Division-March 8, s. 4.

¹⁵ 1985 yılında Denктаş ve Kiprianu, New York'ta zirve toplantısında buluşmuşlardır. Bu tarihte yapılan görüşmeler, 1984 yılında yapılan dolaylı müzakerelerde elde edilen fikirlerin metne girmesi ile başlamıştır. Kıbrıs Türk tarafı genel olarak bu önerileri kabul etmiştir. Rum tarafı ise bu önerileri görüşmelerin sadece temeli olabileceğini belirtmiştir. Fakat imza atmak için istekli olmadıklarını bildirmişlerdir. BM, her iki tarafın isteklerini karşılamak içinse azamî dikkat göstereceğini ve bu uğurda değişiklik yapabileceğini ifade etmiştir. 1985 Nisanında BM'nin yaptığı değişiklik paketini ise Kıbrıslı Rumlar kabul etmiştir. Ne var ki bu kez Kıbrıslı Türkler reddetmişlerdir. 1986 Martındaki değiştirilmiş yeni öneri paketine ise Kıbrıslı Rumlar karşı çıkmış ve karşı atağa geçerek, yeni bir öneri sunmuşlar, meselenin hâlli için uluslararası bir konferansın toplanarak çözümünü hızlandırıcı çalışmaya gidilebileceğini belirtmişlerdir. Bu süreç için bkz... Laipson, 1990: 4.

¹⁶ Adamın stratejik ve jeopolitik konumunu için bkz... Tamçelik, 1995: 321-330; Tamçelik, 2011c: 1510-1539; Aktaş ve Tamçelik, 2011: 63-76; Tamçelik, 2011b: 225-282; Tamçelik, 2011a: 1-32.

¹⁷ "Papulyas Karamsar", *Simerini Gazetesi*, 12 Ekim 1994, No: 4281, s. 11; "Rum Basın Bülteni", *Türk Ajansı Kıbrıs Arşivi (TAK)*, 12 Ekim 1994, s. 11.

Her şeyden önce Kıbrıs'ta tartışılan "federasyona dayalı çözüm neden şarttır" tezi iyice tartışılmalıdır. Kıbrıs'ta kalıcı bir çözüm için ille de federal bir çözüm mü olması gerekmektedir? Esasından bu tür hipotetik sorular, amaca ulaşmak için fikri terbiyeden öteye geçmeyen unsurlardır. Zira Bülent Ecevit'in (Ecevit, 1984: 19) de belirttiği gibi federal olmayan çözüm, yıllarca denenmiş ve yürümediği görülmüştür. Ardından da acı ve kanlı hatıralar bırakan federal olmayan çözümler, yerini tarihe bırakmışlardır. Bu yüzden federal bir sistem, "Kıbrıs'ta kurulabilecek en iyi sistemdir" (Denktash, 1988: 57-58) tezi ön plana çıkmıştır. Özellikle adaya müdahale eden hükümetin başında olan Ecevit bile 1974'ten sonra hazırladığı birçok raporda bunu açıkça ifade etmiştir (Necatigil, 1998: 82).

Kıbrıs Rum yönetiminin Dışişleri eski Bakanı Rolandis, "Kıbrıslı Türklerin ve Rumların geçmişte yaşadıkları kötü anılardan ve deneyimlerden kurtulabilmek için en iyi çözüm yolunun federasyon olduğu ortadadır. Aksi hâlde en küçük olay dahi felakete yol açabilecek konumdadır" (Greek Cypriot Anti-Federation Statements, 1998: 8) demiştir.

O yüzden federasyon, en makul çözüm şekli olarak vafını her zaman için korumuştur (Keesing's Contemporary Archives, 1965-1966: 20267). Ancak federal devletin yetkilerinin ne olacağı, belirsizliğini koruyan bir konudur (Tamçelik, 2009a: 20-50; Tamçelik, 2009b: 197-223; Tamçelik, 2009d: 211-223). Bir başka deyişle esas sorun Federal Cumhuriyetin, federe devletler üzerindeki yetkilerinin asgaride bulunup bulunmayacağıdır (1997 Yılı Sonu İtibarıyla Kıbrıs Sorunu, 1998: 4; Tamçelik, 2009c: 75-96; Tamçelik, 2009e: 55-84).

Aslında BM'nin önemli görevlerinden biri de uluslararası alanda barışın ve güvenliğin korunmasıdır (Gönlübol, 1993: 547). Bu yüzden BM, Kıbrıs meselesinde bugüne kadar 'Waldheim'in Değerlendirmeleri', 'Cuellar'ın Görüşleri', 'Çalışma Esasları', 'Gündem', 'Anlaşma Taslağı' ve 'Kapsamlı Çerçeve Antlaşması'¹⁸ adı altında bir dizi çözüm önerileri sunmuştur (Tamçelik, 2008: 101-102). Lakin BM'nin bu önerilerle ilgili hükümleri, hukukî olmaktan çok siyasî (Aydın, 1992: 61) bir mantıkla hazırlandığı görülmüştür.

Ne var ki, Kıbrıs sorununda bir tarafın, kendi tezini diğerine empoze edemeyeceği mantıklı ve uzlaştırıcı bir çözümden geçtiği esastır. En azından bu tür çabalar, çeyrek yüzyıldan beri sürdüğü aşikârdır. Aslında çözüm için söz konusu olan şey, ya bir federasyonun kurulmasıdır ya da adanın kesin olarak bölünmesidir (Heraclides, 2002: 248). Birinci formül, resmî seçenek olarak hâlen gündemdedir (Steams, 1992: 124). İkincisiyse büyük oranda pratikte ya da "gelmekte olan taksim" (Haass, 1990: 69-70) görünümüyle varlığını sürdürmektedir. Hatta 1977 (Makarios-Denktaş) ve 1979 (Kiprianu-Denktaş) bildirimleri çerçevesinde mantıklı ve her iki tarafı da gözetken iki bölgeyi federasyon fikri (McDonald, 1989: 56), BM'nin ayrıntılı ve bütüncüllüklü önerilerine matuf Cuellar paketi ve Gali fikirler dizisi gibi önerilerle ortaya konmuştur (Kyle, 1997: 99-101). Ancak uzlaştırıcı bu çözümün temeli, Güzeyurt ve Maraş'ı yaklaşık %5 oranında bir kısmının iadesinden geçmektedir (Mirbagheri, 1998: 130). Bunun anlamı ise Kıbrıslı Rum göçmenlerin yaklaşık üçte ikisinin eski yerlerine geri dönmesidir (Richmond, 1998: 87). Buna paralel olarak adada Türklerin güvenliği sağlanacak, ekonomik ve sosyal açıdan kendilerine çok daha geniş imkânlar sağlanacak ve Rumlarından etkili bir biçimde korunacaktır (Ryan, 1995: 55-58).

Hâlbuki BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs'ta Özel Temsilciğini yapmış olan Hugo Gobi, federalizmin kökeninde sosyal kaynaşma olduğunu ve sosyal açıdan kaynaşmayan toplumların federal bir çatı altında birleşmelerinin imkânsız olmadığına işaret etmektedir (Denktash, 1996: 60). Fakat her vesile ile Kıbrıs'ta, iki kesimli federasyonun kabul gördüğü de söylenmektedir. Çünkü 1977'den beri her iki taraf da bu formüle "evet" demişler ve BM'nin önüne bu formülü koymuşlardır. Genel Sekreter ve Güvenlik Konseyi de " tarafların kabul ettiği iki kesimli federasyon" (Ülkü, 1998: 12) üzerinde çalışmış ve her iki tarafın da kabul edebileceği Fikirler Dizisi gündeme gelmiştir.

Aslında daha önceki tarihlerde, İngiliz-Fransız gizli antlaşması olan Syces-Picot ile Ortadoğu'da aşiretlerden oluşan ayrı ayrı ve küçük devletçikler kurulmuştur. Ardından yine İngilizlerin etkisiyle Hindistan'dan kopartılarak, Pakistan ve Bangladeş gibi iki ayrı devlet daha

¹⁸ "Nikos Rolandis: Kyprianu Criticized The Greek Cypriot Leadership for Pursuing An Intransigent Anti-Federation Policy", *Agon Newspapers*, 12 December 1984, s. 6; *Greek Cypriot Anti-Federation Statements*, 1998: 6.

oluşturulmuştur. Günümüzde ise bazı Avrupalı devletlerin *hayat sahasına* giren Balkan ülkelerinde, etnik atomizasyon çalışmaları devam ettiği bir gerçektir. Özellikle dünyada etnik atomizasyon çalışmaları devam ederken, neden Kıbrıs'ta ayrı iki toplumu "*bütünleştirme veya birleştirme*" (Çakır, 1999: 539) çalışmaları ile ilgili planlar yapılmaktadır? Aslında bu tartışmalı bir konudur. Özellikle bu sorusunun cevabı, sanıldığı gibi kolay değildir. Zira bu sorunun cevabı "*halkların kardeşliği*" retoriğiyle de açıklanacak nitelikte değildir. Kaldı ki dünyanın çeşitli bölgelerinde parçalanma planları yürürlüğe konurken, Kıbrıs'ta tam tersi uygulanmasının rastlantı olmadığı aşikârdır.

Kıbrıs'ta özel temsilci Gobi'nin de dediği gibi BM'nin arzusu, Kıbrıs'ın '*yeniden birleşmesi*' yönündedir (Tamçelik, 2008: 103). Ancak bunun zor olduğunu, tarihten gelen husumetin ve olayların buna engel olduğunu belirtmektedir. Özellikle o, ortada göz yumulamayacak veya en azından kale alınması gereken bir '*ayrılığın*' var olduğu gerçeğini unutmamak gerektiğine dikkat çekmiştir. Bu nedenledir ki, BM'nin sadece '*birleşmelidirler*' mantığına dayanan yaklaşımın, meselenin hâlinde yeterli olmayacağı aşikârdır. Dolayısıyla meselenin hâlli için nedenleri bilmek ve bunların oluşturduğu tepkileri anlamak gerekecektir (Denktaş, 1996: 59). Özellikle 1963'ten 1974 yılına kadar BM metotları ile sağlığa kavuşmamış bir meselenin, yeni bir karar sistemi ile çözüme kavuşması doğal karşılanmamalıdır.

Zira Gobi, adadaki görevi esnasında, *mini* veya *orta paket* önerilerinde, kendisinin de bulunduğunu ve bunların, meselenin hâlinde yararlı olmadığını üzülenek belirtmiştir (Denktaş, 1996: 59-60). Bundan hareketle Gobi'nin düşüncesi, oluşturulacak federasyonun '*politik denge*' (Moran, 1998: 78) ve '*yapısal kapasite eksikliği*' (Gobi, 1989: 21) olmamasına özenle dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Çünkü Kıbrıs'ta, federasyon veya konfederasyon formülüne dayalı herhangi bir çözümün bulunması oldukça zordur. Bu zorluk, her iki toplumun bir birine karşı psikolojik (Gobi, 1993: 76) olarak duyduğu güven eksikliğinden kaynaklandığı ortadadır (Stephen, 1997: 98).

Şu bir gerçek ki, Kıbrıs sorunu, BM teşkilâtı çerçevesinde ve onun kararları esas alınarak çözümlenmesi istenmektedir. Dolayısıyla bütün taraflar, BM Genel Sekreteri ile işbirliği yapmak zorundadırlar.

Aslında Türk tarafı, Kıbrıs sorununu BM çerçevesinde halledilmesine karşı değildir. Ancak bunu, daha da daraltarak '*BM kararları çerçevesine*' hapsetme fikrine karşıdırlar (Tamçelik, 2008: 103). Çünkü bu kararlar, Kıbrıslı Türklerin eşit şartlarda dinlenmediği, hatta söz hakkı verilmediği toplantılarda alınmış hak ve adalet ilkelerine, bir başka deyişle gerçeklere uymayan kararlar olduğuna inanmaktadırlar. Gerçekten de Kıbrıs'ın iki halka dayalı bağımsızlığının yok edilmesi için kanlı bir darbe tertipleyen militarist Rum kitleleri, bu darbeye başarılı olamadıysa da tüm Kıbrıs'ın meşru lideri olarak tanınmasına ve Kıbrıs meselesinde yargıç mevkiine oturmasına yol açmışlardır (A Loose Translation..., 1987: 47-48). Böylelikle Makarios, silahla yapamadığını, tek yanlı BM kararları ile elde etmiş oluyordu.

1988 yılından bu yana yapılan görüşmeler, beklentilerin ötesinde istenilen sonucu vermemiştir. Bu durumu gözleyen Genel Sekreter, Güvenlik Konseyi'nin 649/1990 sayılı kararı ile başlayıp 789/1992 sayılı kararı ile şekillendiğine inandığı bir süreç içinde *Çerçeve Antlaşma* taslağını, toplumların liderleriyle birlikte hazırlamak ilkesini bir kenara bırakarak, söz konusu taslağa ışık tutacak '*Fikirler Dizisi*'ni, bizzat kendisinin ortaya koyduğu bir yöntemle açıklamıştır (Kıbrıs Sorunu ve Türkiye, 1993: 6-7). Böylece ilgili taraflar, işbu dizideki fikirlerle görüşlerini sınırlandırmak zorunda kalmışlardır.

İşte bu anlayış içinde Genel Sekreter, 21 Ağustos 1992 tarihindeki raporuna yeni bir '*harita*' eklemiş ve buna resmiyet kazandırmıştır. Böylece 1992 yılında BM, bugüne kadar hazırlanmış olan en kapsamlı çözüm plânını,¹⁹ dönemin BM Genel Sekreteri'ne atıfla, Gali Fikirler Dizisi (Varoluş Yolumuz, 2001: 6) olarak gündeme getirmiştir.

ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Kıbrıs eski Koordinatörü Nelson Ledsky'in dediği gibi yapılacak şey, bir araya gelip federal bir çözümün asgarî şeklinin nasıl olacağı üzerinde

¹⁹ "Butros Galı'nın Raporu", *Fileleftheros Gazetesi*, 4 Nisan 1992, No: 6542, s. 1-2; "Rum Basın Özetleri", *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: Rum Basın Özetleri, Tarih: 4 Nisan 1992, s. 1-2.

anlaşmak,²⁰ sonra bununla ilgili olarak Güvenlik Konseyi'nden bir karar çıkartmak ve bu kararın 1992 Gali Fikirler Dizisi ile birleştirilerek bir bütün hâlinde Güvenlik Konseyi aracılığıyla uygulamaktır.

Aslında bu belge, her bir tarafın fikirlerini ve BM'nin temel konular üzerindeki görüşlerini apaçık bir şekilde ortaya koyması açısından dikkat çekicidir. Ancak şu önemlidir ki, BM'nin pozisyonu, sadece Fikirler Dizisi'nden ibaret değildir.²¹ Bu diziden başka, Güvenlik Konseyi'nin 1974'den bu yana Kıbrıs hakkında aldığı kararlar da BM'nin pozisyonunu oluşturmaktadır. Fakat asıl önemli olan BM Genel Sekreteri Butros Galí'nin 1992 yılında ortaya attığı '*Fikirler Dizisi*', iki kesimli ve iki toplumlu bir federasyonu kurabilecek midir veya ilgili tarafların ulusal çıkarlarına hizmet edecek nitelikte midir? Asıl sorgulanması gereken bu husustur. Hatta daha da ileri giderek Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması halinde 1974 öncesine dönülüp dönülmeyeceği²² ne kadar gerçekçidir? Bir başka deyişle Kıbrıslı Rumların iddia ettiği gibi adanın bölünmesine ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yok olmasına neden olacağı düşüncesi ne ölçüde doğrudur? Aslında bütün bu sorulara rağmen BM Genel Sekreteri Butros Galí'nin geliştirdiği ve '*Gali Fikirler Dizisi*' olarak anılan önerileriyle, Kıbrıs'ta federasyon temeline dayalı yeni bir çözüme doğru gidildiği izlenimi vermiştir (Kohen, 1998: 12; Bolukbasi, 1995: 471).

Yapılan inceleme sonunda görünen odur ki, sorununun çözümüne ilişkin temel kabul edilen Gali Fikirler Dizisi, aslında bilinen anlamda bir federasyon içermemektedir (Alpay, 1997: 14). Her şeyden önce kurulmak istenen devlette yer yer *konfederal*, yer yer de *federal* öğeler içermektedir.

Genel Sekreter'in eski sözcü Fred Eckard'ın da ifade ettiği gibi, BM için zaten adada Denктаş'ın istediği gibi her iki toplumun siyasî eşitliğinin bulunduğu, iki toplumlu ve iki bölgeci federal bir devlete dayalı, barışçı bir çözüme alternatif olan başka bir çözümün olamayacağını belirtmiştir.²³

Bu açıdan bakıldığında 789 sayılı karar, hâlâ daha geçerlidir ve BM'nin barış çabalarının temel direği gibi görünmektedir. Diğer bir deyişle Güvenlik Konseyi'nin 789 sayılı kararı, 26 yıllık bir gecikmenin ardından ete kemiğe bürünen ve icra edilebilen ilk kapsamlı çözüm planıdır.

Bu yüzdendir ki, BM Genel Sekreteri, daha önceki anlaşmaların hiç birinin bu denli geniş kapsamlı bir çözüm plânı olmadığı için her iki tarafa da zorla kabul ettirebileceğine inanmıştır. Genel Sekreter'in iyi niyet misyonu çerçevesinde hazırladığı '*öneri paketi*' (Necatigil, 1998: 399) Güvenlik Konseyi'nce aynen desteklenip onaylamıştır. Böylece Genel Sekreter, Güvenlik Konseyi'nden aldığı iyi niyet misyonunu bir tarafa bırakarak, '*arabuluculuk*' (Necatigil, 1998: 399) ilkesi ile hazırladığı çözüm plânını uygulamaya koymuştur.

Türkiye'nin Atina eski Büyükelçisi Nazmi Akıman'ın da ifade ettiği gibi 789 sayılı karar, bundan önce alınan kararlara oranla daha sivridir ve altından daha zor kalkılabilecek niteliktedir (Tavşanoğlu, 1998: 53). Ama bu da sonuçta diğerleri gibi bir karardır. Özellikle Kıbrıs sorununda yol gösterici ve rehber niteliğinde olan önemli bir plandır.

Genel Sekreter Butros Galí'nin, daha çok Kıbrıs sorunuyla ilgili iki yardımcısının, yani Camillion ve Feissel'in görüş ve raporlarına dayalı olarak hazırlayıp, 15 Temmuz 1992 tarihinde taraflara sunduğu Fikirler Dizisi (Set of Ideas), bildiği gibi Güvenlik Konseyi'nin 26 Ağustos 1992 tarihinde yaptığı toplantıda benimsenerek, BM belgesi olarak tarihe geçmiştir. Gerçi 774 sayılı Güvenlik Konseyi kararının 3. maddesiyle kapsamlı bir anlaşma taslağına esas olabileceği de belirtilmiştir.

Fikirler Dizisi'nin başlangıcında, '*Amaçlar*' ara başlığı altında, Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın 1977 ve 1979 üst düzey anlaşmalarıyla ilgili BM kararları ve özellikle 367 (1975), 649 (1990), 716 (1991) ve 750 (1992) sayılı kararlara dayandırıldığı belirtildiği görülmüştür (Gazioğlu, 1997: 13). Aslında anlaşmanın, Kıbrıs'la ilgili BM kararlarına dayandırıldığı belirtilmesi, sakıncalı bir durum yaratmaktadır. Çünkü 1964 yılında bu yana alınmış birçok BM kararı vardır ve bunların hangilerinin adil ve kalıcı bir çözüm için uygun olduğu tartışmalı bir konudur. Bunun

²⁰ "Empoze Çözüm", *Cyprus Weekly*, 30 Eylül 1994, No: 4270, s. 6; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 30 Eylül 1994, s. 6.

²¹ "Vasilü'nün Demeci", *Haravi Gazetesi*, 12 Kasım 1992, No: 258, s. 2-3; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 12 Kasım 1992, s. 2-3.

²² Bununla ilgili olarak bkz... Alpay, 1998: 11.

²³ "Denктаş'tan İki Devlet Şartı", *Milliyet Gazetesi*, 29 Mart 1998, No: 96325, s. 1.

içinde yanlış, tek yanlı ve çözüm çabalarına yarardan çok, zarar getiren kararlar da mevcuttur. Bu nedenle BM kararlarına herhangi bir atıfta bulunmaktan ziyade, iki zirve anlaşmasıyla sıralanan 367, 649, 716 ve 750 sayılı kararların esas alındığının belirtilmesi, ileride çıkması beklenen bazı tartışmaların başında itibaren önlenmesi sağlanacaktır.

Özellikle amaç bölümünde söz konusu olan şey, Kıbrıs'ın Rum ve Türk toplumlarının ortak vatani olduğunun, her iki toplum arasındaki ilişkilerin azınlık veya çoğunluk ilişkisi şeklinde olmadığını, aksine Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki iki toplumun siyasal eşitlik prensibine göre dayandığının belirtilmesi, olumlu ve gerçekçi bir yaklaşım olarak kayda geçmiştir (Tamçelik, 2008: 105). Bu, Kıbrıs Türk toplumunun uzun yıllardan beri üzerinde durduğu ve ısrarla savunduğu bir gerçeğin, uluslararası camia tarafından kabulünün bir nişanesidir.

Diğer bir olumlu yaklaşım ise '*Kapsamlı Antlaşma Taslağı*'nın iki toplumun siyasî eşitliğini, kabul edip güvence altına alacağını vurgulamasıdır (Gazioğlu, 1997: 13). Federal Hükümet'in tüm organlarında her iki toplumun etkin katılımı ve onayının gerekeceği hususu belirtilmekle beraber, daha sonraki bölümlerde kararların alınmasında ve uygulanmasında istenilen düzeyde ve kapsamda bir formül ortaya konulmadığı gibi, Rum toplumunun daha egemen ve daha üstün konuma geçmesine yol açabilecek önerilere de yer verilmektedir (Tamçelik, 2008: 105). Dolayısıyla çok ayrıntılı unsurlar içeren bu karara, dikkatle bakmakta büyük yarar vardır. Raporla belirtildiği gibi Güvenlik Konseyi, iki liderin Fikirler Dizisi'nin bütün maddelerini görüştiklerini ve bazı konularda anlaşma sağlandıklarını ve bunun tatmin edici bir biçimde not ederek, her iki tarafın, Genel Sekreter'le birlikte bir araya gelme konusunda anlaşmaya varmasını memnurlukla karşıladığını açıklamıştır (Tamçelik, 2000: 396).

Bütün bunlardan sonra raporun içeriğine geçilmesinde fayda vardır. Her şeyden önce rapor, üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'na ve Fikirler Dizisi'nin hazırlanmasına yönelik çabalar anlatılmaktadır. İkinci bölüm, üzerinde tartışılan fikirlere vakfedilmiş olup, üçüncü ve son bölümde ise Genel Sekreter Butros Gali'nin bizzat kendisinin vardığı sonuçları ve tavsiyeleri içermektedir.²⁴

Bundan hareketle BM Çözüm Plânı'nın tam metni, 24 sayfadan ve 8 ana başlıktan oluşmaktadır. Başlıklar itibarıyla değerlendirilecek olursa:

1. Bütünlüklü Hedefler
2. Yönlendirici İlkeler
3. Federasyonun Anayasal Yönleri
  - a) Federal Hükümetin Yetki ve Fonksiyonları
  - b) Federal Hükümetin Yapısı, Oluşumu ve İşleyişi
  - c) Özgürlükler, Siyasal, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Dahil, Temel Haklar
4. Güvenlik ve Garantiler
5. Toprak Ayarlamaları
6. Yer Değiştirmiş Kişiler
7. Ekonomik Gelişme (Kalkınma) ve Güvenceler
8. Geçici Düzenlemeler (Akınar, 1992: 1; Tamçelik, 2000: 396) şeklindedir.²⁵

Görüldüğü gibi görüşmelerden sonra ortaya çıkan Fikirler Dizisi, Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın önemli sayıda öğeleriyle birlikte ortaya çıkmıştır. Bu öğeler, birçok kimse tarafından kalıcı bir anlaşmanın temel unsurları olarak görülmüştür. Yeter ki önemli konularda, özellikle de *toprak düzenlemeleri* ve *yer değiştiren kişiler*²⁶ konusunda açıklık getirilsin.

Türk tarafının '*Fikirler Paketi*', Rum tarafının '*belge*' veya Genel Sekreter'in de '*Fikirler Dizisi*' diye nitelendirdiği (Tamçelik, 2008: 106), Kıbrıs sorunun çözümüne ilişkin öneriler özetle şu şekildedir:

²⁴ "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", *Kıbrıs Gazetesi*, 10 Nisan 1992, No: 524, s. 8; "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", *KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi*, Dosya: BM Önerileri, Tarih: 10 Nisan 1992, s. 8.

²⁵ "Güvenlik Konseyi, Gali Raporu'nu Ele Alıyor", *KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi*, Dosya: BM Çözüm Planları, Tarih: 10 Nisan 1992, s. 1; "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", *Kıbrıs Gazetesi*, 10 Nisan 1992, No: 524, s. 8; "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", *Security Council, S / 24472*, 21 August 1992, s. 1. vd.

²⁶ "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", *Kıbrıs Gazetesi*, 10 Nisan 1992, No: 524, s. 8.

- Kurulacak federal cumhuriyet, anayasa açısından iki toplumlu (bi-communal), toprak yönünden iki kesimli (bizonal) olacak.
- İki toplumun siyasî eşitliği olacak.
- İki federe devlet eşit yetkilere sahip olacak.
- Her federe devlet, bir toplum tarafından yönetilecek ve her topluma kendi bölgesinde nüfus çoğunluğu ve daha fazla mülkiyet hakkı tanınacak.
- İki toplum, federal hükümetin bütün organlarına ve kararlarına sonuç alıcı şekilde katılacak.
- Federal Bakanlar Kurulu ve Federal Alt Meclisi 7'ye 3 oranında, Federal üst Meclis (Senato) ise eşit sayıda temsilcilerden oluşacak.
- Federal devlet, tek ve uluslararası şahsiyete ve egemenliğe sahip bulunacak ve bu devlette tek vatandaşlık geçerli olacak.
- Dolaşım özgürlüğü, federal cumhuriyetin kurulmasıyla beraber uygulanacak. Yerleşme ve mülk edinme özgürlükleri ise göçmenlerin evlerine dönüşü konusunda anlaşma sağlandıktan sonra uygulanacak.
- Her iki taraf, diğer toplumun yönetimi altına geçen bölgeye yerleşecek kişilerin miktarı konusunda anlaşmaya varacak.
- Yerleşme ve mülk edinme özgürlükleri, anlaşmanın yapılmasından sonra yürürlüğe girecek.
- Göçmenlerin evlerine dönüşü, toprak düzenlemesine paralel şekilde gerçekleşecek. Bu çerçevede, bugün KKTC sınırları içinde kalan bir bölüm toprak, Rumlara devredilecek.
- Nihai hedef, adanın askerden arındırılması olacak. Antlaşmayla birlikte yabancı askerlerin büyük bölümü çekilecek.
- 1960 Garanti Anlaşması aynen kalacak, ancak günün şartlarına uydurulacak.
- Eski yerlerine dönmek istemeyen göçmenler, mallarına karşılık tazminat alacaklar.
- İki toplumun, eşit olarak yararlanacağı bir ekonomik kalkınma modeli uygulanacak ve AT (daha sonra AB) üyeliğinin Kıbrıs Türklerinin ayrı referandumuna sunulacaktır (Tamçelik, 2008: 106-107).

Bu dışında Genel Sekreter, taraflara önerdiği ana ilkeleri iyice incelemelerini, daha sonra "çözüme gidecek görüşmeler" (Tamçelik, 2008: 107) için tekrar kendisiyle bir araya gelmelerini istemiştir. Böylece diplomatik dilde, "Kıbrıs'ta Bütünlüklü Bir Anlaşma Çerçevesine İlişkin Fikirler Dizisi"²⁷ olarak adlandırılan BM çözüm plânı, Türk/Rum toplum liderleriyle Genel Sekreter'in gözetiminde ve eşit şartlarda, Kıbrıs sorununun adil ve kalıcı bir çözüme kavuşturulması yönünde atılmış ciddi bir adım olarak kayda geçmiştir.

Bundan hareketle raporun içeriğine bakıldığı zaman şunları söylemek mümkündür. Her şeyden önce raporun toplamı 24 sayfadan oluşmaktadır. Raporun ilk 17 sayfasında tarafların siyasal pozisyonları özetlenmiştir.²⁸ Özellikle raporun birinci paragrafında, 26 Ağustos 1992 tarihinde Güvenlik Konseyi tarafından alınan 774 sayılı karara atıfta bulunularak, bu kararın 10. paragrafında bir anlaşmaya ulaşılamaması hâlinde, başarısızlığın nedenlerinin belirlenmesi ve sorunun çözümü için Güvenlik Konseyi'ne alternatif yolların tavsiye edilmesinin öngörüldüğü anımsatılmaktadır. Aslında bu durum, bugüne kadar ilk kez belirtilmiştir.

Raporun ikinci paragrafındaysa geçmiş raporlara ve müzakerelerin ilk iki turdaki gelişmelere değinen Gali, üçüncü paragrafın sonunda Kıbrıs'taki statükonun yaşayabilecek bir seçenek olmadığını ve Güvenlik Konseyi'nin, sorunun çözümü için yeni alternatif hareket tarzlarını değerlendirmesi gerektiğini bir önceki raporunda olduğu gibi tekrarlamıştır.

Raporun 4. paragrafında ise Güvenlik Konseyi'nin 1992 yılının sonuna kadar kalıcı bir anlaşmaya varılmasını istediği ve şimdiki statükonun kabul edilemeyeceğini vurguladığı anımsatılırken, beşinci paragrafta ise Genel Sekreter'e ait temsilcilerin 9-22 Ekim tarihleri arasında

²⁷ "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", *Security Council*, S / 24472, 21 August 1992, s. 1. vd.

²⁸ "Kıbrıs Raporu", *KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi*, Dosya: BM Çözüm Önerileri, Tarih: 23 Kasım 1992, s. 1; "Vasilii'ya Seçim Hediyesi", *Kıbrıs Gazetesi*, 22 Kasım 1992, No: 7541, s. 12.

Kıbrıs'taki iki tarafla, aynı zamanda Yunanistan ve Türkiye yetkilileriyle de çeşitli temaslar yaptığı belirtilmiştir.

Raporun 6. paragrafı ile 43. paragrafları arasındaki 37 paragrafta, 28 Ekim ve 11 Kasım tarihleri arasında yapılan üçüncü tur görüşmelerinde müzakere edilen konuları ve tarafların pozisyonları incelenmiştir. Bu bölümde tarafların pozisyonları belirtilirken, müzakerelerin, üçüncü turunda hazırlanan ve gayri resmî nitelikteki '*Tespit Belgesi*'nde açıklananların mukayeseli görüşler olduğu görülmüştür. Böylece Butros Gali, bu tutumuyla, daha önce "*gayri resmî bir çalışma belgesi*" olarak nitelendirdiği '*Tespit Belgesi*'ne de resmîyet kazandırmış oldu (Tamçelik, 2008: 108).

Genel Sekreter raporunda, Türk tarafının bazı görüşleri ile Fikirler Dizisi'nin temel esasları arasında farklılıklar olduğunu belirtmekle beraber, Türk tutumunu genel olarak kötülememiştir. Ayrıca raporda, şimdiki statükonun kabul edilemeyeceği yinelenmekle beraber, bunun sona erdirilmesi için herhangi bir önlem alınması hususunda da önerisi olmamıştır.

Genel Sekreter'in bu tespitleri ve önerileri arasında, Türk askerlerinin sayısının azaltılarak 10 yıl önceki düzeye indirilmesi, Rumların silahlanmasının durdurulması, 550 sayılı Güvenlik Konseyi kararı uyarınca Maraş'ın BM'nin kontrolüne verilmesi, Yeşil Hat üzerindeki hareket kısıtlamalarının ve yabancı ziyaretçiler için uygulanan kısıtlamaların azaltılması, yeniden yakınlaşma çabalarının önlenmemesi ve BM gözetiminde bütün adada nüfus sayımının yapılması²⁹ da vardır.

Genel Sekreter Gali'nin bu önerilerinden amaçladığı, iki toplumlu ve iki kesimli bir federasyonun kurulmasını sağlamaktır. Bu yüzden anlaşma taslağının metni, tarafların siyasal eşitliğinin sağlanması yönünde hazırlanmıştır. Böylece bu anlaşma, Federal Cumhuriyet'te etkili işbirliğinin oluşmasını ve her iki halkın güvenliğini sağlaması mümkün olacaktır. Dolayısıyla bu metin, tasarı³⁰ mahiyetinde de olsa önemlidir.

Her şeyden önce BM Genel Sekreteri'nin hazırladığı ve 101 maddeden oluşan belge, Güvenlik Konseyi'nden 774 sayılı kararı ile hayat geçmiştir. Fakat bu raporu, diğerlerinde ayıran bir özellik vardır. Bugüne kadar hazırlanan '*Kapsamlı Çerçeve Anlaşmaları*', hiçbir şekilde Güvenlik Konseyi'nin ilân edilen kararına ek olarak hazırlanmış değildir. Dahası toprak düzenlemeleri ile ilgili harita ve '*Fikirler Dizisi*'nin ekte sunduğu rapor, 26 Ağustos 1992 tarihinde kabul edilmiştir (Necatigil, 1998: 395). Bundan böyle '*Kapsamlı Çerçeve Anlaşması*', taslak olmaktan çıkmış, uzlaşılması gereken bir metin olarak tarafların önüne getirilmiştir. Bugüne kadar böyle bir yöntem takip etmekten kaçınan Genel Sekreterlik, artık pozisyon değiştirmiş ve müzakerelere aktif olarak katılmaya başlamıştır (Sözen, 1998: 59).

Dolaylı görüşmelerin yeniden başladığı 15 Temmuz tarihinde BM Genel Sekreteri, liderlerin her birine, haritadan oluşan toprak ayarlamaları da dahil Fikirler Dizisi'ni sunmuş ve her iki liderden bunu kapsamlı bir anlaşmada baz almasını istemiştir.³¹

Ancak her iki lider bunu, üçüncü tur görüşmelerinin başladığı 28 Ekim - 11 Kasım 1992 tarihleri arasında kabul etmiştir. Ne var ki toplum liderlerinin bir hassasiyeti vardır. Buna göre her iki lider, Genel Sekreter'in Fikirler Dizisi'ni '*ilke*' olarak kabul ettiklerini açıklamışlardır (Necatigil, 1998: 395). Böylece iki liderin sekiz başlık üzerinde anlaşma menziline girmesi hâlinde, kalıcı bir barışın imzalanacağı³² ortaya çıkmıştır.

Bunun üzerine Denктаş ve Vasiliu, New York'a çağrılmışlardır. Gali, önce her iki liderle ayrı ayrı görüşmeyi, ardından da fikirlerin birbirine yakınlaşması halinde toplu müzakereye geçmeyi tasarlamıştır. Ne var ki, görüşmeler sırasında Gali, Denктаş'a, daha çok baskı yaparak, ortaya koyduğu haritayı kabule zorlamıştır. Özellikle bu haritada, Türk tarafına %28.2'lik bir toprak bırakılmış ve *Güzelyurt* bölgesi, Rumlara bırakılmıştır (Sönmezoğlu, 2000: 298). Ancak bu teklifi kabul etmeyen Denктаş da kendi haritasını ortaya koymuştur. Bu haritada ise Türk tarafına

²⁹ "Genel Sekreter'in Önerileri", *Fileleftheros Gazetesi*, 21 Kasım 1992, s. 1; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 21 Kasım 1992, s. 1.

³⁰ "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", *Security Council*, S / 24472, 21 August 1992, s. 8; "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", *Kıbrıs Gazetesi*, 26 Ağustos 1992, No: 2035, s. 6-8.

³¹ "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", *Security Council*, S / 24472, 21 August 1992, s. 8; "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", *Kıbrıs Gazetesi*, 26 Ağustos 1992, No: 2035, s. 6-8.

³² "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", *Security Council*, S / 24472, 21 August 1992, s. 2-3.

%29+ toprak bırakılmış ve Güzelyurt bölgesi, Türk tarafına devredilmiştir. Bunun üzerine görüşmeler, kısa bir süre sonra tıkanmıştır.

Bu tıkanıklığı gidermek için Gali, haritayı raporuna eklemiş ve Güvenlik Konseyi'ne bu şekilde sunmuştur. Konsey de 774 sayılı kararla³³ bu haritayı³⁴ kabul edip resmileştirmiştir (Necatigil, 1998: 395; Gürel, 1993: 112). Ardından 26 Ekimde görüşmelerin son turu başladıysa da yine bir sonuç alınamamış ve 7 Kasım'da görüşmeler sona ermiştir.

Bunun üzerine Genel Sekreter Gali, Güvenlik Konseyi'ne mutlak raporunu³⁵ sunmuş ve ardından Güvenlik Konseyi, bir öncekine benzeyen 789 sayılı kararı onaylamıştır.³⁶ Aslında bu kararın içindeki dikkate değer bir detay vardır. Her şeyden önce bu, Gali'nin Türk tarafına bakış açısını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Bu karardaki detay, diğer Güvenlik Konseyi kararlarında olduğu gibi, konuya ilişkin eski kararların benimsenmesi anlamında zikredilirken, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının eşitliğini belirgin bir biçimde vurgulayan 649 sayılı kararın atlanmış olmasıdır (Necatigil, 1998: 395). Böylece yeni bir unsur olarak toplumların eşitliği tartışılır hale gelmiştir.

Aslında şunu ifade etmek gerekir ki, bütün temel konularda, tarafların ciddi görüş farklılıkları vardır. Bunlar sırasıyla federal devletin yapısı, Federal Anayasa'nın organlarda temsil hakkı, üç özgürlükler (seyahat, yerleşme, mülk edinme), toprak ve mülkiyet konusu, askerlerin çekilmesi, garantiler konusu, egemenlik ve siyasal eşitlik.³⁷

Görünen odur ki, 789 sayılı kararda iki tarafı ayıran temel noktaların esası şudur: İki kesimli ve iki toplumlu federasyon dendiği zaman iki taraf da bundan farklı şeyler anlamaktadırlar. Rum tarafı bundan, adayı fiilen ikiye bölmeyecek iki kesimli bir federasyonu, Türk tarafı ise iki ayrı devletten oluşacak bir federasyonu algılamaktadır. Aslında yapılan incelemede görülmüştü ki, Gali Fikirler Dizisi üzerinde bir hayli ilerleme sağlanmıştır. Türk tarafı, adanın '%29+'nın kendisinde kalmasını kabul etmiştir. Rum tarafı ise bunun %25'e kadar indirilmesinde ısrar etmiştir. Ancak Rum tarafı, iki kesimliliği, iki tarafın siyasî eşitliği şeklinde kabul etmiş olsaydı, belki de bir anlaşmaya varılabilirdi. Ancak bu mümkün olmamıştır.

Şurası ilginçtir ki Rum tarafı, Türklerin yaptığı bir hamleden sonra ancak bir önceki Türk tezini kabule yanaşmıştır. Bu da her defasında Denктаş'ı, daha ileri taleplerde bulunmaya teşvik etmiştir. Denктаş ise her seferinde çitayı biraz daha yükseltmiş ve müzakereleri baltalayan taraf olarak lanse edilmiştir (Kohen, 1998: 12). Çıta, özellikle belli bir noktada iken Rum tarafı o noktayı kabul etmemekte, Denктаş ise çitayı yükseltince o noktayı kabullenmektedir.³⁸ Örneğin Türk tarafı bugünkü talebinden çok daha geride olan kantonal sistemi ya da işlevsel federasyonu önerdiği zaman Rumlar buna derhal 'hayır' demektirler. Onun için de Denктаş, her defasında müzakere çitasını biraz daha yükseltebileceğini³⁹ düşünmüştür. Zaten mevzii konuların görüşülmesi sırasında Denктаş'ın, Genel Sekreter'in Fikirler Dizisi'yle haritasının çizdiği sınırların dışına çıktığı,⁴⁰ BM rapordan da anlaşılmaktadır.

Coğrafi ayarlamalarla ilgili olarak Gali, raporunda, kendi haritasının makul olduğunu gösteren tezleri ileri sürmüş ve Denктаş'ın savlarına karşı kesin yanıtlar vermiştir.

Ayrıca Genel Sekreter Gali, yapılacak coğrafi ayarlamaların mümkün olduğunca çok sayıda Rum göçmenin, Rum yönetimi altında rehabilite⁴¹ edilmesinin makul olacağını ifade etmiştir. Dolayısıyla rapordan da anlaşılacağı üzere Denктаş'ın bu konudaki görüşleri, gerçek dışı sayılmış ve sunduğu haritaları da reddedilmiştir.

³³ UN Security Council Resolution 774 (1992), 26 August 1992.

³⁴ "Rumlar, Makarios Haritasını Sunacaklar", *Simerini Gazetesi*, 17 Temmuz 1992, No: 4587, s. 3; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 17 Temmuz 1992, s. 3.

³⁵ UN Security Council Resolution 24830, 19 November 1992.

³⁶ UN Security Council Resolution 789 (1992), 24 November 1992.

³⁷ "Klerides'le Söyleşi", *Agon Gazetesi*, 12 Temmuz 1992, No: 369, s. 1; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 12 Temmuz 1992, s. 1; *Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını*, 1995: 19.

³⁸ "BM'nin Yeni Belgesi", *Fileleftheros Gazetesi*, 20 Temmuz 1992, No: 8541, s. 1-4; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 20 Temmuz 1992, s. 1-4.

³⁹ "Partiler Raporu Nasıl Karşılıandı", *Agon Gazetesi*, 24 Kasım 1992, No: 4215, s. 2-3; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 24 Kasım 1992, s. 2-3.

⁴⁰ "Gali'nin Raporu ve Rum Yönetimi", *Fileleftheros Gazetesi*, 26 Ağustos 1992, No: 2145, s. 1-3; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 26 Ağustos 1992, s. 1-3.

⁴¹ "Gali'nin Raporu ve Rum Yönetimi", *Fileleftheros Gazetesi*, 26 Ağustos 1992, No: 2145, s. 1-3; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 26 Ağustos 1992, s. 1-3.

Yerlerinden edilen insanlarla ilgili olarak Genel Sekreter ise bu konuda güdülen amacı açıkça belirttikten sonra Türk tarafının görüşlerini ayrıntılı bir şekilde yanıtlamış ve ortaya koyduğu tezleri kabul etmemiştir.

Prensip olarak dönüş ve mülkiyet haklarının Denктаş tarafından kabul edildiği Genel Sekreter'in raporunda belirtiliyor olsa da, bu son derece hassas bir konudur. Özellikle Denктаş'ın bu konuya getirdiği yorumlar, Genel Sekreter tarafından yine reddedilmiştir. Zira Genel Sekreter, göçmenlerin evlerine dönüş ve mülkiyet haklarının Denктаş tarafından öne sürülen koşullarla veya kısıtlamalarla ortadan kaldırılamayacağını belirtmiştir. Raporda, Denктаş'ın dağıttığı 'tapulardan', tırnak içinde söz edilmiştir. Bu da BM'nin Türk yönetimince verilen 'tapuları' tanımadığının açıkça göstergesidir.

Egemenlik, geçici hükümler ve federal yürütme yetkisi gibi hususları kapsayan *Anayasa* konusu çok ciddi tartışmalara yol açmıştır. Buna göre Genel Sekreter'in belirttiği görüş, son derece önemlidir. Her şeyden önce Genel Sekreter, Güvenlik Konseyi'nin kararları çerçevesinde, Denктаş'ın bu konudaki görüşlerinin kabul edilemeyeceğini belirtmiştir.

Genel Sekreter, raporunda belli bir nüfus oranına değinmesi ve Türk tarafının gerek toprak, gerekse anayasa konularında mantık dışı talepler öne sürdüğünü iddia etmesi,⁴² 'yerleşikler' sorununun zamanla gündeme getirilip görüşülmesine neden olmuştur.

Sonuç olarak denilebilir ki, Genel Sekreter, raporunda, çözüm hedefine ulaşılamamasının bütün sorumluluğunun siyasî istek göstermeyen Türk tarafına ait olduğunu göstermiştir.

Gerçi Genel Sekreter, olaylardan direkt sonuçlar çıkarmaktan kaçınmışsa da iki tarafın görüşlerinin sıralanış şekli, BM kararları, uluslararası hukuk ve mutabık kalınan ilkeler zemininde ve çerçevesinde çözüm arayışına yapıcı bir şekilde yardımcı olan tarafın, Rum tarafının olduğunu açıkça göstermiştir.⁴³ Ayrıca belgede Kıbrıs meselesinin çözüm pozisyonunu Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temeli üzerinde olabileceği izlenimi de vermiştir. Aslında bu temel, tek egemenlik ve uluslararası kimlik, tek vatandaşlık, bağımsız ve adanın bütünlüğünün korunması üzerine inşa edilecektir. Bununla birlikte toplumların siyasal eşitliği tam olarak tanınsa da bu tanınma, iki toplumlu ve iki bölgeli federasyon şeklinde olacaktır.⁴⁴ Ne var ki başka bir devletle, kısmen veya tamamen birleşmesi çözüm önerileri içinde yer almamaktadır. Böylece siyasal eşitlik, taraflardan birinin diğerine hakim olmasını önleyecek, güvenlik önlemleri ve kurumsal himayeyi beraberinde getirecektir.

Aslında siyasal eşitlik, kurulması düşünülen federal devletin her iki tarafınca da kabul edilmesiyle olacaktır. Tek egemenlik ve tek uluslararası kişilikse, Fikirler Dizisi'nin temel fikirlerdendir (Sönmezoglu, 2000: 298). Buna göre serbest dolaşım hakkı yeni anayasanın kabulü ile sağlanacak, yerleşim ve mülk edinme hakkı ise nihaî toprak düzenlemelerinin⁴⁵ ardından gerçekleşecektir.

Bu arada Kıbrıs sorununun gidişatını temelden etkileyecek birtakım değişiklikler de yaşanmıştır. Kasım ayında New York görüşmeleri sona erdikten sonra Güvenlik Konseyi, Genel Sekreter'in tavsiyesine uyararak, Gali'nin 'Fikirler Dizisi'ni ve taraflara 'resmî belge' olmadığını belirterek sunduğu 'haritayı' (Gürel, 1993: 111) kabul etmiş ve 789 sayılı kararla resmileştirmiştir. Böylece Türk diplomasisi, bu konuda mağlup olmuştur.

Aslında Güvenlik Konseyi'nin aldığı bu karar, Türk tezleri açısından tamamen tezattır. Her şeyden önce kararların ABD dahil, Konsey'in 15 üyesinin oy birliğiyle alması oldukça düşündürücüdür. Özellikle Güvenlik Konseyi'nin bu tavrı, Türk tarafının izlemeye çalıştığı politikanın, uluslararası camiada pek makbul karşılanmadığını göstermiştir. Buna göre yeni politikanın çözüm şekli ve yöntemi, eskiye göre farklı görüşlere ve önerilere dayanması açısından dikkat çekicidir. Aslında Türk tezi, iki kesimli ve iki toplumlu federal çözüm yerine, iki ayrı

⁴² "Vasilii Gali Raporundan Memnun", *Fileleftheros Gazetesi*, 24 Kasım 1992, No: 1236, s. 3; "Rum Basın Bülteni", TAK Arşivi, 24 Kasım 1992, s. 3.

⁴³ "Gali'nin Raporu ve Rum Yönetimi", *Fileleftheros Gazetesi*, 26 Ağustos 1992, No: 2145, s. 2; "Rum Basın Bülteni", TAK Arşivi, 26 Ağustos 1992, s. 2.

⁴⁴ UN Security Council Resolution 774 (1992), 26 August 1992.

⁴⁵ "Avrupa Yunanistan'ın Oyunaçığı Oldu", *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Aralık 1997, No: 78521, s. 1; "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", *Kıbrıs Gazetesi*, 10 Nisan 1992, No: 524, s. 8; "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", *KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi*, Dosya: BM Önerileri, Tarih: 10 Nisan 1992, s. 8.

egemen devletin varlığına dayalı çözümdür. Dolayısıyla Türk tarafının savunduğu tez, toplumlararası görüşmelerin yerine *iki devlet* arasında diyaloga dayanmaktadır. Buna göre BM, ABD ve diğer ülkelerin özel temsilcileri ile bu konuda pek çok kez temas dahi yapılmıştır. Hal böyle olunca Güvenlik Konseyi'ndeki son toplantı, Türk tezleri için bir nevi test alanı gibi olmuştur. Ancak Türk tarafı için kabul edilmesi gerekir ki, sonuç hiç de iç açısı değildir. Zira Konsey'de kabul edilen karara göre Türk tarafının görüşlerine ters düşen başlıca noktalar vardır. Bu noktalar sırasıyla şu şekildedir:

1. Adanın şimdiki statüsüne ve bölünmesine karşı çıkmıştır. Çözümün tek egemenlik, tek vatandaşlık ve tek uluslararası kimlik unsurlarını içermesi gerektiği savunulmuştur.

2. Federasyonun iki toplumlu ve iki kesimli bir yapı üzerinden olmasına ve toplumlararası görüşmelerin bu esas üzerinden başlatılmasına karar verilmiştir.

3. Kıbrıs'ta '*yabancı asker*' sayısının azaltılması, askerî harcamaların indirilmesi ve topyekûn çözüm kapsamında adanın silahtan arındırılması öngörülmüştür.

4. Tüm ülkelere, adanın parçalanmasına veya bir başka ülke ile birleşmesine yol açacak davranışlardan kaçınması için çağrıda bulunulmuştur.

5. Türk tarafının görüşme süreciyle ilgili olarak sözünü yerine getirmesi istenmiş ve BM temsilcileriyle aktif işbirliğine girmesi talep edilmiştir.

6. Başkanlığın Rumlar ve Türkler arasında, dönüşümlü olması düşünülmemiştir.

7. Göçmenlerin sınırlı bir şekilde evlerine dönmesi önlenememiştir.

8. Bakanlar Kurulu'nda sayısal eşitlik sağlanamamıştır.

9. Merkeze bulunmayan yetkilerin, federe devletlerin egemenliğine devredilmesi düşünülmemiştir.

10. Önerilen harita ve toprak düzenlemeleri, zorla dikte ettirilmiştir (Dodd, 1995: 9; Background on The Cyprus Problem, 1991: 9; Acar, 1993: 36-37).

Rumlar açısından ise bu kararın olumsuz yanları şu şekildedir:

1. Türkiyeli göçmenlerin büyük bir kısmı adada kalacağı kesinleşmiştir.

2. Rum göçmenlerin geri dönüşüne sınırlamalar getirilmiştir.

3. Mülkiyet hukuku hakkında tahditlere başvurulmuştur.

4. Garantörlük sistemi değiştirilmemiş veya iptal edilmemiştir.

5. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin dağılma tehlikesi engellenememiştir.

6. Adada Türk askerinin çekilmesi sağlanamamıştır.

7. AB müktesebatından ciddi sapmalar olmuştur (Batur, 2002: 18).

Esasında bu metinde kullanılan diplomatik ifadeler esnek olsa da verilmek istenen mesajın özü oldukça açıktır. Bundan dolayı Konsey'in sergilediği tavır, daha önceden aldığı kararlarla ve savunduğu görüşlerle doğru orantılıdır. Ne var ki bu tutum, adadaki ve bölge coğrafyasındaki yeni gerçeklere ve Türk tarafının değişen politikasına pek uygun değildir. Gerçi bu tutumda, Rum-Yunan ikilisinin etkisini görmek ve BM'nin tek yanlı hareket etme isteğini söylemek mümkündür. Bunun dışında Güvenlik Konseyi üyelerinin bu kararları aynen benimsemelerinde rol oynayan önemli bir faktör daha vardır. O da tek egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğü konusundaki duyarlılıktır. Daha açık bir ifade ile Konsey ve genelde BM camiası, iki ayrı egemenlik ilkesine göre bir ülkenin bölünmesini ve çözüm arayışının bu esaslar üzerinde yapılmasını, "*başkalarına kötü emsal olur*" (Tamçelik, 2008: 113) endişesi ile hiçbir zaman istememiştir. KKTC'yi '*tanımak*' (recognize) bir yana, onun varlığını '*kabul etmek*' (acknowledge) dahi istememelerinin nedeni de budur (Tamçelik, 2011d: 169-184). Aslında gerçek şudur ki, nedeni her ne olursa olsun yeni Türk tezi, uluslararası camiada bu aşamada pek kabul görecektir nitelikte değildir. Dolayısıyla Türk diplomatları da bunu inkâr etmemektedir.

Ne var ki Ankara'da ve Lefkoşa'da hakim görüş şudur. Uluslararası camianın düşünce tarzı, Türk tarafının politikasına ters düşüyor diye, ada Türklerinin ve Türkiye'nin hayatı çıkarlarından vazgeçilmesi söz konusu değildir (Kohen, 1998: 12). Bu bakımdan Güvenlik Konseyi, ne karar alırsa alsın, bu politikadan vazgeçilmeyeceği düşünülmektedir. Fakat BM de kendi görüşünden taviz vermemektedir. Dolayısıyla Galî'nin hazırladığı Fikirler Dizisi, bir ölçüde

uzlaşma formülünün ortak adıdır. Hatta Özel Elçi Feissel, bu diziyi “bize yol gösteren bir kutup yıldızı” olarak nitelendirmiştir.⁴⁶

Bunun içindir ki Gali, haritayı da içeren Fikirler Dizisi’nde, özlü hiçbir değişikliği kabul etmeyeceğini açıklama ihtiyacı hissetmiştir. Fikirler Dizisi üzerinde sadece önemsiz değişiklikler⁴⁷ yapılabileceğini belirten Gali, bu konuda Güvenlik Konseyi’nin de aynı görüşte olduğunu söylemiştir.⁴⁸

Yapılan araştırmalar sonucunda şu tespit edilmiştir ki, tarafların anlaşmakta güçlük çektiği en çetrefilli konu ‘siyasal eşitlik’ (Tamçelik, 2008: 113). Buna, başkanlığın rotasyona tâbi olması, egemen gücün bölüşülmesi, güvenlik ve garantiler konusu da ilâve edilebilir (Necatigil, 1998: 375). Özellikle toplumlararası görüşmelerin başladığı 1992 yılı başından beri, yukarıda adı geçen konular tartışmaya neden olmuşlardır. 1992 Şubatında ise *toprak ve yer değiştiren kişiler* konusunda yoğunlaştığını ve derin görüş farklılıklarının⁴⁹ ortaya çıktığı görülmüştür. Bu durum Gali Fikirler Dizisi’nde de belirtilmiştir. Özellikle bu konuda her iki toplumun kabul edilebileceği ve tarafların, bölünmez bir paket için üzerinde daha fazla çalışması gerektiği ifade edilmiştir.⁵⁰

Kofi Annan bile daha sonraki yıllarda görüşmelere zemin olarak en önemli belgenin 1992 yılında ortaya çıktığını ve bunun ‘Gali Fikirler Dizisi’ olduğunu belirtmiştir. Söz konusu Fikirler Dizisi, 1992 yılında BM Genel Sekreteri Butros Gali tarafından hazırlanmış, Kıbrıs Rum lideri Yorgo Vasiliu ile KKTC lideri Rauf Denktaş arasında gerçekleştirilen müzakereler sonucu geliştirilmiş ve Kıbrıslı Rumların tamamen reddettiği, Kıbrıslı Türklerin ise haritayı reddetmek dışında⁵¹ bazı ciddi değişikliklerle beraber %91’ini kabul ettiği bir plan olarak tarihe geçmiştir.⁵²

3. Fikirler Dizisi’nin Müzakere Süreci:

Her şeyden önce New York görüşmelerini, ‘Kıbrıs Barışı’ olarak değerlendirilmek mümkün değildir. Bu nedenle Gali belgesine nereden bakılırsa bakılsın, birinci planda bir Türk-Yunan ‘ikili barışının’, ikinci planda ise adadaki Türk-Rum ‘etnik’ barışının temellerini atmaya çalışan bir belgenin ötesine geçmemektedir. Şüphesiz ki bu niteliği ile belge, bir *barış belgesi* olma hüviyetinde değildir. Zaten bu nevi anlaşmaların böyle bir iddiası da yoktur.⁵³

Diğer taraftan New York görüşmeleri *Kıbrıs barışı* için bir kapı aralama amacıyla olduğu ve bu kapıyı açabilecek niteliklere sahip bulunduğu inkâr edilemez. Çünkü 1974 müdahalesinden sonra Rumlar için *Kıbrıs barışının* en önemli faktörü, Türkiye’nin 1974’de “işgal” ettiği topraklardan çekilmesi iken, Türkler için de mesele “toprağa karşı barış” niteliğini taşımaktadır (Tamçelik, 2008: 115). Yani toprak, her iki tarafın da tutumunun ortak unsurudur (Tamçelik, 2012a: 377-396; Tamçelik, 2012b: 1031-1074). Dolayısıyla New York görüşmelerinde en fazla pazarlık, toprak⁵⁴ konusunda olduğu unutulmamalıdır.

Bu çerçevede kaybedilen bir diğer önemli unsur ‘zaman’ olmuştur (Tamçelik, 2008: 115). Özellikle New York’ta uygulanan pazarlık unsurları ve teknikleri, barış sürecinde etkileri büyük olmuştur. Zira bu süreçte kaybedilen sadece zaman olmuştur ve bu zaman zarfında tarafların bakış açıları, iniş ve çıkışlara rağmen pek de fazla bir şey değişmemiştir.

⁴⁶ “Feissel’in Demeci”, *Simerini Gazetesi*, 4 Kasım 1992, No: 212, s. 2-3; “Rum Basın Bülteni”, *TAK Arşivi*, 4 Kasım 1992, s. 2-3.

⁴⁷ “Denktaş Vasiliu’ya Ne Dedi”, *Fileleftheros Gazetesi*, 30 Ekim 1992, No: 854, s. 2; “Rum Basın Bülteni”, *TAK Arşivi*, 30 Ekim 1992, s. 2; Tavşanoğlu, 1997: 18.

⁴⁸ “Genel Sekreter’in Tutumu”, *Fileleftheros Gazetesi*, 30 Ekim 1992, No: 6542, s. 2; “Rum Basın Bülteni”, *TAK Arşivi*, 30 Ekim 1992, s. 2.

⁴⁹ “Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus”, *Security Council*, S / 24472, 21 August 1992, s. 1-2; “Toprak ve Göçmen Konuları”, *Eleftherotipia Gazetesi*, 19 Haziran 1992, No: 854, s. 2; “Rum Parti Liderinin Demeci”, *Fileleftheros Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No: 985, s. 2; “Rum Parti Liderinin Demeci”, *Agon Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No: 1254, s. 2; “Rum Parti Liderinin Demeci”, *Haravgi Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No: 5236, s. 2; “Rum Parti Liderinin Demeci”, *Eleftherotipia Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No: 321, s. 2; “Rum Parti Liderinin Demeci”, *Simerini Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No: 4268, s. 2; “Rum Parti Liderinin Demeci”, *Cyprus Mail Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No: 1264, s. 2; “Rum Basın Bülteni”, *TAK Arşivi*, 27 Ağustos 1992, s. 2.

⁵⁰ “Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus”, *Security Council*, S / 24472, 21 August 1992, s. 1-2.

⁵¹ “Klerides’in Konuşması”, *Simerini Gazetesi*, 24 Eylül 1992, No: 8541, s. 1; “Rum Basını Özetleri”, *TAK Arşivi*, 24 Eylül 1992, s. 1; “Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides-2”, *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: Rum Liderlerinin Demeçleri, Tarih: 1978-1993; “Türk Tarafının Tepkisi”, *Fileleftheros Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No: 8521, s. 1; “Türk Tarafının Tepkisi”, *Agon Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No: 751, s. 1; “Türk Tarafının Tepkisi”, *Haravgi Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No: 623, s. 1; “Türk Tarafının Tepkisi”, *Eleftherotipia Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No: 1023, s. 1; “Türk Tarafının Tepkisi”, *Simerini Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No: 2563, s. 1; “Türk Tarafının Tepkisi”, *Cyprus Mail Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No: 452, s. 1; “Rum Basın Bülteni”, *TAK Arşivi*, 27 Ağustos 1992, s. 1.

⁵² “Barış Cesaret İster”, *Sabah Gazetesi*, 10 Temmuz 1997, No: 75421, s. 7; *Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü-Yarını*, 1995: 61.

⁵³ Devletler arasındaki barış anlaşmalarının teknik özellikleri için bkz... *Strategic Survey*, 1978: 65; Koç, 1993: 81.

⁵⁴ “Gali Formülü”, *Simerini Gazetesi*, 11 Nisan 1992, No: 856, s. 5; “Rum Basın Özetleri”, *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: Rum Basın Özetleri, Tarih: 11 Nisan 1992, s. 5.

Aslında New York'ta çıkmaza giren Kıbrıs sorununun, birdenbire çözülmesini beklemek veya taraflar arasında uzlaşma sağlamasını umut etmek ciddi bir hatadır. Zira bu anlaşmanın gerek Türkiye, gerekse Yunanistan açısından sağlayacağı optimal fayda, iki ülke arasında yapılacak bir anlaşmayla sağlanmalıdır. Özellikle bu, Türkiye'yle Yunanistan'ın yapacağı ilk kapsamlı anlaşma olacaktır. Dolayısıyla diğer anlaşmazlık konuları bir yana bırakıldığında, bölgede statükonun sağlanmasından çok daha önemli olacağı açıktır. Çünkü bu anlaşma, taraflar arasında genel bir barış için ilk adım niteliğini taşıyacaktır.

Barış için atılan ilk adım olarak değerlendirilen New York görüşmeleri, Türk-Yunan ihtilafı için kapsamlı bir çözüm sağlamamıştır. Çünkü müzakereler ilk başta BM, Kıbrıslı Türkler ve Rumlar arasında geçmektedir. Dolayısıyla kapsamlı bir çözüm bulabilmek için Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin de görüşmelere katılması gerekecektir. Bunun dışında Yunan tarafının Türklere sadece adadan çekilmesini istemesi de gerçekçi değildir. Zira barış anlaşması imzalanması ve diplomatik ilişkilerinin yapıcı bir şekilde kurulabilmesi için Yunan tarafına kendi kamuoyunu ikna edecek imkân verilmesi gerekecektir. Ancak bu Yunan tarafına verilmiş değildir. Aynı şey Türk tarafı için de geçerlidir. Bu nedendir ki, Türkiye ile Yunanistan arasında anlaşmaya ulaşıncaya kadar birçok pazarlık yaşanmıştır. Bu pazarlığın eylem alını ise dört ayrı konuda toplamak mümkündür.

Birincisi, uzun vadede bölgesel strateji açısından Türkiye, Yunanistan'la kalıcı bir barış anlaşmak zorundadır. Bu yüzden de ilişkilerini azamî derecede normalleştirmek istemektedir. Yunanistan ise diğer konularda söz sahibi olabilmek ve kendini ağırdan satmak için ilişkileri asgarî derecede normalleştirme arayışı içindedir.

İkincisi, Yunanistan Kıbrıs bölgesinin azamî seviyede demilitarizasyonunu sağlamaya, böylece Türkiye'yi askerî bir seçenekten uzak tutmaya çalışmaktadır. Türkiye ise tam tersine demilitarizasyonu en az düzeyde tutup, askerî seçeneğe açık kapı bırakmak istemektedir.

Üçüncüsü, Yunanistan ilişkilerin normalleştirilmesi ile Kıbrıs probleminin çözülmesi arasındaki bağlantıya had safhada önem vermektedir. Türkiye ise böyle bir bağlantıyı kurma niyetinde değildir.

Dördüncüsü, Yunanistan bazı konularda anlaşmayı arzulamaktadır. Örneğin güvenlik, üç özgürlükler ve Türkiye'nin 'işgal' ettiği topraklarından çekilmesini istemektedir.⁵⁵ Türkiye ise Kıbrıs'ta iki toplum arasında yapılacak müzakereler ile ulaşılabilecek kapsamlı bir çözümden yanadır.⁵⁶ Görüleceği gibi, bütün hususlar hakkında anlaşmazlık hakimdir ve bu durum, pazarlık ortamının doğmasına neden olmuştur.

Aslında BM ve BM'nin rolü, Yunanistan ve Türkiye'ninkinden çok daha farklıdır. Çünkü BM'nin barış görüşmelerinde arabulucu mu, yoksa katılımcı rolü mü üstleneceği belirgin değildir. BM'nin görüşmelerde katılımcı olması ve ABD'nin millî çıkarlarını korumaya⁵⁷ ve gözetmeye üstlenmesi ise Yunanistan ile Türkiye arasında imzalanacak bir anlaşmadan sadece fayda görüyor olması anlamına gelmektedir.

Birinci durumun başarıya ulaşmasında kullanılan ölçü, ABD'nin millî hedeflerine ne kadar ulaşabildiği iken, ikinci durumdaki ölçü, içeriğine bakılmaksızın bir anlaşmaya ulaşıp ulaşılamadığıdır. Hâl böyle olunca Yunanistan, AB'nin görüşmelere doğrudan katılmasını istemektedir. Çünkü AB, Yunanistan açısından kullanılacak bir koz veya bir pazarlık unsuru olarak öne çıkmaktadır.⁵⁸ Hâlbuki Yunanistan'a karşı daha iyi pazarlık pozisyonuna sahip Türkiye, BM'nin arabulucu rolünü üstlenmesini istemektedir. Kıbrıs'taki çıkarlarını Türkiye'nin uzlaşmasını sağlamak olarak değerlendiren BM ise görüşmelerde *müzakereci* rolü üstlenmekle beraber, aslında herhangi bir anlaşmanın imzalanmasını sağlayacak uzlaşmacı rolü tercih etmemektedir. Bu nedenle herhangi bir anlaşmanın imzalanmasının yanında BM'nin pazarlık gücünün gerçek

---

⁵⁵ "Sıkıntılar Devam Ediyor", *Agon Gazetesi*, 13 Nisan 1992, No: 2365, s. 2; "Rum Basın Özetleri", *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: Rum Basın Özetleri, Tarih: 12 Nisan 1992, s. 2.

⁵⁶ "Kıbrıs Sorununun İçinde Bulunduğu Aşama", *TC Dışişleri Bakanlığı Akademisi Bilgi Notu*, Ekim 1997, s. 1.

⁵⁷ "Pencere Kapanabilir", *Fileleftheros Gazetesi*, 4 Nisan 1992, No: 5478, s. 2; "Rum Basın Özetleri", *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: Rum Basın Özetleri, Tarih: 4 Nisan 1992, s. 2.

⁵⁸ "Güvenlik Konseyi Kararı", *Eleftherotipia Gazetesi*, 11 Nisan 1992, No: 741, s. 1; "Rum Basın Özetleri", *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: Rum Basın Özetleri, Tarih: 11 Nisan 1992, s. 1.

ölçüsü, AB ve Yunanistan'ın Kıbrıs'taki etkisini azaltmadan, Türkiye'nin uzlaşmasının ne şekilde sağlayacağıdır.

Bu yüzden BM, Kıbrıs meselesinin Fikirler Dizisi'ne uygun olarak çözülmesi ve hakkaniyete dayalı kalıcı bir barışın bulunabilmesi için New York'ta çalışmalara başlamıştır. Aslında Butros Galí'nin raporunun içerdiği fikirlerin, tarafları biraya getirip görüşme prosedürünü başlatması bakımından⁵⁹ en elverişli görüş olduğu düşünülmektedir.

Genel Sekreter'in New York'taki görüşmelerin amacı, sorunun çözümü konusunda taraflardan derlediği öneri ve düşünceleri bir araya getirerek, geniş kapsamlı bir çerçeve anlaşmasına gidecek yolu açmaktır (Türkay, 1992: 15). Bundan dolayı 'Fikirler Dizisi' bir anlaşma metni değildir (Delicermak, 1993: 246; Ülman, 1992: 19). Aksine görüşmelere temel oluşturacak bir belgedir.

3.1. Birinci Tur Görüşmeleri (18 Nisan – 23 Haziran 1992):

BM Genel Sekreteri'nin temsilcileri, 5-9 Şubat tarihleri arasında, Kıbrıs'ta ilk tur görüşmelerini gerçekleştirmişlerdir. Vasiliu ile birkaç kez bir araya gelerek, sekiz başlığın her biri ile ilgili en son fikirlerini ve bunlarla birlikte iyi niyet önlemlerini tartışmışlardır. Ne var ki bu türden müzakereler, Denктаş'la yapılmamıştır.

Temsilciler, 18-20 Şubat tarihlerinde Ankara'ya yaptıkları ziyarette, Fikirler Dizisi'ni gözden geçirmek için Türkiye Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'le ve öteki üst düzey Türk yetkililerle de bir araya gelmişlerdir. 25-27 Şubat tarihleri arasında ise Lefkoşa'ya giderek, Denктаş ile Fikirleri Dizisi'ni müzakere etmişlerdir.⁶⁰

Bunun dışında her iki toplum liderini, karşı tarafça ifade edilen görüşler konusunda da bilgilendirmişlerdir. En son, 28-29 Şubat tarihleri arasında Atina'da bulunarak, Dışişleri Bakanı Samaras ve öteki üst düzey yetkililerle benzer bir toplantı yapmışlardır.⁶¹ Bütün bu görüşmeler sonunda, anlaşmazlık konularında ilerleme sağlanamadığı bir kez daha görülmüştür.

BM Genel Sekreteri, 26 ve 30 Mart 1992 tarihlerinde, durumu yeniden, ama önce Vasiliu ve sonra da Denктаş ile gözden geçirmiştir. Özellikle her iki lider, Genel Sekreter ve temsilcileriyle çalışmaya devam etmek istediklerini dile getirmişlerdir. Bunun üzerine BM Genel Sekreteri, 3 Nisan 1992 tarihinde raporunu BM Güvenlik Konseyi'ne sunmuştur.

Gali bu raporunda, Kıbrıs Türk halkının politik eşitliğini yeniden teyit ederek, egemenliğin paylaşılacağını, Türkiye'nin garantörlüğünün 1960 anlaşmaları çerçevesinde devam edeceğini, bu anlaşmanın iki toplumluluk ve iki kesimlilik zeminine dayanacağını, AT üyeliğinin Kıbrıs Türklerinin ayrı referandumuna sunulacağını, Türklerin kendi Federe Devletlerinde nüfus ve mülkiyet bakımından kesin yoğunluğa sahip olacaklarını, Federal Devlet'e devredilmeyen bütün yetkilerin Federe Devletlere ait olacağını, Federal Bakanlar Kurulu'nun ve Federal Alt Meclisin 7'ye 3 oranında, Senato'nun ise 'eşit sayıda' (İsmail, 1998: 228) temsilcilerden oluşacağını belirtmiştir. BM Güvenlik Konseyi ise 10 Nisan 1992 tarihinde aldığı 750 sayılı kararla Genel Sekreter'in bu raporunu onaylamıştır.

Ayrıca kararda, toprak ve göçmenler konusuna öncelik verilmesi, Fikirler Dizisi'nin görüşmelerde baz alınması, yapılacak görüşmelerde tatminkâr ilerleme sağlanması hâlinde New York'ta *dörtlülük bir zirve*⁶² yapılması, müzakerelerde yeterli ilerleme sağlanmaması durumundaysa Genel Sekreter'in konuya ilişkin değerlendirmesiyle birlikte çözüm önerilerini de dahil raporunu hazırlaması ve konuyu Güvenlik Konseyi'ne devretmesi istenmiştir.

750 sayılı karar çerçevesinde Ankara, Atina ve Lefkoşa'da⁶³ Genel Sekreter'in temsilcileri tarafından gerekli temas ve görüşmeler yapılmış ve bunun üzerine Genel Sekreter, her iki toplum liderini New York'a davet etmiştir.

⁵⁹ "Genel Sekreter'in Raporu", *Alithia Gazetesi*, 5 Nisan 1992, No: 6311, s. 2; "Rum Basın Özetleri", *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: Rum Basın Özetleri, Tarih: 5 Nisan 1992, s. 2.

⁶⁰ "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", *Kıbrıs Gazetesi*, 10 Nisan 1992, No: 524, s. 8; "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", *KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi*, Dosya: BM Önerileri, Tarih: 10 Nisan 1992, s. 8; "Demirel: Kan Dökülmeyeceğine Güvence Verilirse Türk Askerini Yarın Çekeriz", *Kıbrıs Gazetesi*, 25 Kasım 1992, No: 236, s. 3.

⁶¹ "Demirel: Kan Dökülmeyeceğine Güvence Verilirse Türk Askerini Yarın Çekeriz", *Kıbrıs Gazetesi*, 25 Kasım 1992, No: 236, s. 3.

⁶² "Eroğlu: Özal'ın Dörtlülük Zirve Önerisi Yanlıştı", *Hürriyet Gazetesi*, 8 Aralık 1992, No: 62144, s. 19; "Dörtlülük Zirve Yanlıştı", *Hürriyet Gazetesi*, 9 Aralık 1992, No: 96521, s. 20; "Mesut Yılmaz'ın Yanlışları", *Hürriyet Gazetesi*, 15 Aralık 1992, No: 85214, s. 19; "Dörtlülük Zirve'yi Başlatan Mektup", *Hürriyet Gazetesi*, 15 Aralık 1992, No: 522364, s. 19; Ekşi, 1992a: 17; Özkök, 1992: 17; Ekşi, 1992b: 19.

⁶³ "Görüşmelerin Kaderi", *Fileleftheros Gazetesi*, 14 Mayıs 1992, No: 8520, s. 1; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 14 Mayıs 1992, s. 1.

Görüşmeler başlamadan önce Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinin temsilcileri, Denктаş'la doğrudan görüşmüşler ve statükonun devam edemeyeceğini ve "toprakların şimdiki gibi adaletsiz dağılımın sürdürülemediğini" (Bölükbaşı, 2001: 334) belirtmişlerdir. Bunun üzerine Genel Sekreter'in gözetiminde, 18-23 Haziran 1992 tarihleri arasında New York'ta birinci tur görüşmeleri başlamıştır.

Taraflar, New York'ta Genel Sekreter Butros Gali'nin iyi niyet misyonu çerçevesinde hazırladığı çözüm plânını görüşmüşlerdir. Gali, *Kapsamlı Çözüm Plânı* ile ilgili taslağı, 'Fikirler Dizisi' adı altında ve dolaylı görüşmeler yoluyla müzakere etmeye başlamıştır. Ardından Genel Sekreter, her bir liderle beş toplantı yapmıştır.⁶⁴ Bu toplantılar, yaklaşık on saat kadar sürmüştür. Gali, her iki lider arasında yapılan müzakereleri belli bir çatı altında toplamaya çalışmıştır (Necatigil, 1998: 393). Zira her iki tarafın farklı görüşlerini bir potada toplamak temel amaç olmuştur.

Bu yüzden görüşmelerdeki yöntem, Gali'nin iki liderle, önce ayrı ayrı görüşmesi, ardından da bir anlaşma zemini olduğu zaman ikisini bir araya getirmesi yönündedir.⁶⁵ Ancak görüşmeler, Gali'nin Denктаş'ı toprak ve göçmenlerin yerlerine dönmesi konusunda sıkıştırmasıyla yürütülmüştür.⁶⁶ Görüşmeler boyunca Gali, Türklerin daha çok taviz vermesi gerektiğine inandığını taraflara hissettirerek, zamanın büyük kısmını 'Fikirler Dizisi' olarak adlandırdığı çözüm taslağını Denктаş'a kabul ettirmeye çalışarak geçirmiştir (Gürel, 1993: 1). Diğer Genel Sekreterlerden farklı olarak Gali, küçük detaylar üzerinde bile pazarlık yapmış ve Denктаş'ı sık sık, eğer işbirliği yapmazsa Güvenlik Konseyi'nin adada kendi çözümünü uygulayacak olmasıyla tehdit etmiştir.⁶⁷

BM'de Kıbrıs için harita üzerinde çalışmalar ikinci gününü doldururken, başlangıçtaki iyimserlik gitmiş, yerini gergin bir hava almıştır. Fileleftheros gazetesinin haberine göre Denктаş'ın "çok sinirli ve huzursuz görüldüğü"⁶⁸ belirtilmiştir. Aslında Denктаş'ın sinirliliğinin ve huzursuzluğunun nedeni, BM'nin, kendisinden Rumlara hangi toprakları geri vereceğini açıkça belirtmesini istemesinden kaynaklanmıştır (Tamçelik, 2008: 118). Gergin ortam, harita üzerinde müzakereler devam ederken, Gali ile Denктаş arasında yaşanmıştır. Her iki taraf arasında bir an için sert ve tartışmalı hâle gelen müzakereler gergin bir ortamı yaratmıştır. Hatta bu çatışma, Gali ile diğer BM'deki üst düzey diplomatlarla da olmuştur.

Özellikle bağımsız diplomatlar, havanın sertleşmesinde Gali'nin önemli bir rolü olduğunu ve müzakerelerin ilk gününde itibaren bunun yaşandığını dile getirmişlerdir. Aslında BM diplomatları ile Gali arasında yaşanan çatışmalar, bir başka krize de neden olmuştur. Zira Gali ile çalışan, BM'nin en başarılı diplomatlarından olan ve rehine krizi konusunda uzman olup, diplomatik çabalarla bunu çözen Gian Dominico Picco (Şenyener, 1992b: 9) da görevinden istifa etmek zorunda kalmıştır.

Ayrıca BM Genel Sekreteri, taraflar arasında uzlaşma sağlanamazsa görevi bırakacağını, konuyu Güvenlik Konseyi'ne havale edeceğini,⁶⁹ Türk ve Rum liderlerine resmen bildirmiştir. Bunun üzerine müzakerelerin yarım kalması hâlinde BM'nin suçlu arayacağını göz önünde bulunduran liderler, Fikirler Dizisi'nin üzerinde görüş bildirmeye başlamışlardır.⁷⁰ Bu yüzden başlangıçta iki gün için planlanan dolaylı görüşmelerin, 23 Haziran 1992 tarihine kadar uzayabileceği bildirilmiştir.

⁶⁴ "Demirel: Kan Dökülmeyeceğine Güvence Verilerse Türk Askerini Yarın Çekeriz", *Kıbrıs Gazetesi*, 25 Kasım 1992, No: 236, s. 3.

⁶⁵ "Toprak, Egemenlik ve Maraş", *Fileleftheros Gazetesi*, 4 Mayıs 1992, No: 2036, s. 1-2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 4 Mayıs 1992, s. 1-2; "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", *Kıbrıs Gazetesi*, 26 Ağustos 1992, No: 2035, s. 7; "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", *Security Council*, S / 24472, 21 August 1992; Sönmezoglu, 2000: 299.

⁶⁶ Bu görüşmelerin değerlendirilmesi için bkz... "Toprak Konusu", *Fileleftheros Gazetesi*, 13 Haziran 1992, No: 8541, s. 1; Gürel, 1992: 7.

⁶⁷ "Secretary-General, Set of Ideas on An Overall Framework Agreement on Cyprus", *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: BM Önerileri, Tarih: 1992, s. 7; "Birleşmiş Milletlerden Öneriler", *Simerini Gazetesi*, 12 Haziran 1992, No: 17, s. 2; "Toprak, Egemenlik ve Maraş", *Fileleftheros Gazetesi*, 4 Mayıs 1992, No: 2036, s. 1-2.

⁶⁸ "Butros Gali'nin İhtarı", *Fileleftheros Gazetesi*, 12 Haziran 1992, No: 951, s. 3.

⁶⁹ "Birleşmiş Milletlerden Öneriler", *Simerini Gazetesi*, 12 Haziran 1992, No: 17, s. 2; "Bundan Sonraki Adım", *Haravi Gazetesi*, 29 Mayıs 1992, No: 235, s. 1; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 29 Mayıs 1992, s. 1.

⁷⁰ "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", *Kıbrıs Gazetesi*, 26 Ağustos 1992, No: 2035, s. 7; "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", *Security Council*, S / 24472, 21 August 1992; Tamçelik, 2000: 393.

Genel Sekreter, 19 Haziran 1992 tarihinden önce Denктаş, sonra da Vasiliu ile bir araya gelmiştir. Gali'nin sözcüsü François Guiliani, 19 Haziran 1992 tarihinde Denктаş ve Vasiliu'yla ayrı ayrı yapılan görüşmelerde, ilk planda *toprak düzenlemesi* ve *yerlerinden edilmiş kişilerin geri dönmeleri* hususlarının ele alındığını bildirilmiştir.

Genel Sekreter'in Kıbrıs Özel Temsilcisi Oscar Camillion ve danışmanı Gustave Feissel'in, Rum lideri Vasiliu'yla yaptıkları temaslara dayanarak hazırladıkları Kıbrıs haritasının,⁷¹ 19 Haziran 1992 tarihinde Gali'yle ikinci buluşması sırasında Denктаş'ın önüne, kabul edilmesi için konulmuştur. Haritada Rum yönetiminin batıda Lefke'den, doğuda ise Mağusa'ya kadar uzanan 150 millik⁷² sınır boyunca Rum yerleşimine açılmasını istediği görülmüştür. Böylece 37'yi aşkın köy ve kasabının Rum idaresine geçeceği belirlenmiştir. Bir başka deyişle bu haritaya göre Türk tarafına %28.2 toprak kalması öngörülmektedir. Bunun üzerine Türk tarafı, bu haritayı reddetmiştir.

Bundan hareketle Denктаş, New York'ta yapılan görüşmelerde önüne harita konulduğu için Türk tarafının ortaya yeni görüşlerle çıkacağını açıklamıştır. Hatta Denктаş, 1979 ve 1981 yıllarında ortaya çıkan haritaların üzerinden de bilgi vermiştir. Bununla yetinmeyen Denктаş, elinde toprak tavizi ile ilgili haritaları içeren bir kitabı tutarak "*ne Gobi, ne de Gali haritasını kabul ederim. Ben haritacı değilim. BM'nin de harita hazırlamaya yetkisi yok*" demiş ve tepkisini göstermiştir. Özellikle 1981 yılında mevcut şartlar içinde sembolik bir anlamı olan Erenköy ve su yataklarının bulunduğu Güzelyurt'un Rumlara bırakılmasının öngörüldüğünü hatırlatan Denктаş, "*20 Rum aile yerleşecek diye, ne Erenköy'ü Rum istedi diye, ne de su kaynaklarımızın bulunduğu Güzelyurt'u veririz. 18 yıl sonra oluşan yeni şartlara göre toprak tavizi değil, hudut düzenlemesi yaparız*"⁷³ demiştir.

Aslında Denктаş, toprak konusunda, harita hazırlanmasından önce kriterlerin görüşülmesini istemektedir. Denктаş'ın bir diğer isteği de *mülkiyetin sıfırlanması*.⁷⁴ Bir başka deyişle Kuzey'deki bütün Rum mallarının Türklere ait olmasıdır. Türkiye'nin garantisinde de ısrar eden Denктаş, *yerleşim özgürlüğünün* iki toplum arasında, güvenin yeniden tesis edilmesine bağlı olduğunu ileri sürmüştür.

Bunun üzerine Denктаş, Gali'yle yeniden bir araya gelmiştir. Rum lideri Vasiliu da Denктаş'tan sonra Gali'yle görüşmüştür. Özellikle Gali ve Denктаş'ın ortaya atılan *haritalar* (Uluç, 1992: 12), ayrı ayrı yapılan görüşmelerde ciddi tartışmalara neden olmuştur. Bu tartışmaları dengeli bir somuca bağlamak için Gali ve Denктаş, çalışmalarını haritalar üzerinden yapmışlardır.

Bu sırada Denктаş, '*Gobi haritası*'na alternatif olarak Güzelyurt'u içeren ve güneyde İngiliz Dikelya üssü ile çakışan, ancak %27'lik oranı (Şenyener, 1992a: 9) fazla değiştirmeyen bir çizgiyi savunmuştur. Ayrıca Denктаş, ekonomik eşitsizlik ve verimli toprağın adil dağılımına bağlı olarak Güzelyurt'u veremeyeceğini dile getirmiştir. Bunun dışında Denктаş, Vasiliu'nun Türk tarafında kalacak toprağın yüzdesi konusunda *yüzdeler yerine, insan hakları* üzerinden konuşmayı tercih ettiğini açıklamıştır.⁷⁵

Hâlbuki Gali, ortaya koyduğu haritada Türk kesimine %28.2 oranında toprak bırakmayı ve Güzelyurt'un Rum kesimine verilmesini öngörmüştür. Denктаş ise %29+⁷⁶ formülünün uygulanmasını ve Güzelyurt'un Türk kesiminde kalmasını arzu etmiştir. Görüşmelerde Türk tarafı *toprak, anayasa ve yer değiştiren kişiler* konusunun birlikte ele alınmasını, varılacak bir anlaşmanın tüm hususlardaki uzlaşmaya dayanmasını savunurken, Rum tarafı sadece *toprak* ve *yer değiştiren kişiler* hususlarına öncelik verilmesini istemiştir.

Bunun üzerine Gali, iki lidere, ilk önce Güvenlik Konseyi'nce öngörüldüğü gibi iki önemli konu olan *toprak ayarlamaları* ve *yer değiştiren kişiler* üzerinde duracağını ve tarafları, bu iki konuda anlaşma menziline getirmesi hâlinde öteki konuların tartışmasına geçeceğini belirtmiştir.

⁷¹ "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", *Kıbrıs Gazetesi*, 10 Nisan 1992, No: 524, s. 8.

⁷² "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", *Kıbrıs Gazetesi*, 10 Nisan 1992, No: 524, s. 8; "Butros Gali'nin Plânı", *Ethnos Gazetesi*, 8 Haziran 1992, No: 198, s. 1; Tamçelik, 2000: 393.

⁷³ "Ne Erenköy'ü, Ne de Güzelyurt'u Veririz", *Hürriyet Gazetesi*, 16 Haziran 1992, No: 420155, s. 9; "Toprak, Egemenlik ve Maraş", *Fileleftheros Gazetesi*, 4 Mayıs 1992, No: 2036, s. 1-2.

⁷⁴ "Denктаş'ın Tutumu", *Simerini Gazetesi*, 12 Haziran 1992, No: 7415, s. 2; "Rumlar, Makarios Haritasını Sunacaklar", *Simerini Gazetesi*, 17 Temmuz 1992, No: 4587, s. 3; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 17 Temmuz 1992, s. 3.

⁷⁵ Denктаş: "Biz yüzdeler üzerinde konuşmuyoruz. Çünkü bahsi geçen bölgeler boş arazi değil. İnsan haklarından söz ediliyor burada. Yüzdelerle boş arazi konuşulur. Topraksa ilkelerle konuşulur". Bunun için bkz... Şenyener, 1992a: 9.

⁷⁶ "Cyprus, Denktash Wins", *The Economist*, 22 August 1992, No: 851, s. 2.

Bu sırada Fileleftheros gazetesi manşetten verdiği bir haberinde ise BM Genel Sekreteri'nin Amerikalı Koordinatör Nelson Ledsky aracılığıyla taraflara bir ihtarda bulunduğunu, Haziran sonuna kadar süre tanıdığını ve bu süre içinde, "Kıbrıs sorununu ya çözeriz, ya da terk ederiz"⁷⁷ şeklinde bir mesaj gönderdiğini bildirmiştir. Pek tabii ki bu durum, ABD'nin de görüşmelerde etkin bir rol aldığını göstermektedir. Genel Sekreter'in Nelson Ledsky'den başka, kendi temsilcileri aracılığıyla da taraflara böyle bir mesaj verdiği görülmüştür.

Gerek Nelson Ledsky, gerekse Genel Sekreter'in temsilcileri ile temasta bulunan yabancı diplomatlar, Genel Sekreter'in BM olarak Kıbrıs sorunuyla ilgili sorumluluğunu şu ya da bu şekilde sona erdirmek için sabırsızlandığını belirtmiştir. Bundan dolayıdır ki Genel Sekreter, çıkmazı aşma ümidiyle Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesini devreye sokmak istemiştir.⁷⁸

Aslında Gali, Kıbrıs sorununun çözümünü, *toprak ve göçmen* konularının çözümüne bağlı olduğunu düşünmektedir. Toprak düzenlemeleriyle 40 veya 43 bin göçmenin Rum yönetimi altında evlerine dönebileceğini tasarlamıştır. Yapılacak coğrafi düzenlemelerin daha ziyade Mağusa bölgesinde olacağını ve Güzelyurt bölgesindeki düzenlemelerin,⁷⁹ Rum yönetimi altında evlerine dönecek göçmenlerin sayısını kısıtlayıcı nitelikte olacağını belirtmiştir. Aslında bu çeşit düzenlemeler, iki tarafın görüşlerinin mutabakata varmasıyla sonuçlanması gerekeceği düşünülmektedir. Gerçi bu mutabakatı sağlayacak olanlar ise BM ile Amerikalılardır.

Birinci tur görüşmeleri, Genel Sekreter'in Afrika Birliği Konferansı'na katılması üzerine 23 Haziran 1992 tarihinde sona ermiştir. Bunun üzerine Kıbrıs görüşmelerinin devam edemeyeceği veya en azından Kıbrıslı liderlerin ortak bir toplantı yapmadan New York'tan ayrılmaları gündeme gelmiştir.

Buna rağmen Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi, Kıbrıs'ta *harita ve yerlerinden edilenler* konusunda ilerleme kaydedilmeden, liderlerin New York'tan ayrılmasını istememektedir. Bu nedenle taraflar 23 Hazirana kadar ilerleme sağlayamamışlarsa, ya Özel Temsilci Oscar Camillion ya da Genel Sekreter Yardımcısı Petrovsky (Şenyener, 1992b: 9) başkanlığında görüşmelerin sürdürülmesini teklif etmişlerdir. Türk tarafı, Genel Sekreter'in bulunmaması hâlinde New York'ta kalmanın bir anlamı olmayacağını belirtmiştir. Rum tarafı ise harita çalışmalarında ilerleme kaydedildiği takdirde Genel Sekreter yardımcılarının birinin başkanlığında çalışmalara bir süre daha devam edebileceğini bildirmişlerdir. Buna karşın ortak toplantının Genel Sekreter'in dönüşünden sonraya bırakılabileceği de dile getirilmiştir.

Birinci turun sonunda yayınlan BM açıklamasında, görüşmeler '*yapıcı ve yararlı*' olarak nitelendirilmiştir (Tamçelik, 2008: 121). Özellikle birinci turun tamamlanmasından sonra Denктаş ve Vasiliu, 1990'da başarısızlıkla sonuçlanan toplumlararası görüşmelerden sonra ilk kez bir araya gelerek, Genel Sekreter Gali'nin de bulunduğu yarım saatlik bir nezaket toplantısı gerçekleştirmişlerdir.

Denктаş görüşmeden çıktıktan sonra görüşmelerin birinci turu hakkındaki düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir:

"Rum tarafı bizim toprakla ilgili görüşlerimizi öğrenmiştir. Biz, anayasal sorunlarda Rum tarafının görüşlerini gelecek saftada öğrenmiş olacağız. Genel Sekreter'e göre gelecek safta uzun bir safta olacaktır. Genel Sekreter burada kalıp meselenin halledilmesini istiyordu. Bizim görüşümüze göre ilkelerde anlaşabilirsek, işin geri kalan kısmı Kıbrıs'ta komisyonlarda halledilebilir.

Genel Sekreter'in çabası, toprakla ilgili müzakereleri başlatmaktı. Düşüncelerini ortaya koydu. Gelecek sefere kendi haritamızı getiririz. Genel Sekreterliğin toprak konusuna nasıl baktığı ortaya çıktı. Biz bu yolda dengeli ve karşılıklı bir anlaşma zemini oluşuncaya kadar devam edeceğiz. Vasiliu ile görüşmede hiçbir içeriğe girmedik. Bu, sadece el sıkışma ve buzları kırma ameliyesi idi" (Şenyener, 1992c: 10).

Aslında Rum tarafı, birçok çekincelerine karşın bu plânı reddetmekten çekinmiştir. Çünkü New York görüşmelerinin başarısızlığa uğraması halinde, Denктаş'ın sahte devletin tanınması

⁷⁷ "Butros Gali'nin İhtarı", *Fileleftheros Gazetesi*, 12 Haziran 1992, No: 951, s. 3.

⁷⁸ "Bundan Sonraki Adım", *Haraagi Gazetesi*, 29 Mayıs 1992, No: 235, s. 1-2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 29 Mayıs 1992, s. 1; "Çelişkili Haberler", *Fileleftheros Gazetesi*, 11 Haziran 1992, No: 5219, s. 1; "Görüşmelerin Kaderi", *Fileleftheros Gazetesi*, 14 Mayıs 1992, No: 8520, s. 1; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 14 Mayıs 1992, s. 1.

⁷⁹ "Toprak ve Göçmen Konuları", *Eleftherotipia Gazetesi*, 11 Haziran 1992, No: 7412, s. 1.

hakkındaki Amerikan tehdidinden korkmuştur. Rumlar, Amerikalıların bu tehdidini barışın üstünde Demokles'in kılıcı gibi görmüşlerdir.⁸⁰ Rum tarafını ürküten diğer bir konu ise Barış Gücü'nün adadan çekileceği yolundaki telkinlerdir.

Görüşmeler esnasında, *toprak ve göçmenler* konusunun ele alındığı beş günlük toplantılarda (Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, 1995: 60-61), herhangi bir ilerleme sağlanamadığı için müzakerelere Temmuz 1992 ortasında yeniden başlamak üzere ara verilmiştir. Lakin New York görüşmelerindeki birinci turun sonunda, kamuoyunda görüşmelerle ilgili tartışmalar oldukça yoğun geçmiştir.

Özellikle görüşme süreci, adadaki her iki halkın gündeminde birinci sırasında tutmuştur. Kaldı ki kamuoyu araştırması yapılmadan bile, her iki halkın konuyla ilgilendiğini saptamak mümkündür (Tamçelik, 2008: 122). Sosyal içerikli toplantılarda, köylerde, kentlerde vb. yerlerde sohbet konusunun ilk sırasında *Kıbrıs sorunu* vardır. Herhangi bir gazeteci veya Kıbrıs sorununa ilgi duyan bir kişi,⁸¹ bu konudaki halk sohbetlerinde *umutla birlikte, endişenin* de yaşandığını gözlemleyebilmesi olasıdır.

Buna rağmen Kıbrıs Türk ve Rum halkları, genel olarak anlaşma istemektedirler. Ancak bu anlaşmanın, güvenlik sorunları yaratmasını, korkulu günler getirmesini veya yeniden göçmenlik statüsü sağlamasını da istememektedirler. İki halk arasında, özellikle Kıbrıs konusunda yapılan tartışmaların teması işte bu noktada düğümlenmektedir.

3.2. İkinci Tur Görüşmeleri (15 Temmuz - 14 Ağustos 1992):

Genel Sekreter, ikinci tur görüşmelerinde kapsamlı bir çözüm anlaşmasının imzalanabilmesi için Vasiliu ile Denktaş'ın görüşmesini amaçlamıştır. Ardından dördü konferans olmasını, Vasiliu ve Denktaş'ın imzalayacağı çerçeve anlaşmasıyla, dördü konferansın nihaî amaca ulaşacağını ve böylece sürecin sonlanacağını belirtmiştir. Bu yüzden dördü konferans, 6 ile 15 Temmuz tarihleri arasında yapılması tasarlanmıştır. Böylece çözüm çerçevesinin dördü konferans tarafından da onaylanmasından sonra ayrı referandumlarla halkın onayına sunulacağı düşünülmüştür.⁸² Şayet Galî'nin hazırladığı bu senaryonun gerçekleşmesi mümkün olmayacaksa, o zaman Güvenlik Konseyi devreye girecektir. Ancak Güvenlik Konseyi, sürecin bu aşamaya gelmesini istemediğinden, tarafların Temmuz ayı içinde belli bir çerçevede anlaşmaları yönünde çağrıda bulunmuştur.

Bunun üzerine taraflar, ikinci tur görüşmelerinde sonuç alabilmek için gereken süre içinde temaslarında bulunmaya karar vermişlerdir. İlgili bütün taraftardan gerekli siyasal irade desteğini alan Genel Sekreter ise Kıbrıs sorununun çözümü için sürdürülen bütün çabaların başarıya ulaşacağına olan inancını muhafaza ettiğini açıklamıştır (Şenşener, 1992c: 10). Hatta Genel Sekreter, her iki toplumun liderinden New York'taki görüşmelerin başlamasından önce 'evet' ya da 'hayır' işaretini beklemektedir.⁸³ Çünkü Genel Sekreter, liderlerden gelecek işarete göre *Fikirler Dizisi*'ni BM belgesi hâline getirip, iki lidere ayrı ayrı sunmayı planlamaktadır. Aslında BM, tarafların taslak üzerinde %70 anlaşması hâlinde iki lideri bir araya getirmeyi ve ortak toplantı yapmayı tasarlamıştır. Bu toplantıda çerçevesi metin üzerinde %90 anlaşılması hâlinde dördü zirveye geçilecektir. Zira dördü zirvenin başarısı, tasarıya göre %100 anlaşmayla gerçekleşebilecektir.

Genel Sekreter, Güvenlik Konseyi'ne yaptığı açıklamada ise 15 Temmuz'da başlayacak görüşmelerde "*ilkeler üzerinde geniş tartışmalar yapmaya ya da bilinen pozisyonların tekrarlanmasına niyetli olmadığını*"⁸⁴ vurgulamış ve taraflardan beklentilerini dile getirmiştir. Buna göre:

1. Taraflar, *Fikirler Dizisi*'nin bütününde ve sekiz ana başlığında öngördükleri değişiklikleri somut olarak Genel Sekreter'e iletmelerini istemiştir. Bir başka deyişle Türk tarafı *harita ve göçmenler* konusundaki görüşlerini, Rum tarafı ise *anayasa* üzerindeki fikirlerini somut olarak bildirmelerini istemiştir.

2. Tarafların kendi aralarındaki görüş farklılıklarını tam olarak belirlemelerini salık vermiştir.

⁸⁰ "Toprak ve Göçmen Konuları", *Eleftherotipia Gazetesi*, 11 Haziran 1992, No: 7412, s. 1.

⁸¹ "Harita", *Kıbrıs Gazetesi*, 7 Temmuz 1992, No: 744, s. 4.

⁸² "Ne Pahasına Olursa Olsun Çözüm", *Simerini Gazetesi*, 5 Haziran 1992, No: 885, s. 2.

⁸³ "Barış Umutları Güç Kazanıyor", *Sabah Gazetesi*, 26 Haziran 1992, No: 632254, s. 7.

⁸⁴ "Barış Umutları Güç Kazanıyor", *Sabah Gazetesi*, 26 Haziran 1992, No: 632254, s. 7.

3. Taraflar bütün bunları yaparken, Fikirler Dizisi'ne de mümkün olduğunca yakın kalmaları arzulanmıştır (Tamçelik, 2008: 123).

Bu sırada Güvenlik Konseyi'nin ne yapacağı hakkındaki spekülasyonlar sürerken, Rum basını, tarafların anlaşamaması hâlinde, Konsey tarafından yeni bir çözümün empoze edilebileceğini belirtilmiştir. Özellikle Etnos gazetesi, Kıbrıs'la ilgili çözümün şu ya da bu nedenle başarısızlığa uğraması hâlinde, Güvenlik Konseyi'nin adanın kaderini eline alacağını ve "Kamboçya tipi"⁸⁵ bir çözüm getirebileceğini açıklamıştır.

Aslında Kıbrıs görüşmeleri öncesinde üzerinde en çok durulan konulardan birisi haritanın nasıl olacağıdır.⁸⁶ Bu yüzden Denктаş, Türk hükümetiyle birlikte 15 Temmuz'da masaya koyacağı haritayı belirlemeye çalışmıştır. Bunun üzerine detaylı bir KKTC haritası hazırlanmış ve Türk tarafının eskiden beri savunduğu kriterler üzerinden tanımlamalar yapılmıştır.

Özellikle iki kesimlilik, güvenlik, toprak mülkiyeti ve verimlilik gibi vazgeçilemeyecek kriterler göze alınarak çizilen haritada, sadece sınır düzenlemeleri öngörülmüştür. 180 km²'lik konfrantasyon hattında,⁸⁷ Türk ve Rum birliklerince korunan sınırlar içinde kalan bölgedeki boş köylerin bazıları, bu düzenleme çerçevesinde pazarlık konusu olabilecektir. Ayrıca adada Barış Gücü'nün kontrolünde bulunan *tampon bölge* de pazarlığa tâbi bölgeler arasında sayılmıştır.

Ardından Denктаş, bir açıklama yapmış ve New York'ta herhangi bir haritanın önüne getirilip konulması hâlinde, görüşmelerin kesilebileceğini bildirmiştir. Vasiliu ise bunun tam tersi bir tutum ortaya koymuştur. Ancak ele alınan konular arasında Türk tarafının üzerinde durduğu *dönüşümlü başkanlık* konusunda ise Vasiliu, buna şiddetle karşı çıktığını açıklamıştır.⁸⁸

Bu arada Vasiliu, Rum göçmenlerin tamamının evlerine geri dönmesini beklemektedir. Zira Rum yönetimi, göçmenler konusuna büyük önem vermektedir. Türk tarafı ise göçmenlerin geri dönüşü Kuzey Kıbrıs'ta sorun yaratan bir konu olacağından, Rum kesiminin bu konudaki taleplerine reddetmektedir.

Bu sırada Kıbrıslı Türkler arasında bir kamuoyu araştırması yapılmış ve Kıbrıs meselesinin çözümüne ilişkin siyasî beklentiler araştırılmaya çalışılmıştır.⁸⁹ Buna göre sınırın kalkması durumunda Kıbrıs'ta huzur ve barışın ortadan kalkacağına inananların oranı %65 olarak saptanmıştır. Bunun dışında Rumların kuzeye yerleştirmesini öngörececek bir anlaşmayı, halkın %64'ünün benimsemediği, federasyon isteyenlerin oranı ise sadece %20.6'da kaldığı ve halkın %88.5'inin Türkiye'nin tek başına müdahale hakkını içermeyen bir anlaşmaya karşı çıkacağını belirtmiştir.⁹⁰

Bütün bunlar göstermektedir ki, Temmuz ayında yapılacak ikinci tur görüşmeleri oldukça zorlu geçecektir. Dolayısıyla ilke anlaşmasına varılabilmesi için daha çok "al-ver"⁹¹ taktığının uygulanacağı düşünülmektedir. Lakin bu sırada Amerikan *Wall Street Journal* gazetesi, Kıbrıs hakkında yayınladığı bir yazıda, taraflar arasındaki görüş ayrılığının şimdiki aşamada giderilebilecek gibi görünmediğini belirtmiştir.

Wall Street Journal gazetesinde, Irving Crystol imzalı yazısında, Kıbrıs sorunu gibi aşılması zor durumlarda, 'beklemenin' en iyi yol olduğu bildirilmiştir. Tarafların, anlaşmaya hazır olduklarını açıklayınca kadar beklemelerini tavsiye eden *Wall Street Journal*, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın bekleme neden kabullenemediğini bir türlü anlayamadığını belirtmiştir. Amerikan hükümetinin, Kıbrıs ve Filistin gibi zor sorunların çözüm çabalarına direkt olarak karışmasının yanlış olduğunu belirten *Wall Street Journal*, Kıbrıs'la ilgili olarak şunları ifade etmiştir:

⁸⁵ "Güvenlik Konseyi Çözüm Empoze Edebilir", *Kıbrıs Gazetesi*, 7 Temmuz 1992, No: 203, s. 10.

⁸⁶ "Denктаş, Pazarlık Yapmam", *Sabah Gazetesi*, 17 Haziran 1992, No: 95621, s. 9.

⁸⁷ "KKTC Haritası Ankara'da", *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Temmuz 1992, No: 1044, s. 1.

⁸⁸ "Denктаş, Pazarlık Yapmam", *Sabah Gazetesi*, 17 Haziran 1992, No: 95621, s. 9.

⁸⁹ Comar Kamuoyu Araştırma Şirketi'nin Kıbrıs'ta yaptığı araştırma 7-9 Haziran 1992 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Sonuçlar ise 11 Temmuz 1992'de yayımlanmıştır. Belirlenen esaslara uygun olarak hazırlanan form, yüz yüze görüşmeler sırasında kriterlere göre seçilen KKTC vatandaşlarına uygulanmıştır. Tesadüfi örnekleme yöntemi ile toplam 399 kişiye uygulanana bu anket, 53 yerleşim biriminde gerçekleştirilmiştir. Lefkoşa, Mağusa ve Girne ilçelerine bağlı yerleşim birimlerinde ve merkezlerinde gerçekleştirilen anket, saptanan üç ayrı yaş grubuna uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarının ülke genelini temsil edebilecek nitelikte olabilmesi için görüşülen kişilerin toplam nüfustaki payı esas alınmıştır. Belirlenen yaş ve cinsiyet kotaları sayesinde, her bölgede çeşitli kesimleri temsil eden kişilerle görüşülerek sonuca varılmıştır. Bunun için bkz... "Kıbrıs Türkü Ne İstiyor?", *Kıbrıs Gazetesi*, 11 Temmuz 1992, No: 814, s. 3.

⁹⁰ "Kıbrıs Türkü Ne İstiyor?", *Kıbrıs Gazetesi*, 11 Temmuz 1992, No: 814, s. 3.

⁹¹ "Güvenlik Konseyi Çözüm Empoze Edebilir", *Kıbrıs Gazetesi*, 7 Temmuz 1992, No: 203, s. 10.

“Kıbrıs sorunu, Türkiye ile Yunanistan arasında bir sorundur. Bölgeye tecrübeli bir diplomat gönderilmiştir. Fakat bu diplomat, Kıbrıs’taki görüş ayrılıklarının şimdilik giderilecek gibi görünmediği yönünde bir tespitle geri dönmüştür. Ne var ki Amerikan hükümeti, tecrübeli diplomatın bu gözlemini göz ardı ederek, çabalarını sürdürmeye devam etmektedir”.⁹²

Tam bu sırada ABD, New York görüşmelerine dört gün kala, Kıbrıs sorununa ilişkin diplomatik kuralları çiğneyerek bir müdahalede bulunmuştur. KKTC’de sert tepkiye neden olan bu müdahale, soruna barışçı çözüm arayışlarına gölge düşürmüştür. Amerikan müdahalesi, Dışişleri Bakanı James Baker’ın meslektaşısı Hikmet Çetin’e gönderdiği gizli bir mektup şeklinde olmuştur. Daha sonraları ABD Dışişleri Bakanının, Çetin’e gönderdiği gizli mektubun tam metni (Özkök, 1992: 19), Hürriyet gazetesinde ifşa edilmiştir.

Hürriyet’in “ABD’den Zehir Gibi Uyarı Mektubu”⁹³ başlığı altında verdiği haberde Baker, KKTC’yi ve Denktaş’ı Ankara’ya şikâyet etmiştir. Denktaş’ın New York müzakerelerini yürütme hakkının bulunduğunu, ancak bu müzakereleri engellememesi gerektiği⁹⁴ ifade edilmiştir.

Rum lideri Vasiliu ise Helsinki’de Anadolu Ajansı’na verdiği özel demeçte, Güvenlik Konseyi’nin Kıbrıs’la ilgili başarısızlığı kabule hazır olmadığını ileri sürmüştür. Vasiliu, Baker’ın mektubuyla ilgili olarak “bu mektup, ABD hükümetinin Kıbrıs meselesine gösterdiği ilginin en önemli kanıtı” olarak değerlendirmiştir. Ayrıca Vasiliu, gerek Güvenlik Konseyi’nin, gerekse ABD’nin meseleye verdiği önem göz önüne alındığında, çözüme yaklaşıldığını savunmuş ve kendisinin de bu konuda umutlu olduğunu belirtmiştir. Vasiliu, Baker’ın mektubuyla ilgili olarak “mektup olayı benim için sürpriz olmadı”⁹⁵ şeklinde yorumda bulunmuştur.

Denktaş ise ABD Dışişleri Bakanı’nın gönderdiği mektubu, sert bir dille eleştirmiş ve “bundan daha ağır bir baskı olamaz”⁹⁶ şeklinde yorum yapmıştır. Bu yüzden Baker’ın mektubuna sert tepki gösteren Denktaş, New York’taki görüşmeleri iyi niyetle sürdürüp, sonuç almak istediklerini belirtmiş ve “halkımızın davasını anlatmaya çalışacağız. Kimse elimize pranga, dilimize kilit vurmaya kalkmasın”⁹⁷ demiştir.

KKTC Başbakanı Derviş Eroğlu ise Baker’ın gönderdiği mektubu, “bir ülke bakanının, bağımsız bir ülke bakanına yazabileceği bir mektup değil”⁹⁸ diyerek şunları söylemiştir:

*“Zoraki çözüm empozeleri veya baskıyla yaratılacak bir çözüm, Kıbrıs’ı Bosna-Hersek’e çevirir. Diplomatik dili çok ağır olan ve Türkiye’nin içişlerine müdahalede bulunan bu mektup, Kıbrıs sorununun çözümünü zorlaştırmaktan başka bir işe yaramayacaktır. ABD’nin böyle bir müdahaleye hakkı yoktur”*⁹⁹ şeklinde yorum yapmıştır.

ABD Dışişleri Bakanı James Baker, Kıbrıs’ın kaderini belirleyecek New York görüşmelerine bir hafta kala, Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin’e sürpriz bir mektup göndererek, çok açık bir dille, “Denktaş’ın sert açıklamalarının durdurulmasını” (Tamçelik, 2008: 125) istemesi dikkat çekicidir. Aslında mektup, Ankara’da ‘soğuk duş’ etkisi yapmıştır. Başbakan Süleyman Demirel, kendisine ulaştırılan mektubu hemen Ankara’da bulunan Denktaş’a iletmiştir.¹⁰⁰ Böylece Demirel, Amerika’nın istediği uyarı mesajını Denktaş’a iletmiş oldu. Aslında Denktaş’ın Kıbrıs’tan ayrılırken yaptığı ‘kavgaya gidiyoruz’ sözlerinden kaynaklandığı bildirilen mektubun, New York görüşmelerinde Rum tarafına puan kazandırdığı düşünülmektedir. Baker, mektubunda,

⁹² “Görüş Ayrılıkları Giderilecek Gibi Değil”, *Kıbrıs Gazetesi*, 7 Temmuz 1992, No: 789, s. 10.

⁹³ “Ekselansları,

Bildiğiniz gibi Kıbrıs görüşmeleri nihai aşamaya ulaşmış bulunmaktadır. Türk tarafının siyasî eşitliği, güvence, icraya katılma, kendi yönetimine sahip alma hakları vardır. Buna karşılık Türk tarafının da toprak ayarlamasını kabul etmesi gerekir. Görüşmelerin ulaştığı bu noktada, tarafların, mümkün olduğu kadar yumuşak ve esnek davranmasında fayda vardır.

Sayın Denktaş’ın New York’a gelmeden ve ayrılırken bazı beyanları oldu. Bu olumsuz mesajlar bizde, kendisinin bu iş için çözümüne taraftar olmadığı intibamı uyandırdı.

*Sayın Denktaş, tabiatıyla bu iş için müzakeresini yapma hakkına sahiptir. Ancak engelleyici bir hava içinde olmamalıdır. Dolayısıyla kendisinin bu işi baltalamasına göz yumulmalıdır. Bu gerekli duyarlılığı göstereceğinizi umuyorum. Dışişleri Bakanı James Baker” Bunun için bkz... “ABD’den Zehir Zemberek Uyarı Mektubu”, *Hürriyet Gazetesi*, 10 Temmuz 1992, No: 855581, s. 17.*

⁹⁴ “No Uncle Sam, No!”, *Kıbrıs Gazetesi*, 11 Temmuz 1992, No: 889, s. 1.

⁹⁵ “No Uncle Sam, No!”, *Kıbrıs Gazetesi*, 11 Temmuz 1992, No: 889, s. 1.

⁹⁶ “Denktaş: Elimize Pranga Vurdurtmayız”, *Kıbrıs Gazetesi*, 11 Temmuz 1992, No: 4266, s. 21.

⁹⁷ “Denktaş: Elimize Pranga Vurdurtmayız”, *Kıbrıs Gazetesi*, 11 Temmuz 1992, No: 4266, s. 21.

⁹⁸ “Denktaş: Elimize Pranga Vurdurtmayız”, *Kıbrıs Gazetesi*, 11 Temmuz 1992, No: 4266, s. 21.

⁹⁹ “Denktaş: Elimize Pranga Vurdurtmayız”, *Kıbrıs Gazetesi*, 11 Temmuz 1992, No: 4266, s. 21.

¹⁰⁰ “ABD’den Zehir Zemberek Uyarı Mektubu”, *Hürriyet Gazetesi*, 10 Temmuz 1992, No: 855581, s. 17; Hasan Cemal, “Demirel Mektuptan Rahatsız”, *Sabah Gazetesi*, 11 Temmuz 1992, No: 101223, s. 11.

Denktaş'ın 'taviz vermem' açıklamalarından duyduğu rahatsızlığı dile getirmiş ve Ankara'dan Denktaş'ı yumuşatmasını istemiştir. Zira Denktaş'ın açıklamalarında, "görüşme masasına harita gelirse kalkarım" (Tamçelik, 2008: 125) sözü rahatsızlık uyandırmıştır. Bu nedenle ABD'nin, görüşmelerin belirli süreyle sınırlanmamasının ve 15 Temmuzdan itibaren 'açık takvimle' başlanmasının yararlı olacağı vurgulanmıştır. Ancak Türk tarafı, New York görüşmelerinin 10 gün içinde sonuçlanmasını istemektedir.

Aslında mektubun Ankara'ya varış tarihi, son derece anlamlı bir zamanlamaya denk gelmiştir. Mektubun, Çetin'e teslim edildiği 6 Temmuz günü, Denktaş ve Başbakan Demirel, uzun bir görüşme yapmaktadırlar. Ardından Denktaş, Marmaris'e gitmiş ve Cumhurbaşkanı Turgut Özal'la görüşmüştür. Dolayısıyla hükümet yetkileri, bu mektuptan şu sonucu çıkarmışlardır:

Her şeyden önce Denktaş'ın Kıbrıs'tan ayrılmazdan evvel yaptığı sert açıklamalar, New York'ta kesin çözüm isteyen Baker ve ABD yönetimini çok rahatsız etmiştir.¹⁰¹ Bunun üzerine Baker, zaman geçirmeden Türkiye'den yardım ve Denktaş'ın New York'ta masayı terk etmemesi için uyarılmasını istemiştir.

Ankara ise Baker'dan gelen mektubu gizli tutabilmek için büyük bir çaba sarfetmiştir. Zira bu mektubun basına sızması hâlinde, Denktaş'ın sert tepki vererek, uzlaşmaz taraf olarak görünmesinden endişe duymaktadır. Bu konuda Denktaş'ın en büyük handikabı da Başbakan Derviş Eroğlu'dur. Çünkü Eroğlu, hemen her gün "bir karış toprak vermeyiz" (Özkök, 1992: 1) diyerek, sanki bir karış toprak veriyormuş gibi Denktaş'a muhalefet etmektedir.

Gerçi Washington'dan gelen mektubun, Ankara için can sıkıcı bir ortam oluşturması oldukça tabii karşılanmalıdır. Zira adı geçen mektup, Ankara'nın Kıbrıs görüşmelerinde izlediği stratejiyi bozma tehlikesini doğurmuştur (Cemal, 1992: 11). Bu yüzden Ankara, 'uzlaşmaz taraf' olarak görünmekten kaçınmaktadır. Aslında Ankara, Rum ve Yunan tarafının mutlaka uzlaşmaz bir noktaya geleceğinden emindir. Oysa bu mektup basına sızıp kamuoyuna açıklandığı zaman, Denktaş'ın da buna sert cevap vermesi halinde işler tamamen karışacaktır. Gerçekten de Denktaş'ın Amerika'ya sert cevap vermesi durumunda, Rum tarafının 'uzlaşmaz kişi' olarak tanımlayacağı kesindir. Bu nedenle mektup, kamuoyundan gizli tutulmaya çalışılmıştır.

Ne var ki Baker'ın mektubu, kamuoyuna belli bir süre sonra yansımıştır. Aslında mektubun kamuoyuna yansımından sonra Ankara, bütün gücünü Denktaş'ın vereceği cevabın ölçülü olmasına harcadığı açıktır. Denktaş'ın özellikle bu konudaki en büyük zorluğu, KKTC Başbakanı Derviş Eroğlu olmuştur. Zira Eroğlu, bir süreden beri, hatta hemen her gün, "bir karış toprak vermeyiz" (Özkök, 1992: 19) diyerek, Denktaş'a karşı sert muhalefetini sürdürmüştür. Dolayısıyla Denktaş'ın bu mektuba sessiz kalması durumunda, Eroğlu'nun bunu kullanıp kullanmayacağı belli değildir. Tabii meselenin bir başka boyutu daha vardır.

Her şeyden önce Baker'ın mektubu, yenilir yutulur cinsten değildir. Belki de içindeki unsurlar tartışılabilir; ancak amacını aşan bir üslubun kullanıldığı kesindir. Aslında Baker, buna benzer mektubu 1991 yılında da göndermiştir. Hatta bunlardan biri, o günlerde abartılı bir şekilde "İkinci Johnson Mektubu" (Özkök, 1992: 19) olarak nitelendirilmiştir. Bu nedenle adı geçen mektubun, ötekiler gibi tasnif edilerek Dışişleri Arşivi'ne konulması mümkündür. Ancak bu defa farklı bir durum hasıl olmuştur.

Baker, bundan önce benzer mektupları Atina'ya da göndermiştir. Lakin bu defa Atina'ya böyle bir mektup gönderilmemiştir. Kaldı ki ABD'nin, Atina veya Lefkoşa'ya, buna benzer bir mektup yazılmasında da gerekçe yoktur. Çünkü Vasiliu, "ya çözüm buluruz, ya da ada taksim olur" (Özkök, 1992: 19) diyerek, halkına çözümden yana bir tutum takındığını göstermiştir.

Bu sırada Güvenlik Konseyi'nin kabul ettiği 13 Temmuz 1992 tarihli bildirisindeyse, dolaylı görüşmelerin 15 Temmuz'da başlayacağı ifade edilmiştir. Hatta Konsey, bu bildiriye, Fikirler Dizisi'ni, 750 (1992) sayılı kararın dördüncü paragrafında söz edildiği gibi, kapsamlı bir çerçeve anlaşmasına ulaşmak için uygun bir temel olarak kabul ettiğini onaylamıştır.¹⁰² Bununla birlikte her iki lidere, bölünmez bir bütün olarak addettiği Gali Fikirler Dizisi'ni kabul edip

¹⁰¹ "ABD'den Zehir Zemberek Uyarı Mektubu", *Hürriyet Gazetesi*, 10 Temmuz 1992, No: 855581, s. 17.

¹⁰² "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", *Security Council, S / 24472*, 21 August 1992; "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", *Kıbrıs Gazetesi*, 26 Ağustos 1992, No: 2035, s. 6-8.

anlaşmaya varmak için gerekli kararlılığa sahip olmasını istemiştir. Böylece Kıbrıs sorunuyla sürekli ve doğrudan ilgilenmeye devam edeceğini belirten Güvenlik Konseyi, bu ilginin, Fikirler Dizisi'nin tamamlanması ve kapsamlı bir anlaşmanın sonuçlandırılması yönündeki kararlılığını dile getirmiştir.¹⁰³ Bundan dolayı ikinci tur görüşmelerinin 15 Temmuzda başlamasına karar verilmiştir.

New York'ta başlayan ikinci tur görüşlerinde Gali, 'Fikirler Dizisi' adı altında yeni bir çözüm plânı sunmuştur. Planda, bütünlüklü bir anlaşmanın imzalanmasıyla birlikte tüm ambargoların kaldırılması, Maraş'ın BM'ye devri ve restorasyonu için yeni bir eylem plânı hazırlanması da vardır. Bunun üzerine Türk tarafı, 101 maddeden oluşan plânın 91'ini¹⁰⁴ kabul ettiğini açıklamıştır.

Dolaylı görüşmelerin yeniden başladığı dönem esnasında BM Genel Sekreteri veya temsilcileri, iki liderle yaklaşık 36 toplantı yapmışlardır. Bunun dışında her iki liderle ve onların heyetleriyle yapılan birçok gayri resmî toplantı da vardır. Hal böyle olunca Genel Sekreter ve onun özel temsilcileri, yaklaşık 40 saatlik bir süreyle görüşüğünü ifade etmek gerekecektir.¹⁰⁵

Aslında Gali, Denктаş ve Vasiliu ile ayrı ayrı görüşerek, Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin olarak çerçeve anlaşmasının imzalanmasını ve bu konuda en büyük pürüz olan *toprak, göçmenler* ve *merkezi yönetim* alanlarında ilerleme sağlamayı hedeflemiştir (Necatigil, 1998: 393). Bu yüzden Genel Sekreter'in Özel Temsilcisi Oscar Camillion¹⁰⁶ ve yardımcıları, Temmuz ayında Lefkoşa, Atina ve Ankara'da yoğun temaslarda bulunmuşlardır.

Ancak ikinci tur görüşmelerinde Gali, *anayasa* meselesine öncelik vermesi beklenirken, Rum-Yunan görüşüne uyarak, *toprak tavizini* birinci madde olarak gündeme almıştır (Alasya, 1993a: 9).

Üç gün süreyle BM yetkilileriyle Türk heyeti arasında, KKTC haritası ve adada paket anlaşmaya¹⁰⁷ varılması hâlinde yeniden göç edecek kişilerin rehabilitasyonuna ilişkin konular, teknik düzeyde tartışılmıştır.

Denктаş'ın 8 başlık ve 56 ara başlıktan oluşan 'Fikirler Dizisi' üzerindeki müzakereleri, tedirgin ve sıkıntı içinde geçirdiği bilinmektedir. Zaten Denктаş, yapıcı ve uzlaşıcı görünmesi için, ısrarlı bir telkinle Ankara'dan New York'a gelmiştir.¹⁰⁸ New York'ta ABD Dışişleri Kıbrıs Özel Koordinatörü Nelson Ledsky, açıkça olmasa bile, konuşmalarında Denктаş'a baskı yapmaktadır. Genel Sekreter Gali ise taraflar arasında yakınlaşma olmazsa, görevini Güvenlik Konseyi'ne geri iade edeceğini belirterek, tarafları önceden ikaz etmiştir.

Bunun üzerine Denктаş, Kıbrıs sorununu ne Türkiye'nin ne de kendilerinin çıkarttığını belirterek, barışa bir an önce ulaşmak için çaba harcadıklarını bildirmek zorunda kalmıştır. Bununla birlikte Denктаş, Rumların 1963-1974 yılları arasında yaşananların tekrar edilmemesi için kalıcı ve dengeli bir anlaşmanın yapılması gerektiğini belirtmiştir.¹⁰⁹ İşte tam bu sırada Denктаş, BM'nin 750 sayılı kararının dışında birtakım yeni önerilerde de bulunmuştur. Bu önerileri arasında *egemenlik, eşitlik, Türkiye'nin etkin garantisi, haritasız müzakere* ve *İsviçre modeli çözüm* (Utkan, 1992: 16) sıralanabilir. Bu sırada KKTC Cumhuriyet Meclisi, olağanüstü toplanarak görüşmelerle ilgili tarihî bir karar almıştır.

Özellikle KKTC Cumhuriyet Meclisi, 30-31 Temmuz tarihlerinde yaptığı olağanüstü toplantıda, 23 Ağustos 1989 ve 17 Eylül 1991 tarihinde aldığı kararlara¹¹⁰ istinaden, New York görüşmelerinin çok kritik bir aşamasında aldığı 4 maddelik yeni bir kararla, müzakere heyetine büyük destek vermiştir. Aslında Meclis'te temsil edilen beş parti (UBP, DP, YDP, HDP, SDP) ve

¹⁰³ "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", *Security Council, S / 24472*, 21 August 1992; "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", *Kıbrıs Gazetesi*, 26 Ağustos 1992, No: 2035, s. 6-8.

¹⁰⁴ "Toplumlararası Görüşmelerde Maraş", *Kıbrıs Gazetesi-Özel Maraş Eki*, 18 Haziran 1993, No: 8875, s. 10.

¹⁰⁵ "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", *Security Council, S / 24472*, 21 August 1992; "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", *Kıbrıs Gazetesi*, 26 Ağustos 1992, No: 2035, s. 6-8.

¹⁰⁶ "Denктаş, Pazarlık Yapmam", *Sabah Gazetesi*, 17 Haziran 1992, No: 95621, s. 9.

¹⁰⁷ "Gali, Haritasında İsrar Ediyor", *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Ağustos 1992, No: 5021, s. 1 ve 3.

¹⁰⁸ "Gali, Haritasında İsrar Ediyor", *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Ağustos 1992, No: 5021, s. 1 ve 3.

¹⁰⁹ "Denктаş: Görüşmelerin Geleceği Rumlara Bağlı", *Kıbrıs Gazetesi*, 7 Temmuz 1992, No: 6287, s. 1-3.

¹¹⁰ KKTC Cumhuriyet Meclisi'nin, Ağustos 1989, Eylül 1991 ve Temmuz 1992'de birbiri arkasına aldığı kararlar, Kıbrıs Türk halkının görüşmelerdeki siyasal çizgisine ve taleplerine çok net bir işlevlik kazandırmıştır. Bunun için bkz... "KKTC Meclisi'nin Son Kararı", *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Ağustos 1992, No: 856, s. 3.

bağımsız milletvekillerinin oyları ile alınan bu karar, Meclis dışındaki siyasî partiler (MAP, BEP, VP), demokratik kurum ve kuruluşlarca¹¹¹ da desteklendiği görülmüştür. Ancak CTP ve TKP yöneticileri, Meclis toplantısından önce ve sonra yaptıkları açıklamalarla, bu durumu desteklemediklerini açıklamışlardır. Bundan hareketle KKTC Cumhuriyet Meclisi'nin almış olduğu dört maddelik karar şu şekildedir.

Kararın özellikle birinci maddesinde, "*Genel Sekreter Gali'nin öneri empoze etmeye çalışarak, soruna, görüşmelerle ve tarafların özgür iradesi ile çözüm bulunmasına aykırı, adaletsiz, dengesiz ve haksız bir yöntem olduğu*" (İsmail, 1992: 249; İsmail, 1998: 250) tezi vurgulanmıştır.

Bu yöntemle bir sonuca ulaşılamayacağını belirttiği birinci maddede, "*dayatma çözümlerin Türk halkının özgür iradesinin ürünü olamayacağı ve reddedileceği*" (İsmail, 1992: 249; İsmail, 1998: 250) belirtilmiştir.

Kararın ikinci maddesinde, New York'ta süren görüşmelerde "*Rum işgali altında bulunan mevcut 'Kıbrıs Cumhuriyeti'nin sona erdiğinin tescil edilmesi gerektiği*" (İsmail, 1992: 249; İsmail, 1998: 250) belirtilerek, "*BM Genel Sekreteri'nin Cumhurbaşkanı Denktaş'la Türk halkı üzerindeki baskıcı tutumunun Rum-Yunan isteklerinin tezahürü olduğu*" (İsmail, 1992: 249; İsmail, 1998: 250) dile getirilmiştir.

Kararın üçüncü maddesinde, yeni bir anlaşma için Kıbrıslı Türklerin vazgeçemeyeceği temel ilkelerin, açık ve net bir biçimde ifade edildiği görülmüştür. Buna göre:

"*Kıbrıs Türk halkının egemenliğinden, siyasal eşitliğinden ve bu eşitliği simgeleyen tüm organ ve unsurlardan, iki kesimlilik ve iki ayrı halk temelinden, öngörülen toprak kriterlerinden ödün verilmeyeceği, halkımızın yeniden göçmen durumuna düşürülmesinin, Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin ve fiilî garantisinin ve tek yanlı müdahale hakkının değiştirilmesinin kabul edilemeyeceğini belirtilmiştir*" (İsmail, 1992: 249; İsmail, 1998: 250).

Kararın son maddesinde ise "*bu gerçeklere aykırı yaklaşımların 18 yıldan beri adada devam eden barışı bozacağı, baskı ve tehditlerle varolacak bir sorunun kalıcı barışa değil, yeni savaşlara zemin hazırlayacağı*" (İsmail, 1992: 249; İsmail, 1998: 250) belirtilmiştir.

Bu sırada Denktaş, Kıbrıs'tan ayrılmadan önce Türk tarafınca çok önemli görülen İsviçre kantonal sistemi üzerinde neden ısrarla durduğunu açıklamıştır. Buna göre Denktaş, Kıbrıs'ta kalıcı bir barış için iki toplumluluk ve iki kesimlilik ilkelerinin yeterli olmayacağını vurgulamış ve "*ileride papazın biri çıkıp da yine bize saldırırsa, Türk ordusu daha rahat müdahale edebilsin diye İsviçre örneğinde olduğu gibi kantonal egemenlik sistemi istiyoruz*" (Utkan, 1992: 16) diyerek düşüncesini dile getirmiştir.

Bir başka deyişle Denktaş, İsviçre'de olduğu gibi kantonal egemenlik kavramının, Kıbrıs'ta da federe devlet egemenliği şeklinde yer almasını istemiştir. Çünkü "*ileride bir papaz 'bu anayasa geçersizdir' deyip saldırıya başladığında, dünya bunu bir iç darbe olarak kabul etmesin. Bilsin ki Rum tarafı, Türk tarafının egemenliğine saldırıyor. Rum, Türkiye bizi korumaya geldiğinde 'memleketim işgal ediliyor' diye bağırmasın. Dünya bilsin ki, Türkiye işgale değil, Türk egemenliğini korumaya geliyor*" (Utkan, 1992: 16) şeklinde değerlendirilmesini arzu etmiştir.

Bu sırada Genel Sekreter'in yardımcılarında biri, 5 gün süren toplantıların en ciddisi, son 2 günde yapıldığını açıklamıştır. BM'ye göre federal devletin anayasal yapısının tartışıldığı bir toplantıda, siyasal eşitlik içinde Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının iki kesimli ve iki toplumlu bir federal devletin egemenliğini paylaşarak, başkanlığı da dönüşümlü kullanmak üzere ortaklaşa tesis ettiklerinde, Kıbrıs'ın artık bir '*Yunan adası*' olmasından söz edilmeyeceğini belirtmiştir. Böylece Kıbrıslı bir Türk'ün federal Kıbrıs devletinin cumhurbaşkanlığına getirilmesini kabul etmekle, ayrılıkçı Rum politikasının tamamen çökmüş olacağını iddia etmiştir.¹¹² Ne var ki seçimler arifesinde Vasiliu'nun, bu hususları içeren bir belgeye imzalanması mümkün olmayacağı görülmüştür.

İkinci tur görüşmelerinin odak noktası, Gali'nin hazırladığı Fikirler Dizisi'nde yer alan 8 ana başlık olmuştur. Bunlar arasında toprak düzenlemeleri ve yer değiştiren kişiler ana tartışma konusu olarak ortaya çıkmıştır. Genel Sekreter, toprak düzenlemelerini ve harita olmayan haritayı

¹¹¹ "KKTC Meclisi'nin Son Kararı", *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Ağustos 1992, No: 856, s. 3.

¹¹² "Gali, Haritasında İsrar Ediyor", *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Ağustos 1992, No: 5021, s. 1 ve 3; Uluç, 1992: 12.

reddetseler bile, iki liderin 'Fikirler Dizisi'ni kabul etmesini istemiştir (Necatigil, 1998: 393). Çünkü çözümün kapsamlı bir plan hâlinde hazırlandığını ve önemli olanın bu olduğunu ifade etmiştir.

Bu arada Türk kamuoyu, Türk hükümetinin baskı altında olup olmadığını, Denктаş'ı New York'ta yeterince destekleyip desteklemediğini tartışırken, görüşmelerin ikinci turunda Denктаş'ın ağır baskı altında olduğu ortaya çıkmıştır. Gali, Denктаş'ın önüne Türk tarafına %28. 2 oranında toprak bırakan (Gürel, 1993: 109) ve en önemlisi Güzelyurt bölgesini Rum tarafına veren bir haritayı koymuş, ardından da bunu Denктаş'ın kabul etmesini istemiştir.¹¹³ Bunun üzerine Denктаş, karşı bir atağa geçerek yeni bir toprak önerisi hazırlamış ve daha önceden kabul edilen "%29+" (Kepoğlu, 1995: 54) oranını ve Güzelyurt bölgesini Türk tarafına bırakan yeni bir haritayı, Genel Sekreter'e sunmuştur.

Denктаş, özellikle Gali ile pazarlık yaparken, bu arada Vasiliu da otelinde istirahat edip Long Island'da tatil yapmaktadır. Ancak Vasiliu'nun bir Türk gazetesine verdiği demeçte, Türk kamuoyunu karıştıracak beyanatlarda bulunmuştur. Vasiliu, Denктаş'ın bütün baskılara direnerek kabul etmediği Gali haritasını, daha önce Turgut Özal, Süleyman Demirel ve Mesut Yılmaz'ın kabul ettiğini açıklamıştır (Gürel, 1993: 109; Kepoğlu, 1995: 54). Ancak adı geçen bütün liderler, ertesi gün bu iddiayı tekzip etmişlerdir. Ancak bu durum, Türk kamuoyunda, özellikle de ana muhalefette ve basında ciddi tepkilere neden olmuştur.

Muhalefet partilerinden Refah Partisi Genel Başkan Yardımcısı Şevket Kazan, Başbakan Demirel ile Başbakan Yardımcısı İnönü'nün "ABD, Rusya ve İngiltere'nin ağızıyla Denктаş'a baskı yaptıklarını ve Rum lideri Vasiliu için çalıştıklarını"¹¹⁴ iddia etmiştir.

Kazan, TBMM'de düzenlediği basın toplantısında, "Genel Sekreter Gali'nin Denктаş'a kabul ettirmek istediği ve %29'un altını içeren haritanın da Özal, Demirel ve Yılmaz tarafından tasvip edildiği resmî bir ağızdan, Rum lideri Vasiliu tarafından ilân edilmektedir. Türkiye bu görüşmelerin dışında ise böyle bir haritayı Denктаş'tan, Kıbrıs halkından ve milletimizden habersiz nasıl kabul etmiştir ve nasıl gizlemiştir?"¹¹⁵ diye sitemde bulunmuştur.

Türkiye'deki Milliyetçi Çalışma Partisi'nin (MÇP) Genel Başkan Yardımcısı ve Parti Sözcüsü Şevket Bülent Yahnici, dünyanın, Kıbrıs Türklüğünü masaya yatırarak, hürriyet, bağımsızlık ve insanlığından taviz vermesi için baskı yaptığını açıklamıştır.

Yahnici, yaptığı açıklamada, "BM Genel Sekreteri'nin..., bütün işini gücünü bırakarak, kendisini Kıbrıslı Türklerin istemediği bir çözümü kabul ettirme gayretine hasretmesini hayretle karşılıyoruz"¹¹⁶ demiştir.

Bu eleştirilere karşın Cumhurbaşkanı Turgut Özal ise "Bush'la harita görüşmedim" (Kepoğlu, 1995: 55) demiş ve Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Büyükelçi Kaya Toperi de şu açıklamayı yapmıştır:

"Cumhurbaşkanımızın Bush'la yaptığı görüşmelerde toprak konusu hiçbir zaman ele alınmamıştır. Bir harita söz konusu olmamıştır. Görüşmelerde, genel çerçevede Kıbrıs sorunu ele alınmış ve Kıbrıs sorununun çözülmesi arzusu ısrar edilmiştir. Cumhurbaşkanı her zaman görüşmelerde özerk anayasa ve güvenlik konularına öncelik vermiştir"¹¹⁷ şeklinde açıklamada bulunmuştur.

Başbakan Demirel de Vasiliu'nun iddiaları konusunda, "ben şahsen harita görmedim, mutabakat da vermedim. Biz bu işi Rauf Bey'e bıraktık. Biz bu meselenin içinde de değil, dışında da değiliz, kenarındayız"¹¹⁸ demiştir.

Vasiliu'nun "haritayı onaylamıştı" dediği ANAP lideri Mesut Yılmaz ise "Vasiliu'nun iddiaları, alışılmış Yunan taktiği" şeklinde yorumlamıştır. Yılmaz, "ABD Başkanı Bush, Yunan tarafının, 1982'de ortaya konulan Gobi Hattı'nın toprak meselesinin çözümünde esas alınabileceği konusundaki görüşünü bize aktardı. Ben de kendisine, 'Gobi Hattı'nın Kıbrıs Türkleri tarafından kabul edileceğine ihtimal vermediğimi' söyledim. Mutabakat bildirmiş değilim..." (Kepoğlu, 1995: 54-55) diyerek, çıkan iddiaları topyekûn yalanlamıştır. Fakat Vasiliu'nun açıklamaları, Amerikan

¹¹³ "Gali, Haritasında İsrar Ediyor", *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Ağustos 1992, No: 5021, s. 3.

¹¹⁴ "Toperi: Özal ABD ile Toprak Konuşmadı", *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Ağustos 1992, No: 697, s. 3.

¹¹⁵ "Toperi: Özal ABD ile Toprak Konuşmadı", *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Ağustos 1992, No: 697, s. 3.

¹¹⁶ "Toperi: Özal ABD ile Toprak Konuşmadı", *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Ağustos 1992, No: 697, s. 3.

¹¹⁷ "Toperi: Özal ABD ile Toprak Konuşmadı", *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Ağustos 1992, No: 697, s. 3.

¹¹⁸ "Toperi: Özal ABD ile Toprak Konuşmadı", *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Ağustos 1992, No: 697, s. 3.

yönetimince onaylanmıştır. New York'ta bulunan ABD Dışişleri Bakanlığı'nın üst düzey bir yetkilisi, konuyla ilgili soruları yanıtlarken, "*Vasiliu'nun söylediklerinin büyük ölçüde doğru olduğunu*" (Kepoğlu, 1995: 55) öne sürmüştür. Yetkili "*ancak o zaman Türkiye'de bir başka hükümet vardı; değişik bir durum söz konusuydu*" (Kepoğlu, 1995: 55) demiştir.

Denktaş, BM Genel Sekreteri'nin ve ABD yönetiminin, daha önce vaat ettikleri her şeyi unutarak, Türk tarafını önceden kararlaştırdıkları çizgiye getirmek için ciddi bir baskı uygulandığını açıklamıştır. Denktaş konu ile ilgili olarak "*bizim verdiğimiz %29+ haritası, anayasal sorunlarda vaat edilen federe devletimizin egemenliği ve icra konusunda rotasyon ve eşitliğe dayalıdır. Bunlar verilmezse, '%29+ önerimizde yoktur' demektir. Biz 29-'ya inmekle işlerin kolaylaşacağına zannetmiş ve bunu yaptığımız takdirde diğer konularda yardım ve desteğin gelmesini beklemiştik. Oysa bunun tam aksi yapılmakta, bize vaat edilen her şey unutulmakta ve bizi evelden kararlaştırdıkları çizgiye getirmek için kabul edemeyeceğimiz bir baskı uygulanmaktadır*" (Kepoğlu, 1995: 55) demiştir.

New York'a iyi niyetle, hak ve hukuk mücadelesine geldiklerini belirten Denktaş, "*eşit şartlarda müzakereye hazırız. Vasiliu, Güzelyurt'u almadan gidecekse, bizim de Güzelyurt'u Rum'a teslim eden bir yaklaşımla ayrılamayacağımızı, referandumda formülün reddedileceğinin bilinmesini aynı samimiyetle açıklıyorum*" (Gürel, 1993: 110) demiştir.

KKTC Başbakanı ve Ulusal Birlik Partisi (UBP) Genel Başkanı Derviş Eroğlu, görev sorumluluğu gereği tarafsız olması gereken BM Genel Sekreteri'nin uygulamak istediği müzakere yöntemiyle, Rum tarafının çıkarlarını ön planda tuttuğunun gözlemlendiğini ifade etmiş ve şöyle demiştir:

"Butros Gali'nin Kıbrıs Türk tarafını baskı ve tehditle karşı karşıya bırakarak, halkımızın güvenliğini tehlikeye sokacak ve geleceğini belirsizliğe itecek tavizleri istemekle ısrar etmesi, hiçbir iyi niyet ve müzakere yöntemiyle bağdaşmamaktadır" (Gürel, 1993: 110; Kepoğlu, 1995: 55).

Aslında sekiz başlık altında toplanan '*Fikirler Dizisi*'nin bir bütün olduğunu da vurgulayan Eroğlu, "*bu bütünün içerisinde bir veya iki unsuru ön plana çıkararak, adeta birer ön şart olarak lanse etmek ve bütünün tüm unsurlarını görüşmeye yanaşmamak, New York egzersizini, çözüm yolunda gerçekleştirilen bir görüşme süreci olarak tanımlamayı mümkün kılmamaktadır*" (Gürel, 1993: 109; Kepoğlu, 1995: 56) demiştir.

Ağustos'un ilk haftasında Türk tarafının toprak ödünlerine razı edilemeyeceği anlaşılınca, göçmenler ve ardından da anayasa konusuna geçilmiştir. Ardından Genel Sekreter, Güvenlik Konseyi'ne verdiği raporda, Türk tarafının yerlerinden edilenler konusundaki önerisiyle "*tümüyle olmamakla birlikte olumlu*" (Kepoğlu, 1995: 55) karşılandığı bildirilmiştir. Denktaş, Genel Sekreter'le yaptığı görüşmede Türk tarafının şartlı ve sınırlı olmak kaydıyla "*geri dönme hakkını*" (Gürel, 1993: 110) kabul ettiğini açıklamıştır. Denktaş'ın bu açıklamasıyla birlikte, son ana kadar kopacağı gözle bakılan görüşmelere, ara verileceği yolundaki telkinler kuvvet kazanmıştır.

Buna karşın Denktaş, Genel Sekreterliğin ilk haritasını revize ederek yeniden düzenlediği %29.2'lik haritayı, Güzelyurt'u Güney'de bıraktığı gerekçesiyle, asla kabul edemeyeceğini açıklamıştır.¹¹⁹ Genel Sekreter Gali'nin ikinci kez Denktaş'ın önüne koyduğu haritada değişen bir şey olmazken, Doğu'da 16, Batı'da da 26 köyün¹²⁰ Rumlara verilmesi öngörülmüştür. Böylece Gali'nin hazırladığı ve Rum lideri Vasiliu'nun da onayladığı %29'luk haritada¹²¹ Güzelyurt yine Rumlara bırakılmıştır.

Bu arada İngiltere, müzakerelerin daha olumlu bir seyir takip edebilmesi için girişimlerini hızlandırmıştır. Denktaş'ın daveti üzerine İngiltere'nin BM'deki daimi temsilcisi Büyükelçi David Haney, Denktaş'la görüşmüş ve İngiltere'nin formülünü Denktaş'a iletmiştir. Haney'in iletmediği formül ise şu şekildedir:

Bir kere Denktaş ve Vasiliu, yanlarında heyetleriyle birlikte bir araya gelecekler ve son beş haftadan beri ortaya çıkan gelişmeler değerlendirilecektir. Yapılacak görüşme, gündemsiz olacak ve masada bulunan tüm konular konuşulacaktır. Bunlar arasında toprak, göçmenler ve anayasa

¹¹⁹ "Denktaş'ın Başarısı", *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Ağustos 1992, No: 8741, s. 10.

¹²⁰ "Gali, Haritasında İsrar Ediyor", *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Ağustos 1992, No: 5021, s. 3.

¹²¹ "Kıbrıs'ta Harita Meselesi", *Milliyet Gazetesi*, 10 Temmuz 1992, No: 258741, s. 1.

konuları da bulunacak ve taraflar, sonbaharda yeniden bir araya gelerek kalınan yerden devam edilecektir (Kepoğlu, 1995: 56).

Aslında İngilizlerin bu formülü, “*süreci durdurmayalım, devam edelim; yoksa bir daha bu imkânı bulamayız*” (Kepoğlu, 1995: 56) biçimindeki Amerikan tutumuna alternatif olarak sunulmuştur.

Bunun üzerine Gali, 15 Temmuz-11 Ağustos 1992 tarihleri arasında yapılan dolaylı görüşmeleri yeniden gözden geçirdikten sonra ve görüşmelere ilişkin üzerinde mutabık kalınan yöntemler doğrultusunda iki lideri, toprak ayarlamaları ve yer değiştiren kişilerle ilgili telkinler de dahil olmak üzere Fikirler Dizisi temeline dayalı yeni bir anlaşmayı müzakere etmeleri için 12 Ağustos 1992 tarihindeki ortak toplantıya davet etmiştir.¹²²

Denktaş ile Vasiliu, Genel Sekreter Gali gözetiminde New York'ta 12-14 Ağustos tarihlerinde yeniden bir araya gelmiştir. Görüşmelerde, Fikirler Dizisi zemininde yine ağırlıklı olarak toprak ve göçmenler konusuna yer verilmiştir. Denktaş, toprak konusunda %29+ formülü dahilinde hazırladığı haritayı Genel Sekreter'e sunmuştur. Göçmenler konusunda ise Rum göçmenlerin *geri dönüş ve mülkiyet haklarının iadesi* ilke olarak kabul edildiğini,¹²³ ancak bunun bazı şartlara bağlı kaması gerektiğini açıklamıştır (Tamçelik, 2008: 133). Denktaş'ın yerinde müdahalesi ile gündemin ikinci ve üçüncü maddeleri, yani *yer değiştiren kişiler ve anayasa* konuları, toprak düzenlemelerinin önüne geçmiştir. Söz konusu taktik '*sandviç formülüdür*'¹²⁴ ve ABD tarafından öne sürülen bir formüldür. Aslında bu formüle göre göçmenler meselesinden hemen sonra anayasa konusuna geçilecektir. Toprak düzenlemeleri konusu ise gündemin üçüncü maddesini oluşturmaktadır (Kepoğlu, 1995: 7). Kıbrıs Rum tarafı ve Vasiliu ise bilhassa *dönüşümlü başkanlık* konusunda bir taviz verilmeyeceğini açıklamıştır. Genel Sekreter'in de desteklediği bu tutuma, ABD ve İngiltere gibi ülkeler, Türkiye ile birlikte karşı çıkmışlardır.

Toplam olarak biri 12 Ağustos, ikisi 13 Ağustos ve bir diğeri de 14 Ağustos'ta olmak üzere dört ortak toplantı yapılmıştır.¹²⁵ Ortak toplantıların toplam süresiyse yaklaşık olarak sekiz saat kadardır.

Dolaylı görüşmelerin son günlerinde Genel Sekreter'in temsilcileri ile her bir lider, Fikirler Dizisi'nin diğer altı başlığını gözden geçirmişlerdir. Aslında her bir lider, diğerinin bu konudaki görüşlerine aşınadır. Denktaş ile görüşmeler esnasında geçici ilk düzenlemeler, federal yürütme, Kıbrıs'ın bazı uluslararası teşkilâtlara üyeliği ve ekonomik kalkınma konularındaki görüşler karşılıklı olarak tartışılmıştır. Bu bağlamda BM temsilcileri, Fikirler Dizisi'nin nazik dengesini değiştirememesi ve Güvenlik Konseyi kararları ile çelişen konuların ortaya çıkmaması gerektiğini vurgulamışlardır. Sonuç olarak her iki tarafın, Fikirler Dizisi'nin diğer altı konusunda anlaşma menziline oldukları teyit edilmiştir.¹²⁶

Ancak Ağustosun ilk haftasından itibaren toprak konusunda uzlaşmaya varılamayınca, *göçmenler* ve *anayasa* konusuna geçilmiştir. Vasiliu, *toprak* ve *göçmenler* konusunda herhangi bir şey elde etmeden, *anayasa* tartışmalarına geçmek istemeyince, görüşmeler 14 Ağustosta kesilmiştir (Gürel, 1993: 109). Dolayısıyla beş hafta süren müzakereler sonucunda, Genel Sekreter Butros Gali, 14 Ağustos 1992 tarihinde *toprak* ve *göçmenler* konusunda kısmî ilerleme sağlandığını, hatta doğrudan görüşmelerin başlamasının bile başlı başına ilerleme olduğunu belirterek (Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, 1995: 61), New York'ta devam etmekte olan Kıbrıs görüşmelerine belli bir süre ara verdiğini açıklamıştır. Akabinde yeni görüşmelerin başlangıç tarihini, 26 Ekim 1992 olarak belirlenmiştir.¹²⁷

¹²² "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", *Security Council, S / 24472*, 21 August 1992; "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", *Kıbrıs Gazetesi*, 26 Ağustos 1992, No: 2035, s. 8.

¹²³ "Denktaş'ın Başarısı", *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Ağustos 1992, No: 8741, s. 10; *Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını*, 1995: 61.

¹²⁴ "Denktaş'ın Başarısı", *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Ağustos 1992, No: 8741, s. 10; "Denktaş Yaptı Yapacağını", *Eleftherotipia Gazetesi*, 2 Ağustos 1992, No: 5421, s. 19.

¹²⁵ "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", *Security Council, S / 24472*, 21 August 1992; "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", *Kıbrıs Gazetesi*, 26 Ağustos 1992, No: 2035, s. 7.

¹²⁶ "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", *Security Council, S / 24472*, 21 August 1992, s. 16-17; "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", *Kıbrıs Gazetesi*, 26 Ağustos 1992, No: 2035, s. 7.

¹²⁷ "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", *Security Council, S / 24472*, 21 August 1992, s. 16-17; "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", *Kıbrıs Gazetesi*, 26 Ağustos 1992, No: 2035, s. 7; Necatigil, 1998: 106.

Aslında görüşmelerin sekteye uğraması, Rum lideri Vasiliu'nun göçmenler konusunda köşeye sıkışmasından kaynaklanmıştır. Denктаş ise bu aranın iyi geldiğini ve New York'ta yorucu, hatta ve hatta "bunalımlı beş hafta"¹²⁸ geçirildiğini belirtmiştir. Bu sırada New York görüşmelerinde, Türkiye açısından önemli bir gelişme olmuştur. Buna göre Genel Sekreter'in, Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesini sadece *bilgilendireceği* ve Konsey'den Kıbrıs ile ilgili herhangi bir *menfi kararın* çıkarılmayacağı yönündeki bilginin Türk tarafınca müspet karşılandığı görülmüştür.

Bundan hareketle Denктаş, görüşmeleri değerlendirirken şunları söylemiştir: "Bizim için New York görüşmelerinin en önemli yanından biri 'Denктаş uzlaşmazdır; Türkiye uzlaşmıyor' imajının ortadan kaldırılmasıdır. Bu yüzden İkili görüşmelere başladık" (Kepoğlu, 1995: 58) demiştir.

Denктаş, müzakere sürecinde masadan kalkma eğiliminin doğduğunu belirterek "her defasında Ankara, gece yarısı demeden, sıkıntılı anlarımızda yanımızda oldu. Şayet masadan kalksaydık, bu, Vasiliu'nun eline büyük bir koz verilmesi anlamına gelebilirdi. O zaman büyük bir suçlamayla karşı karşıya kalırdık. Vasiliu da New York'a yapmaya geldiği işi başarmış olurdu. Güvenlik Konseyi de aleyhimize karar alırdı" (Kepoğlu, 1995: 58) demiştir.

New York görüşmelerinde tam olarak istediğini elde edemeyen Vasiliu'nun, Gali'nin Güvenlik Konseyi'ne sunacağı raporu ve Konsey'in alacağı kararı etkilemek için bir dizi temaslarda bulunmuştur.¹²⁹ Rum liderinin, erteleme kararından sonra dünya kamuoyuna sergilediği sinirli ve olumsuz hava, Ankara'nın dikkatinden kaçmış değildir. Bunun nedenleri şu şekilde sıralanabilir:¹³⁰

1. Genel Sekreter'in oluşturduğu Fikirler Dizisi'ni ve haritayı, Türk tarafı gerçek bir müzakere zemini olarak kabul etmiştir.

2. Türk tarafının bu esnekliği göstermesi üzerine Vasiliu ile Denктаş arasında direkt görüşmelere geçilmiştir.

3. Denктаş, güneye yerleşmiş bazı Rumların, belirli koşullar içinde, kuzeye yeniden yerleşmelerine yeşil ışık yakmıştır. En azından Denктаş bunun ilke olarak kabul edildiğini açıklamıştır. Ancak bu geri geliş, eski malını mülkünü geri almak ve burada hak sahibi olduğunu iddia etmek yoluyla değil, isteyen Rum'un Türk kesimine gelerek, yeniden mal ya da arazi almasıyla gerçekleşecektir. Yani eskiden kuzeyde gayrimenkulü bulunan bir Rum, bunu geri almak için değil, yeniden bir düzen kurmak amacıyla gelip yerleşebilecektir. İki toplum arasındaki mülk hesaplaşması ise tazminat ödenmesiyle sınırlanacaktır. Bu öneriyle Denктаş, Rum göçmenlere kapıyı aralamış ve bu riski göze almıştır. Ne var ki bu öneri, Rum tarafınca yeterli görünmemiş ve Vasiliu tarafından reddetmiştir.

4. Toprak konusunda, Güzelyurt dışında her şey halledilmiş gibidir. Bu yüzden toprak işi artık geride kalmıştır. Güzelyurt sorunu da nihaî çözüm içinde belli bir temele oturtulacaktır. Böylece anayasal sorunlar ve federal devlet yapısıyla ilgili görüşmelerde uzlaşmaya giden yol açılmıştır. Ancak Rum tarafı, bunu durumu kamufle etme hırçınlığına girişmiş bulunmaktadır. Dolayısıyla Güvenlik Konseyi'nin tutumu, bu açıdan hayati önem taşımaktadır.

Bu değerlendirmelerin yapıldığı bir sırada Gali, hazırladığı raporu 21 Ağustos 1992 tarihinde Güvenlik Konseyi'ne sunmuştur.¹³¹ Ancak resmiyeti olmayan ve bir 'kâğıt' niteliğinde kalan haritayı, adeta resmiyet kazandırmak için raporuna ekleyen Gali, Türk tarafının tepkisiyle karşılaşmıştır (Gürel, 1984: 108; Kepoğlu, 1995: 108).

Aslında Gali, her iki tarafı da suçlamaktan kaçınmış ve dengeli bir açıklama yapmaya çalışmıştır. Bu yüzden görüşmelerin ertelenmesine karşılık Gali, raporunda *dengeli* yaklaşımdan büyük ölçüde uzaklaşmıştır. Adeta Gali, bu raporuyla liderler için performans karnesi vermiş gibidir. Bundan hareketle liderlerin performans karnesi, şu şekilde değerlendirilmiştir (Ergin, 1992: 14):

¹²⁸ "Kıbrıs'ta Bunalımlı Hafta", Milliyet Gazetesi, 15 Ağustos 1992, No: 355214, s. 1.

¹²⁹ "Gali'nin Kıbrıs Raporu", Milliyet Gazetesi, 18 Ağustos 1992, No: 452587, s. 1; "Denктаş'ın Başarısı", Kıbrıs Gazetesi, 2 Ağustos 1992, No: 8741, s. 10.

¹³⁰ "Ankara'nın Dikkati", Milliyet Gazetesi, 19 Ağustos 1992, No: 754218, s. 1.

¹³¹ "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", Security Council, S / 24472, 21 August 1992.

1) Genel Sekreter Gali, New York görüşmelerinde belli bir ilerleme sağlandığını yadsımamakta, ancak bunun sınırlı kaldığını düşünmektedir. Gali'ye göre anlaşma olmaması, "yeterli ölçüde siyasî iradenin gösterilmemesinden"¹³² kaynaklanmaktadır. Aslında bu ifadenin öznesi yoktur ve her iki lideri de kapsamaktadır. Ancak raporun genel havasına bakıldığında, buradaki yargının daha çok KKTC liderine dönük olduğu ortaya çıkmaktadır (Gürel, 1984: 109-110; Kepoğlu, 1995: 59).

2) Raporun Türk tarafı açısından en sakıncalı yönü, Gali'nin Güzelyurt'u Rumlara veren ve KKTC'nin toplam yüzölçümü içindeki payını %35.04'ten %28.2'ye kadar düşüren haritanın gizliliğini kaldırarak, bunu 'Fikirler Dizisi' ile birlikte, rapora ek bir belge olarak yayınlamış olmasıdır. BM'nin Kıbrıs konusunda harita yayımlaması, 1974 Barış Harekâtı'ndan bu yana ilk kez gerçekleşmiştir. Gali haritasını dünya kamuoyuna ilân ederek, bu belgeye BM damgasıyla resmiyet ve bağlayıcılık kazandırmış ve Türk tarafı üzerinde büyük bir baskı kurmuştur. Gali'nin bu hareketi, başından beri Güzelyurt'u kendi cebinde gören Kıbrıs Rum yöntemi lideri Vasiliu'nun eline güçlü bir koz vermiştir.

3) Gali'nin, Denктаş'ın toprak konusunda '%29+' formülünü kabul etse de sunduğu haritayı değersiz bulduğu rapordan da anlaşılmaktadır. Gali, Denктаş'ın BM haritası üzerindeki kaygılarını anladığını belirtmekle birlikte, raporun büyük bir bölümünü KKTC liderinin kaygılarını ve toprak ayarlamaları konusunda getirdiği kriterleri geçersiz kılmak veya çürütmek için kullandığı görülmüştür. Ayrıca Gali'ye göre yüzde değil, çizginin nereden geçeceği önemlidir. Gali, "Türk tarafının, toprak konusunda gerekli istekliliği göstermesini" (Kepoğlu, 1995: 59) istemiş ve Denктаş'tan Güzelyurt'u Rumlara bırakan haritayı kabul etmesini önermiştir.

4) Gali, Denктаş'ın Rum göçmenlerin kuzeye geri dönmesini ve mülkiyet hakkını kabul etmesini 'memnuniyetle' karşılamıştır. Ancak Gali, Denктаş'ın bu hakların uygulanmasından doğacak 'pratik güçlükler' konusundaki kaygılarını gerçekçi bulmakla birlikte, uygulamaya geçildiği takdirde ortaya çıkacak sınırlamaları fazla bulduğunu da ima etmektedir. Gali'nin bundan sonraki stratejisi, bu koşulları 'aşındırmak' veya 'azaltmak' yönüne olacağı aşikârdır.

5) Gali'nin düşündürücü bir başka tutumu, Türk toplumunun özellikle hassas olduğu anayasal konulardaki kayıtsızlığıdır. Genel Sekreter, Denктаş'ın egemenlik, geçici hükümet ve federal yürütme gibi başlıklarda ortaya attığı görüşlere 'soğuk' bir karşılık vermiş ve kendisine 'Fikirler Dizisi'nde belirttiği hassas dengeyi bozacak pozisyonlar öne sürmemesini istemiştir (Gürel, 1984: 110). Bir başka deyişle Gali, KKTC açısından en hayati konularda, Denктаş'a "bu talepleri unutsanız iyi olur" mesajını vermiştir.

6) Genel Sekreter raporunda, uluslararası toplumun Ekim ayında yapılacak olan görüşmelerden olumlu bir sonucun çıkacağı beklentisini ifade etmiştir. Gali, Ekim görüşmelerinden sonra ortaya bir anlaşma çıkmaz ise Güvenlik Konseyi tarafından meselenin hâlli için gereken bütün alternatif çözüm tasarılarını ciddi şekilde değerlendireceğini de belirtmiştir (Necatigil, 1998: 365).

Aslında kararda, Güvenlik Konseyi'nin görev çerçevesinin dışına çıktığı ve baskı yapılmak suretiyle bir çözüm yolu empoze etme havasını taşıdığı görülmektedir (Acar, 1993: 37). Bu itibarla karar, Türkiye ve Kıbrıslı Türkler tarafından ciddi bir şekilde eleştirilmiştir.¹³³

Güvenlik Konseyi, 26 Ağustos 1992 tarihinde kabul ettiği 774 sayılı karar ile Gali haritasını, 'Fikirler Dizisi'nin bir parçası olarak kabul ettiğini ve "kapsayıcı bir çerçeve anlaşmasına varılması için temel"¹³⁴ alınması gerektiğini vurgulamıştır (Gürel, 1984: 108; Kepoğlu, 1995: 109; Necatigil, 1998: 365). Gali'nin Konsey'e sunduğu ve Denктаş'ı suçladığı bu rapora dayanılarak hazırlanan karar tasarısıyla BM, KKTC'ye önemli bir darbe vurmuştur. New York'ta Temmuz ve Ağustos aylarında yapılan görüşmelerde Denктаş'a "geleneksel Türk köylerine dokunulmayacağına" dair söz verilmesine rağmen, hazırlanan haritada 1974'ten bu yana KKTC sınırları içinde olan ve tarih boyunca Türklerin çoğunlukta yaşadığı bölgeler dahi Rumlara verileceği kararlaştırılmıştır.

¹³² "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", *Kıbrıs Gazetesi*, 26 Ağustos 1992, No: 2035, s. 8; "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", *Security Council, S / 24472*, 21 August 1992, s. 17.

¹³³ "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", *Security Council, S / 24472*, 21 August 1992, s. 17-18.

¹³⁴ *UN Security Council Resolution 774 (1992)*, 26 August 1992.

Bundan hareketle 11 paragraflık Konsey tasarısının bazı maddeleri şu şekildedir:¹³⁵

- Tasarıda, KKTC'nin %36 olan toprak oranı, %28.2'ye düşürülecektir. Böylece başta Güzelyurt olmak üzere Erenköy, Yeşilirmak ve havzasıyla Mesarya ovası Rum kesimine bırakılacaktır.

- Konsey, Kıbrıs çözümünün tek egemenlik ve uluslararası kişilik ile tek vatandaşlığa sahip, toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı garantiye alınmış bir Kıbrıs devleti oluşturulmasını teyit edecektir. Bu devletin kısmen veya toplu olarak diğer bir devletle birleşmeyeceği, taksim edilemeyeceği, iki toplumlu ve iki bölgeyi bir federasyon içereceği ifade edilmiştir.

- Denктаş ve Vasiliu'nun, 26 Ekim'de başlayacak görüşmelerden sonuç alınabilmesi için sonuna kadar Washington'da kalması ve Gali'nin başkanlığında yapılacak bir toplantıya iki toplum liderinin yanı sıra Türkiye ve Yunanistan'ın da katılması kararlaştırılmıştır.

Türk diplomatlarına göre Türk tarafının bir oldu-bittiyle karşı karşıya kaldığını ve Ekim ayındaki müzakerelerde Denктаş'ın BM'ye gelip '*idam fermanını*' içeren bir belgeyi imzalaması istenmiştir (Tamçelik, 2008: 137). Yine aynı diplomatlar, Rum tezini yansıtan herhangi bir çözümün Denктаş tarafından imzalanmasının bir hayli güç olduğunu da ifade etmişlerdir.

Ne var ki Rum tarafı, Gali raporunu dengeli ve objektif olarak nitelendirmiş ve Güvenlik Konseyi kararının, sorunun çözümünde yardımcı olacağını, Rum tarafının amacının devamlı olarak uluslararası alanda canlı tutmak ve ilerleme sağlamak olduğunu belirtmiştir.¹³⁶

Aslında olaya hem Türkiye, hem de Kıbrıslı Türkler tarafından bakıldığında en önemli unsur, ilkelerin iyi saptanmasıdır. İşte bu açıdan bakıldığı zaman iki nokta son derece önem kazanmaktadır (Birand, 1992b: 17).

1. *Toprak Verimliliği*: Denктаş, özellikle Güzelyurt bölgesinin¹³⁷ verilmesinde direnç göstermiştir. Zira bu bölgede bulunan 55 bin dönüm narenciye, KKTC ihracatının %41'ini ve döviz rezervinin %50'sini¹³⁸ oluşturmaktadır. Bu yüzden adı geçen bölge, bir kalemde silinip atılacak bir bölge değildir. Yine aynı bölge, KKTC'nin en önemli ihtiyaçlarından olan içme suyunu karşılamaktadır. Aslında adadaki kronik kuraklık düşünüldüğü zaman bunun ne denli önemi bir şey olduğu ortadadır.

2. *Nüfus Kaynaşması*: Üzerinde büyük duyarlılık gösterilmesi gereken bir diğer nokta da bunca badireden sonra bazı köylerin eskiden olduğu gibi karmalaştırılmasıdır. Eğer ileride yeniden sorunlarla karşılaşılacak istenmiyorsa, Türkler kendi bölgelerinde, Rumlar da kendi yerlerinde kalacak ve karşılıklı tazminat mekanizmasıyla tatmin edilerek, kalıcı bir çözüm bulunacaktır.

Son üç ay zarfında harcanan yoğun ve yorucu çaba, belli bir ilerlemeye yol açmışsa da beklenen hedefe ulaşamamıştır. Fakat her iki lider de Ekim ayında yapılacak toplantıya Genel Sekreter'le birlikte ortak katılacaklarını açıklamışlardır. Ancak yapılan müzakerelerin her iki tarafın kapsamlı bir çerçeve anlaşmasına imkân sağlamadığı da ortadadır. Çünkü her iki lider de gerekli olan siyasal iradeyi gösterememiştir. Bu yüzden de Kıbrıs'ta nihaî bir sonuca varılması mümkün olmamıştır.¹³⁹ Buna rağmen uluslararası topluluğun Ekim'deki görüşmelerin böyle bir anlaşma ile sonuçlanacağına dair olan beklentisi oldukça yüksektir.

3.3. Üçüncü Tur Görüşmeleri (26 Ekim - 11 Kasım 1992):

Rum lideri Vasiliu, Genel Sekreter'in ekibiyle yaptığı görüşmeden sonra 26 Ekim'de başlayacak yeni tur müzakereleri hakkında bilgi almıştır.¹⁴⁰ Görüşmelerin başarısını garantileyecek hiçbir gelişme olmadığını söyleyen Vasiliu, Kıbrıslı Rumların her şeyi görüşmeye hazır olduğunu ve New York'a bu anlayışla gideceğini açıklamıştır.

¹³⁵ "BM'nin Yeni Kararı", *Hürriyet Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No: 85624, s. 19.

¹³⁶ "Rumların Amacı", *Milliyet Gazetesi*, 28 Ağustos 1992, No: 23365, s. 1.

¹³⁷ "Denктаş'ın Başarısı", *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Ağustos 1992, No: 8741, s. 10.

¹³⁸ "Denктаş'ın Başarısı", *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Ağustos 1992, No: 8741, s. 10.

¹³⁹ "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", *Security Council*, S / 24472, 21 August 1992, s. 17; "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", *Kıbrıs Gazetesi*, 26 Ağustos 1992, No: 2035, s. 8.

¹⁴⁰ "Vasiliu Karamsa", *Fileleftheros Gazetesi*, 18 Ekim 1992, No: 9887, s. 1; "Rum Basın Özetleri", *TAK Arşivi*, 18 Ekim 1992, s. 1.

Bunun üzerine Mitsotakis, Yunan hükümeti ile Rum yönetiminin “görüş birliği içinde”¹⁴¹ olduğunu yinelemiştir. Daha sonra Vasiliu ile Mitsotakis, New York müzakerelerinin üçüncü safhasında izlenecek taktik üzerinde görüş birliğine vardıklarını açıklamışlardır.

Bu açıklamalar, her ne kadar birlik mesajı veriyor olsalar da Rum kamuoyunda müthiş bir muhalefetin doğmasına neden olmuştur. Denilebilir ki ikinci tur görüşmelerinde, Türk kamuoyunda cereyan eden olayların bir benzeri Rum kamuoyunda da vuku bulmuştur. Gerçekten de Rum kamuoyunun muhalefet cephesi iki ayrı gruba ayrılmıştır. Biri, başını Başpiskopos Hristostomos’un çektiği kilise, diğeri de sağ muhalefetin başını çektiği DİSİ Genel Başkanı Glafkos Klerides’tir. Bu muhalefet kitlesinin karşısında Vasiliu’ya destek veren tek parti ise sol görüşlü AKEL’dir. Aslında birbirine muhalif olan bu cephenin görüşlerini şu şekilde özetlemek mümkündür.

Her şeyden önce Başpiskopos Hristostomos, Rum lideri Vasiliu’nun politikasını şiddetle eleştirmiş ve bunu, “*yıkıcı bir politika*” (Tamçelik, 2008: 138) olarak nitelendirmiştir. Hristostomos, ayrıca ulusal Kıbrıs davasının gidişatından hiç memnun olmadığını ve sadece birkaç yıl sürecek herhangi bir çözümü istemediğini belirtmiştir. Ona göre esas mesele, Kıbrıs Rumluğunun ve Ortodoksluğunun ilelebet yaşamasını teminat altına alacak bir çözümü bulmaktır.¹⁴² Hristostomos’un bu sözleri, AKEL yönetiminden eleştire neden olmuştur. Özellikle AKEL’in ileri gelenleri, Başpiskopos’un kilisede siyasi nutuk çekerek toplumu ikiye böldüğünü ve hükümet aleyhtarı propaganda yapmasını doğru olmadığını dile getirmiştir.¹⁴³

Bu esnada Rum lideri Vasiliu, New York’a gitmeyi reddeden DİSİ, DİKO ve EDEK partilerinin liderleri, sırasıyla Klerides, Kiprianu ve Lissarides’e, New York’a gitmeleri için yeni bir çağrıda bulunmuş, fakat bu çağrının reddedildiği ortaya çıkmıştır.

Aslında DİSİ, DİKO ve EDEK partilerinin liderleri, New York’a gitmelerini gerektirecek bir durumun hasıl olmadığını belirtmişlerdir. Hâlbuki Vasiliu, görüşmelerin seyri hakkında ortak değerlendirme yapmak ve izlenecek taktik üzerinde kararlar almak¹⁴⁴ üzere adı geçen üç parti liderinin New York’a gitmelerinin yararlı olacağını düşünmektedir.

DİSİ lideri Klerides, “*Cumhurbaşkanı çağırıldıktan sonra gitmemelik etmemelidir. Cumhurbaşkanı gitmelidir; ama parti liderleri gitmemelidir. Eğer Vasiliu, New York’ta yapacağı temaslarda, yapıcı bir müzakere yolunun açıldığını görürse ve bir anlaşma menzili içine girildiğine kanaat getirirse, o zaman parti liderlerini New York’a çağırabilir ya da görüşlerini belirtmek üzere Ulusal Konsey toplantısı yapabilir*”.¹⁴⁵

Ne var ki Rum muhalefet cephesi, Vasiliu’nun New York görüşmelerinde verdiğini iddia edilen tavizlerin, Gali raporuyla birlikte ortaya çıktığı görüşündedir. Aslında bu durum, Vasiliu için çok ciddi bir suçlamadır. Zira Hükümet Sözcüsü, Gali’nin 21 Ağustos tarihli raporunu objektif olarak niteleyerek, büyük bir başarı olarak gösterirken, muhalif cephe Vasiliu tarafından verilen tavizleri en dramatik şekilde resmileştirip kayda geçiren bir rapor olarak değerlendirmiştir. Yapılan araştırmada muhalif cephenin Vasiliu’ya yaptığı eleştirilerin muhtevası aşağıdaki gibidir:

1. 26 Ekim’de yapılan müzakerelere ait prosedür değiştirilmiştir. Genel Sekreter, başlangıçta *toprak* ve *göçmen* konularının öncelikle ele alınacağını ve bu konular üzerinde anlaşma menzili içine girilmesi hâlinde *anayasa* konusuna geçileceğini belirtmiştir. Hâlbuki Rum tarafın istediği önce *göçmenler*, sonra *anayasa* ve daha sonra da *toprak* konusunun ele alınmasıdır. Genel Sekreter’in bu tutumu, gerek Vasiliu’nun, gerekse yönetiminin bilinen görüşlerine aykırıdır. Hatırlanacağı gibi bu prosedürün değiştirilmesini bizzat Denktaş istemiştir.

2. Vasiliu, bir yandan Gali’nin önerdiği coğrafi ayarlamaları haksız bulduğunu belirtirken, bir yandan da bu önerilerin esas alınarak müzakerelerin bu minvalde yapılacağını belirtmesidir.

3. Raporun genel içeriğinden de anlaşılacağı gibi, Türk yönetiminin duyduğu endişelerin bir kısmı da Genel Sekreter tarafından benimsenmesidir. Özellikle Türklerin, göçmenlerle ilgili belirttikleri endişeler, Genel Sekreter tarafından da benimsenmiştir. Gali, hiçbir Kıbrıslı Türk’ün

¹⁴¹ “Vasiliu-Mitsotakis Görüşmesi”, *Ta Nea Gazetesi*, 22 Ekim 1992, No: 896, s. 1; “Rum Basın Bülteni”, *TAK Arşivi*, 22 Ekim 1992, s. 1.

¹⁴² “Başpiskoposun Vasiliu’ya Sert Eleştirisi”, *Agon Gazetesi*, 22 Kasım 1992, No: 851, s. 2; “Rum Basın Bülteni”, *TAK Arşivi*, 22 Kasım 1992, s. 2.

¹⁴³ “Başpiskoposun Tepki”, *Eleftheritipia Gazetesi*, 16 Kasım 1992, No: 749, s. 2-3; “Rum Basın Bülteni”, *TAK Arşivi*, 16 Kasım 1992, s. 2-3.

¹⁴⁴ “Vasiliu’nun Çağrısı Yine Reddedildi”, *Mahi Gazetesi*, 4 Kasım 1992, No: 129, s. 2; “Rum Basın Bülteni”, *TAK Arşivi*, 4 Kasım 1992, s. 2.

¹⁴⁵ “Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides-2”, *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: Rum Liderlerinin Demeçleri, Tarih: 1978-1993; “Rum Basını Özetleri”, *TAK Arşivi*, 6 Eylül 1992, s. 1-2; “Klerides’in Söyleşi”, *Fileleftheros Gazetesi*, 6 Eylül 1992, No: 8773, s. 1-2.

gerek konut, gerekse ekonomik bakımdan rehabilite edilmeden yerinden oynatılmayacağını, raporunda açıkça ifade etmiştir.

4. Rum tarafının, birbiriyle bağlantılı olan *toprak* ve *göçmen* konularında ilerleme kaydedildiğine dair ısrarlı görüşü, Denктаş'ın prosedür değişikliği hakkındaki talebinin kabul edilmesiyle çürümüştür.

5. Gali, üçüncü turda iki tarafın bütünlüklü bir anlaşmaya varabileceğine dair umutlarını yinelerken, Kıbrıslı Rumların siyasî liderliğinde böyle bir belirti yoktur.

6. Gali, raporunun hiçbir yerinde Rumlarca çok önemli olan "*yerleşikler/sömürgeciler*"¹⁴⁶ sorununa değinilmemiştir. Oysa "*sömürgeciler*" sorunu, *toprak* ve *göçmen* konularının ayrılmaz bir parçasıdır. Hükümet sözcüsü daha sonra verdiği bir demeçte, "*sömürgeciler*" sorununun ileride görüşüleceğini söylemek zorunda kalmıştır. Bu da gösteriyor ki, "*sömürgeciler*" sorununun Fikirler Dizisi'ne girmeyeceği ve "*sömürgecilerin*" Kıbrıs'ta kalacağı hakkında geçmişte çıkan haberleri doğrulamıştır.

Bundan da anlaşılıyor ki, Vasiliu'ya Ulusal Konsey'de tam destek verecek tek partinin AKEL¹⁴⁷ olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştır. Aslında bütün bunlar, üçüncü turun başarı olasılığının ne kadar az olduğunu göstermektedir.¹⁴⁸

Rum kamuoyunda, yeni tur Kıbrıs görüşmelerinin elverişsiz bir ortamda yapıldığı ve bir anlaşmaya varılması ümidinin çok zayıf olduğu görüşü yaygınken, bir yandan da Amerikalıların iyimserlik havası için davrandığı görülmüştür.

Bu arada Amerika'nın Kıbrıs Özel Koordinatörü Nelson Ledsky, Kıbrıs sorununun çözümü için zamanın elverişli olduğuna ve bir anlaşmaya varılabileceğine olan inancını belirtmek istemiştir. Aynı zamanda ABD Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Masası Şefi Tom Wucie, Kıbrıs sorununa kalıcı bir çözümün bulunmaması için bir sebep olmadığını ve birkaç hafta içinde üzerinde çalışılacak çok az şey kaldığını ifade etmiştir.¹⁴⁹

ABD'nin bu tavrına rağmen İngiltere, daha çok Türkiye'yi hedef alan bir açıklama yapmıştır. İngiltere'nin Dışişleri Bakanı Douglas Hurd, "*Türkiye ile AT arasındaki ilişkilerin gelişmesi için 26 Ekim 1992'de New York'ta başlayacak olan görüşmelerde ilerleme sağlanması gerektiğini*"¹⁵⁰ belirtmiştir. Böylece Kıbrıs meselesi bir kez daha Türkiye-AB ilişkileriyle ilişkilendirilmiş oldu.

BM, sonunda yapılacak girişimlerin başarısızlığa uğramaması için Ankara, Atina ve Lefkoşa'da kararlı girişimlerde bulunmayı tercih etmiştir. Yetkili çevreler, Ekimin sonuna kadar geçecek üç haftayı, kritik hafta olarak nitelendirmiştir. Çünkü bu zarfında, görüşmelere hazırlık niteliğinde önemli çalışmalar yapılacağı düşünülmektedir.¹⁵¹

Özellikle Denктаş'la Vasiliu'nun yeni tur görüşmelere katılmak için New York'a hareket etmelerinden birkaç gün önce, ABD Dışişleri Bakanlığı'nun bir yetkilisi Kıbrıs'a gelerek, gerek Güney'deki, gerekse Kuzey'deki politikacılarla, iktisatçılarla ve toplumun ileri gelenleriyle çeşitli temaslarda bulunmuştur.

Gidon Gottlieb isimindeki bu Amerikan yetkilisi, Gali Fikirler Dizisi'nin ayrıntıları hakkında, görüştüğü kişilerin ne düşündüğünü ve görüşmelerin başarısızlığa uğraması hâlinde ne gibi gelişmeler olabileceğini öğrenmeye çalışmıştır.¹⁵² Aslında bu dönem, Kıbrıs sorunuyla ilgili gelişmelerinin belirsiz olduğu ve bu belirsizlikten kaynaklanan şaşkınlığın hüküm sürdüğü bir dönemdir.

Yeni tur görüşmelere birkaç gün kala bile belirsizlik ve şaşkınlık havası devam etmiştir. Özellikle görüşmelere birkaç gün kaldığı hâlde izlenecek prosedür hâlâ belli değildir. Türk tarafı, ele alınacak konuları *göçmenler*, *anayasa* ve *toprak* olarak sıralarken, Lefkoşa-Atina ve Ankara'da yeni temaslar yapan BM Genel Sekreterliği ekibinin de aynı sıranın izleneceğini belirtmesi heyecan uyandırmıştır. Diğer yandan Gali ise ilk konu olarak *toprak* meselesinin ele alınacağını

¹⁴⁶ "Rum Tavizleri Resmîleşiyor", *Simerini Gazetesi*, 26 Ağustos 1992, No: 1028, s. 4-5; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 26 Ağustos 1992, s. 4-5.

¹⁴⁷ "Ulusal Konsey'de Çatışma", *Eleftheritipia Gazetesi*, 16 Kasım 1992, No: 587, s. 2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 16 Kasım 1992, s. 2.

¹⁴⁸ "Camillion'un İyimserliği", *Simerini Gazetesi*, 23 Ekim 1992, No: 9611, s. 1-2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 23 Ekim 1992, s. 1-2.

¹⁴⁹ "Amerikalılar İyimser", *Haravi Gazetesi*, 23 Ekim 1992, No: 8455, s. 2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 23 Ekim 1992, s. 2.

¹⁵⁰ Halil Fikret Alasya, "Sen Sus Douglas Hurd", *Tercüman Gazetesi*, 22 Eylül 1993b, No: 85661, s. 12.

¹⁵¹ "774 ve Sonrası", *Fileftheros Gazetesi*, 28 Ağustos 1992, No: 2014, s. 4; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 28 Ağustos 1992, s. 4.

¹⁵² "Denктаş-Gali Tartışması", *Agon Gazetesi*, 29 Ekim 1992, No: 965, s. 4; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 29 Ekim 1992, s. 4.

belirtmiştir.¹⁵³ Bunun üzerine KKTC Cumhuriyet Meclisi, bu konu ile ilgili olarak siyasi bir karar alma ihtiyacı hissetmiştir.

Dolayısıyla Meclis, New York'ta 26 Ekim'de yeniden başlayacak görüşmelerdeki gündemin, vaadedildiği gibi önce *yer değiştiren kişiler*, bilahare *anayasal* konular ve en son olarak da *toprak* konusunun (İsmail, 1998: 253) görüşülmesiyle birlikte Genel Sekreter'in davetine icabet edilmesini uygun bulmuştur.¹⁵⁴

Bu arada Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi, üçüncü turla ilgili görüşmelerin çıkmaza girmesi hâlinde herhangi bir yaptırım¹⁵⁵ yapılmayacağını açıklamıştır.

Bunun üzerine New York'taki üçüncü tur görüşmeleri, 26 Ekim - 11 Kasım 1992 tarihleri arasında başlamıştır (Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, 1995: 61). Müzakerelerde ilk önce *göçmenler* konusu tartışılmıştır. Buna müteakiben anayasal konular dahil olmak üzere Fikirler Dizisi'nin tümü üzerinde görüşmeler yapılmıştır.

26 Ekim'de New York'ta görüşmelerin üçüncü turu başlarken Genel Sekreter'in yaptığı hata ile ciddi bir skandal yaşanmıştır.¹⁵⁶ Gali, görüşmelerin düzenini açıklayan çağrı yazısında, Vasiliu'dan "*Kıbrıs Cumhuriyeti Başkanı*" (Gürel, 1993: 109) olarak söz ederken, Rauf Denktaş için ise "*Kıbrıs Türk Lideri*" (Kepoğlu, 1995: 62) sıfatını kullanmıştır. Aslında mesele sadece bir unvan meselesi değildir. Bu mesele, eşitlik ilkesinin BM tarafından görmezlikten gelinmesi meselesidir.¹⁵⁷ Daha önceki görüşmelerde de zaman zaman buna benzer pürüzler ortaya çıkmış, ama sonunda doğru sıfatın kullanılmasına özen gösterilmiştir. Aslında KKTC ile BM arasındaki görüşmelerin başlamasını engelleyen pürüz, Genel Sekreter'in, Denktaş ve Vasiliu için "*toplum liderleri*"¹⁵⁸ sıfatını kullanması ile giderilmiştir.¹⁵⁹ Böylece gerilime neden olan "*mini kriz*"¹⁶⁰ halledilmiş ve görüşmelerin, iki günlük gecikmeyle de olsa başlaması sağlanmıştır.

İki hafta süren Kıbrıs görüşmeleri, iki tarafın masaya oturup müzakere etmesi yerine, tam anlamıyla bir "*zemin yoklamasına*" (Kepoğlu, 1995: 63) dönüştüğü görülmüştür. Her şeyden önce ikişer gün *yerlerinden edilen kişiler* ve *anayasal* konular üzerinde görüşler yapılmıştır. Karşılıklı görüşler ortaya konulduktan sonra "*bu kadar görüş farklılığı varken, görüşmelerin devam edilmesine gerek yok*" diyerek Vasiliu, Genel Sekreter'in de yardımıyla *toprak* konusuna geçmiştir.

Hâlbuki her iki lider de '*Fikirler Dizisi*' bağlamında sunulan önerileri *ilke* olarak kabul ettiklerini açıklamışlardır. Bu öneriler, *yer değiştiren kişiler*, *anayasal prensipler*, *toprak düzenlemeleri*, *kapsamlı çözüm önerileri*, *yol gösterici ilkeler*, *güvenlik* ve *garantiler*, *ekonomik koruma* ve *kalkınma* önlemleriyle *geçici düzenlemeler* (Necatigil, 1998: 395) şeklinde sıralanmıştır.

Bu sırada Genel Sekreter'in Kıbrıs Özel Temsilcisi Oscar Camillion, *göçmenler* sorununun en zor konulardan birisi olduğunu vurgulamıştır. Göçmenlerin geri dönüşü ve rehabilitasyonu ile ilgili pratik zorluklar nedeniyle halledilmesinin güç bir sorun olduğunu belirten Camillion, toprak konusunun o kadar da zor olmadığını, çünkü ortada bir harita bulunduğunu ve bu harita üzerinde fazla değişiklik yapılamayacağını bildirmiştir.

Ayrıca Camillion, göçmenler konusunun hâlli ile ilgili olarak Güvenlik Konseyi'nin ilerleme kaydedilmesi için ciddi bir çabanın harcanması gerektiğini hatırlatmakla yetinmiştir.¹⁶¹

¹⁵³ "Şaşkınlık ve Belirsizlik", *Simerini Gazetesi*, 22 Ekim 1992, No: 9217, s. 1; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 22 Ekim 1992, s. 1.

¹⁵⁴ KKTC Cumhuriyet Meclisi'nin 20 Ekim 1992 tarihinde aldığı karar için bkz... Karar No: 89/3/1992.

¹⁵⁵ "Şaşkınlık ve Belirsizlik", *Simerini Gazetesi*, 22 Ekim 1992, No: 9217, s. 1; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 22 Ekim 1992, s. 1.

¹⁵⁶ "Bürokratlar ve Protokol", *Eleftherotipia Gazetesi*, 30 Ekim 1992, No: 3261, s. 6; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 30 Ekim 1992, s. 6; "New York'ta Dramatik Gelişmeler", *Fileleftheros Gazetesi*, 27 Ekim 1992, No: 2356, s. 1; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 27 Ekim 1992, s. 1.

¹⁵⁷ Meydana gelen unvan bunalımı konusunda Gali, Denktaş'a açıklamada bulunmuş ve bunun bürokratların bir hatasından kaynaklandığını izah etmek zorunda kalmıştır. Denktaş ise protokolda bile eşitlik istediğini, resim çekilirken Genel Sekreter'in sağında yalnız Vasiliu'nun durmasını kabul edemeyeceğini ve kendisinin de sağ tarafta durduğunu resimlerin çekilmesi gerektiğini belirtmiştir. Neticede Denktaş, bu isteğini gerçekleştirmiştir. Rum basını, bunu "*istilacı protokolda ve TV kameralarının önünde de Kıbrıs Cumhurbaşkanı ile eşitlenmiş oldu*" şeklinde yorumlamıştır. Bunun için bkz... "Bürokratlar ve Protokol", *Eleftherotipia Gazetesi*, 30 Ekim 1992, No: 3261, s. 6; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 30 Ekim 1992, s. 6; "3. Tur Görüşmeler Başladı", *Mahi Gazetesi*, 29 Ekim 1992, No: 632, s. 1; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 29 Ekim 1992, s. 1.

¹⁵⁸ "Denktaş'ın Taktiği", *Agon Gazetesi*, 29 Ekim 1992, No: 854, s. 4; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 29 Ekim 1992, s. 4.

¹⁵⁹ AGON "*Engelli Görüşmeler*" başlığı altında manşetten verdiği haberde, "*Denktaş'ın daha ilk günden yarattığı problem, Türk tarafı lehinde sonuçlandı. Sahte devletini, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin düzeyine çıkarmak ve onunla eşitlemek taktiğinde Denktaş, 'olumlu' sonuç aldı*" şeklinde yorumlanmıştır. Bunun için bkz... "Denktaş'ın Taktiği", *Agon Gazetesi*, 29 Ekim 1992, No: 854, s. 4; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 29 Ekim 1992, s. 4.

¹⁶⁰ "Kıbrıs'ta Yaşanan Mini Kriz", *Milliyet Gazetesi*, 29 Ekim 1992, No: 56324, s. 9; "Bürokratlar ve Protokol", *Eleftherotipia Gazetesi*, 30 Ekim 1992, No: 3261, s. 6; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 30 Ekim 1992, s. 6.

¹⁶¹ "Camillion'un Demeci", *Fileleftheros Gazetesi*, 30 Ekim 1992, No: 9665, s. 6; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 30 Ekim 1992, s. 6.

Aslında Genel Sekreter ve Güvenlik Konseyi, göçmenlerin geri dönüş ve mülkiyet hakları üzerinde herhangi bir tartışmayı kabul etmemektedir¹⁶² Bunu, Gali'nin kendisi, ilk görüşmede Denktaş'a açık ve kesin bir şekilde söylemiştir. Genel Sekreter, ne kendisinin ne de Güvenlik Konseyi'nin, geri dönüş ve mülkiyet haklarının reddedilmesini veya bu haklar üzerinde tartışma açılmasını kabul etmeyeceğini belirtmiştir. Zaten Vasiliu, mülkiyet hakkının tanınması üzerinde ısrarla durduğu bilinmektedir.¹⁶³ Denktaş ise bu konuyu, yeniden gündeme getirmek istediğinden, Genel Sekreter'in sözünü kesmiş ve kendisine bu konunun geçen Ağustos ayında görüşülüp kapandığını hatırlatmıştır. Dolayısıyla Denktaş'a göre görüşülebilecek tek konunun, bu hakların uygulanmasında karşılaşılabilecek pratik zorluklar ve onların nasıl aşılacağı¹⁶⁴ konusu olduğudur. Bir başka deyişle göçmenlerin sadece geri dönüş zamanı, şekli ve Kıbrıslı Türkler için ortaya çıkacak pratik zorlukların giderilmesiyle¹⁶⁵ ilgili konular konuşabilecektir.

Görüşmelerin tam bu safhasında Vasiliu, Güney'de ev bırakan Türklerin bu evlerine geri dönebileceklerini belirtmiştir. Bugün buldukları aynı bölgede kalmak ya da Türk kesimine taşınmak isteyecek Kıbrıslı Türklerin rehabilite veya tazmin edilmeleri konusunda da ciddi önerilerde bulunan Vasiliu, Kıbrıslı Türklere karşı vaatlerini yinelemiştir. Bunun üzerine Vasiliu, "Kıbrıs Türk Federe Devleti'nde" 10-12 bin kişinin yerleşebileceği iki kent inşa edebileceğini belirtmiştir.¹⁶⁶ Aslında Vasiliu'nun bu teklifini, Gali hem olumlu, hem de cömert bir girişim olarak nitelendirmiştir.

Bu konu ile ilgili yapılan görüşmelerde Gali, Denktaş'a, Türk egemenliğinde kalacak bölgelere Rum göçmenlerin kabul edip etmeyeceğini ve bunların sayısının ne olacağını sormuştur. Denktaş ise kuzeydeki evleri, Kıbrıslı Türklere ve vatandaş olan Türkiyeli Türklere verdiklerini ve bunların geri dönmeyeceğini belirtmiştir. Kaç ev verildiği yönündeki soruya da yanıt KKTC Dışişleri Bakanı Atkol'dan "hepsinin verildiği" yönünde olmuştur. Genel Sekreter'in Kuzey'deki Rum evlerinin kuzeye yerleşen Türklere daha fazla olduğunu belirtmesi üzerine Atkol, bu evlerin, vatandaşlık hakkı kazanan ve sayıları 17 bin¹⁶⁷ olan Türk göçmenlere verildiğini belirtmek zorunda kalmıştır.

Mülkiyet durumunun ne olacağı sorusunu yanıtlayan Denktaş ise *tazminat* verilmesiyle bu sorunun halledilebileceğini ifade etmiştir. Genel Sekreter de Türk tarafının bu tazminatları ödeyecek parası olup olmadığını sorunca, Denktaş ve Atkol, devlet olarak herhangi bir dış borçlarının olmadığına işaret yapmışlardır.¹⁶⁸

Denktaş, Kıbrıslı Türklerin enklavlarda yaşadıkları ve 1963-1974 yılları arasında, Türkiye'nin göndermekte olduğu milyon liralık geliri kaybettiklerini ve bunların faizleriyle birlikte büyük bir miktar tuttuğunu söylemiş ve bunlarla mahsuplaşabileceğini belirtmiştir.

Genel Sekreter'in, bu miktarın her iki tarafta terkedilen malların farkını kapatamayacağı yönündeki uyarısı üzerine Denktaş ve Atkol, Kıbrıslı Türklerin maruz kaldığı sıkıntıların çok daha fazla olduğunu ve bundan dolayı tazminat için verecek bir şeyleri bulunmadığını söylemişlerdir.¹⁶⁹

Öte yandan Vasiliu, görüşmeler süresince Fikirler Dizisi ve Güvenlik Konseyi kararlarında öngörüldüğü gibi *göçmenlerin* geri dönüş hakkına saygı gösterilmesi gerekliliğinde ısrar etmiştir.¹⁷⁰ Ayrıca Vasiliu, bu yapılırken Rumların mallarından ve evlerinden ayrılmak durumunda kalacak Kıbrıslı Türklerin de sorunlarının çözülmesini istemiştir.¹⁷¹ Bununla birlikte Vasiliu, Denktaş'ın malların rayiç değeri konusundaki iddialarını da çürüten bir dizi kanıt sunmaya çalışmıştır.

¹⁶² "Clinton'un Zaferi ve Rumlar", *Fileleftheros Gazetesi*, 6 Kasım 1992, No: 1025, s. 1-2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 6 Kasım 1992, s. 2; "Genel Sekreter Ne Yapacak?", *Mahi Gazetesi*, 6 Kasım 1992, No: 698, s. 3; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 6 Kasım 1992, s. 3.

¹⁶³ "3. Tur Görüşmeler Başladı", *Mahi Gazetesi*, 29 Ekim 1992, No: 632, s. 1; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 29 Ekim 1992, s. 1.

¹⁶⁴ "Genel Sekreter'in Tutumu", *Fileleftheros Gazetesi*, 30 Ekim 1992, No: 6542, s. 2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 30 Ekim 1992, s. 2; "Denktaş Vasiliu'ya Ne Dedi", *Fileleftheros Gazetesi*, 30 Ekim 1992, No: 854, s. 2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 30 Ekim 1992, s. 2.

¹⁶⁵ "Yeni Fikirler Yok", *Fileleftheros Gazetesi*, 29 Ekim 1992, No: 10236, s. 1; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 29 Ekim 1992, s. 1.

¹⁶⁶ "Genel Sekreter'in Tutumu", *Fileleftheros Gazetesi*, 30 Ekim 1992, No: 6542, s. 2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 30 Ekim 1992, s. 2.

¹⁶⁷ "Çıkamaz Kaçınılmaz", *Fileleftheros Gazetesi*, 31 Ekim 1992, No: 9874, s. 1-2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 31 Ekim 1992, s. 1.

¹⁶⁸ "Çıkamaz Kaçınılmaz", *Fileleftheros Gazetesi*, 31 Ekim 1992, No: 9874, s. 1-2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 31 Ekim 1992, s. 1.

¹⁶⁹ "Çıkamaz Kaçınılmaz", *Fileleftheros Gazetesi*, 31 Ekim 1992, No: 9874, s. 1-2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 31 Ekim 1992, s. 1-2.

¹⁷⁰ "Klerides'in Söyleşi", *Alithia Gazetesi*, 8 Kasım 1992, No: 5698, s. 3-4; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 8 Kasım 1992, s. 3-4.

¹⁷¹ "Çıkamaz Kaçınılmaz", *Fileleftheros Gazetesi*, 31 Ekim 1992, No: 9874, s. 1-2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 31 Ekim 1992, s. 2.

Bunun üzerine bir belge hazırlayan Genel Sekreter, toplantılarına katılan her iki tarafın aldığı pozisyonları da açıkça ifade etmiştir. Genel Sekreter'in hazırladığı "belge olmayan belge" ile her iki toplumun 'Fikirler Dizisi' ile olan ilgisini, pozisyonunu ve önem verdikleri konuları dile getirmiştir. Daha sonra her iki taraf da "belge olmayan belgede" (Necatigil, 1998: 395) resmi pozisyonlarını açıkça onaylamıştır. Dolayısıyla Genel Sekreter'in son belgesinde, her iki tarafın resmi pozisyonlarını gerçekçi bir şekilde yansıttığı görülmüştür. Buna karşın tarafların ayrı ayrı pozisyonları olduğu gözlemlenirken, BM'nin de üçüncü bir taraf olarak ortaya çıktığı tespit edilmiştir. BM, her ne kadar üçüncü bir taraf olarak ortaya çıkmışsa da farklı fikirler içeren yeni bir belgenin bulunmadığını, sadece birtakım düşüncelerinin¹⁷² olduğunu bildirmiştir.

Oysa Türk tarafının en çok önem verdiği "federe devletlerin eşitliği" ve "egemenliği" (Kepoğlu, 1995: 64) konusunun görüşülmesi, Güvenlik Konseyi'nin 774 sayılı kararının dışında kaldığı gerekçesiyle Vasiliu tarafından reddedilmiştir. Denktaş ise 774 sayılı kararda böyle bir maddenin bulunmadığını, bunun kurulacak devletten iki zeminli bir federasyon olarak söz eden bir karar olduğunu savunmuştur.

Vasiliu ise her iki taraf için görüş farklılığının derinliğine işaret ederek, görüşmelerin devamına gerek olmadığını belirtmiş ve ustaca bir manevra ile toprak müzakerelerine geçmeyi sağlamıştır. Buna karşılık Denktaş, Gali'nin anayasal konuları halletmeden toprak için müzakerelere geçilemeyeceği yolundaki sözüne inandıklarını,¹⁷³ ancak bu sözün pek de tutulmadığını işaret etmiştir.

Bunun üzerine Genel Sekreter Gali, artık toprak konusunun gündeme geleceğini ve bunu Denktaş'ın gösterdiği tepkiye rağmen yapacağını açıklamıştır. Hâlbuki Denktaş, müzakerelerin göçmenler konusu üzerinde başlamasını, anayasal konular üzerinde devam etmesini ve toprak konusu¹⁷⁴ ile sonuçlanmasını istemiştir. Ancak Genel Sekreter, toprak konusuyla göçmenler konusunu, aynı madalyonun iki yüzü gibi değerlendirdiğinden, bu iki konunun birlikte ele alınmasını istemiştir. Ne var ki Genel Sekreter, toprak konusunda bulunacak çözümün, göçmenler konusunu da halledeceğine inanmaktadır. Çünkü ne kadar çok yerleşim bölgesi geri verilirse, o kadar çok oranda göçmenin geri dönmesi¹⁷⁵ sağlanacaktır. Bu esnada Genel Sekreter Gali, görüşmeleri açış konuşmasında da yaptığı gibi kendisinin Fikirler Dizisi ile haritanın müzakerelerde esas alınacağını ve bu dizi ile haritanın önemli değişikliklere açık olmadığını belirtmiştir.¹⁷⁶

Fikirler Dizisi ve harita üzerinde sadece önemsiz değişiklikler yapılabileceğini belirten Gali, bu konuda Güvenlik Konseyi'nin de aynı görüşte¹⁷⁷ olduğunu açıklamıştır. Buna rağmen Genel Sekreter, her iki tarafın itirazlarını dikkate alarak, yeni bir harita daha hazırladığını ifade etmiştir. Ancak haritada yapılan birtakım küçük değişiklikler,¹⁷⁸ taraflar arasında denge¹⁷⁹ sağlamaya yönelik olduğu belirtilmiştir. Ne var ki bütün bu farklılıklar, tarafları belli bir noktaya kadar getirememiştir. Böylece 26 Ekimde başlayan görüşmeler, herhangi bir sonuç alınmadan 7 Kasımda sona ermiştir (Sönmezoglu, 2000: 299).

7 Kasımda görüşmeler biterken, tarafların temel konularda büyük görüş ayrılıkları içinde olduğu ve bu yüzden de son turda "görüşlerin yakınlaştırılması" (Gürel, 1993: 64) çabalarından vazgeçildiği belirtilmiştir.

¹⁷² "Yeni Fikirler Yok", *Fileleftheros Gazetesi*, 29 Ekim 1992, No: 10236, s. 2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 29 Ekim 1992, s. 2.

¹⁷³ "Klerides'in Söyleşisi", *Alithia Gazetesi*, 8 Kasım 1992, No: 5698, s. 3; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 8 Kasım 1992, s. 3; "Klerides Konuştu", *Milliyet Gazetesi*, 6 Kasım 1992, No: 85421, s. 1.

¹⁷⁴ "Klerides'in Söyleşisi", *Alithia Gazetesi*, 8 Kasım 1992, No: 5698, s. 3; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 8 Kasım 1992, s. 3.

¹⁷⁵ "Toprak Konusu", *Fileleftheros Gazetesi*, 23 Ekim 1992, No: 6987, s. 2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 23 Ekim 1992, s. 2; "Yeni Fikirler Yok", *Fileleftheros Gazetesi*, 29 Ekim 1992, No: 10236, s. 2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 29 Ekim 1992, s. 2; "Çıkmaz Kaçılmaz", *Fileleftheros Gazetesi*, 31 Ekim 1992, No: 9874, s. 2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 31 Ekim 1992, s. 2.

¹⁷⁶ "3. Tur Görüşmeler Başladı", *Mahi Gazetesi*, 29 Ekim 1992, No: 632, s. 1; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 29 Ekim 1992, s. 1; "Genel Sekreter'in Tutumu", *Fileleftheros Gazetesi*, 30 Ekim 1992, No: 6542, s. 2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 30 Ekim 1992, s. 2.

¹⁷⁷ "Genel Sekreter'in Tutumu", *Fileleftheros Gazetesi*, 30 Ekim 1992, No: 6542, s. 2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 30 Ekim 1992, s. 2.

¹⁷⁸ BM Genel Sekreteri'nin bu turdaki görüşmelerde sunacağı harita, 25 Ekim 1992 tarihli *Fileleftheros* gazetesinde yayımlanmıştır. Harita, Lefkoşa-Mağusa arasındaki geniş arazi, bütün Omorfo bölgesi, Yeşilırmak ve Erenköy'ün Rumlara verilmesi öngörülmüştür. Ayrıca, Karpaz yarımadasında iki Rum kantonu kurulacaktır. Buna göre Akıncılar, Dilekkaya, Yiğitler, Beyarmudu ve Köprü'de Türk kantonları oluşturulması düşünülmüştür. Bunun için bkz... "Yeni Harita", *Eleftherotipia Gazetesi*, 29 Ekim 1992, No: 874, s. 1; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 29 Ekim 1992, s. 2.

¹⁷⁹ "Yeni Harita", *Eleftherotipia Gazetesi*, 29 Ekim 1992, No: 874, s. 1; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 29 Ekim 1992, s. 1.

Genel Sekreter, gereğinden fazla zaman kaybetmek istemediğini belirterek, dolaylı görüşmelerle ilgili aşamanın artık geride kaldığını ve bundan böyle yüz yüze görüşmeler yapılacağını açıklamıştır.¹⁸⁰ Ayrıca Genel Sekreter, bu yeni aşamayı, artık son aşama olarak da değerlendirdiği görülmüştür. Özellikle doğrudan görüşmelerde *toprak, anayasa* ve *göçmenlerle* ilgili meselelerde derin görüş ayrılığı olduğu müşahade edilmiş ve müzakerelere Mart 1993'te yeniden başlamak üzere 11 Kasım 1992 günü ara verilmiştir (Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, 1995: 62).

Bunun üzerine Genel Sekreter, iki tarafın görüşlerini içeren belgeyle birlikte BM'nin soruna ilişkin görüşlerini belirten belgeyi taraflara sunmuştur. Ancak Gali'nin sunduğu son belgede, BM'nin bugüne kadar aldığı bütün kararları eklemesi¹⁸¹ ve Türk tarafının siyasal eşitliğini ifade eden 649 sayılı kararı beklemeyip "*unutması*" (Kepoğlu, 1995: 64), Türk tarafınca hiç hoş karşılanmamıştır. Dolayısıyla bu aşamada görüşmelere, ancak Mart ayında devam edilebileceği bildirilmiştir.

Bu değerlendirmeler ışığında Türk heyeti, üçüncü turun son toplantısında Genel Sekreter'in ileri sürdüğü nihai değerlendirme belgesindeki, 101 maddenin 91'inde uzlaşma sağlanabileceği, dokuz maddesinde ise iki taraf arasında derin görüş ayrılıklarının bulunduğu ortaya koymuştur. Bu dokuz maddedeki Türk görüşleri aşağıdaki gibidir:

1. Federasyon, iki egemen devletten oluşacak ve federe devletler, merkeze devredecekleri yetkiler dışındaki diğer yetkilere doğrudan sahip olacaktır. Dolayısıyla bu egemenlik, kuzeydeki topraklar içinde geçerli olacaktır.

2. Cumhurbaşkanlığı dönüşümlü olacaktır.

3. Bakanlar Kurulu, eşit sayıda üyeden oluşacak ve kararlar oy birliği ile alınacaktır.

4. Geçiş döneminde '*Geçici Ortak Hükümet*' kurulacaktır.

5. Türkiye'nin garantisi 1960 statüsüyle devam edecektir.

6. Serbest dolaşım, toprak ve göçmen sorunları çözüldükten sonra yerleşme ve mülk edinme özgürlükleri belli bir moratoryum devresinden sonra söz konusu olabilecektir. Cinayet olaylarına ve toplu katliamlara katılanlar Türk bölgesine geçemeyeceklerdir.

7. Federe devletlerin kendi konularında başka ülkelerle anlaşma yapma hakkına sahip olacaklardır. Rum tarafının federasyondan önce yaptığı anlaşmalar Kıbrıs Türk yönetimini bağlamayacaktır. Gerekirse yeni anayasaya göre yeni anlaşmalar yapılabilecektir.

8. İki federe devletin de onayı olmadan hiçbir uluslararası topluluğa katılma olasılığı olmayacaktır.

9. Toprak konusu, doruk anlaşmalarında belirlenen '*verimlilik, mülkiyet, yeterlilik, güvenlik*' ilkelerine göre müzakere edilecektir. Bu konu, anayasadaki yetki paylaşımı çözümlendikten sonra gündeme gelecektir. Gali haritası görüşmelere baz olarak alınmayacak ve Türk federe devletine kalacak toprağın oranı %29.9'dan az olmayacaktır (Tamçelik, 2008: 144-145).

Yaklaşık yüz maddeden 91'i üzerinde anlaşma zemini varken, sadece 9 madde üzerinde derin farklılıklar olması, anlaşmanın yakın veya kolay olduğu izlenimi vermemelidir. Çünkü söz konusu 9 madde, varılacak anlaşmanın ve kurulacak yeni devletin temel niteliğini belirleyen en önemli ve hayati konulardır.

Bu 9 temel konuda Rum tarafının görüşleri incelendiği zaman, onların gerçekte federasyondan değil, mevcut Rum devletinin anayasasında bazı değişiklikler yaparak, Türk tarafının yamalanacağı bir üniter devletten yana oldukları ortaya çıkmaktadır (İsmail, 1998: 254-255). Zaten Rumlar da yapılacak olanın yeni bir devlet kurmak değil, mevcut devletin anayasasını tadil etmek olduğunu açıklamışlardır. Böylece eşitlik ve ortaklık temelinde yeni bir federal devlet istemedikleri,¹⁸² ancak Rum devletinin anayasası değiştirilmek suretiyle devamını arzuladıkları ortaya çıkmıştır (İsmail, 1998: 255). Bir başka deyişle taraflar arasındaki ayrılık, şekilde değil esastadır.

New York'taki üçüncü tur görüşmelerini Türkiye adına izleyen Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Büyükelçi Tugay Uluçevik, bu belge ile Gali'nin iyi niyet misyonunun dışına

¹⁸⁰ "Yeni Fikirler Yok", *Fileleftheros Gazetesi*, 29 Ekim 1992, No: 10236, s. 1; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 29 Ekim 1992, s. 1.

¹⁸¹ "BM Kararı Şaşırıcı", *Hürriyet Gazetesi*, 8 Kasım 1992, No: 85475, s. 1; "Gali'nin Çalışmaları", *Hürriyet Gazetesi*, 11 Kasım 1992, No: 85475, s. 1.

¹⁸² "Vasilii'nun Demeci", *Haravgi Gazetesi*, 12 Kasım 1992, No: 258, s. 2-3; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 12 Kasım 1992, s. 2-3.

çıkışını¹⁸³ ve bu durumda Türkiye'nin görüşme sürecine yardımcı olmasının imkânsız olduğunu bildirmiştir. Bunun üzerine Gali ile görüşen ABD'li yetkililer, Denktaş'ı ziyaret ederek, BM'nin konumu gereği bu belgenin bir 'belge' (non-paper) değil,¹⁸⁴ teşkilâtın kendi içinde 'çalışma kâğıdı' olduğunu bildirmişlerdir. Böylece Gali, belgenin dikkate alınmamasını isteyerek, geri adım atmak zorunda kalmıştır.¹⁸⁵

Denktaş'ın ise Rum tarafının federal bir çözüme yanaşma niyetinde olmadığını belirtmesinin ardından, Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin de "görüşmelerde Rumların Kıbrıs'ta iki tarafın siyasal eşitliğine dayalı yeni bir ortaklık kurulması yolunda siyasî irade sahibi olmadıkları meydana çıkmıştır" (Gürel, 1993: 109) diyerek, Türk hükümetinin değerlendirmesini ortaya koymuştur.

Açıkça görülmektedir ki, 26 Ekim-11 Kasım tarihleri arasında yapılan müzakereler, beklentilere hiçbir şekilde yanıt vermemiştir. Ancak bu toplantıların, iki lideri bir araya getirdiği ve Güvenlik Konseyi'nce kapsamlı bir çerçeve anlaşmasına baz olarak onaylanan *Fikirler Dizisi'*ne ilişkin kendi pozisyonlarını doğrudan doğruya ortaya koydukları için yararlı olduğu bir vakadır. Bununla birlikte her iki liderin, süreci devam ettirmede mutabık kalmaları da olumludur. Yine de Güvenlik Konseyi'nin 774 sayılı kararda ortaya koyduğu hedeflere ulaşamadığı da bir gerçektir.

Dolayısıyla bir kez daha göstermiştir ki, müzakereler, her bir tarafın pozisyonlarındaki farklılığı gidermemiştir. Bir başka deyişle her bir tarafın benimsediği pozisyonlar, *Fikirler Dizisi'*ne ait hükümlerin varyasyonlarına uymak veya uyumlulaştırmak gerekecektir. Ancak Vasiliu, Türk tarafının dile getirdiği bazı pozisyonların, *Fikirler Dizisi'*nin çerçevesinin dışına çıktığını dile getirmiştir.¹⁸⁶ Bununla birlikte Vasiliu, bu tür pozisyonların Türk tarafınca yeniden gözden geçirilmesi ve toplantıların Mart 1993'te yeniden başlamasına kadar *Fikirler Dizisi* çerçevesine çekilmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹⁸⁷

Vasiliu üçüncü tur görüşmelere Rum tarafının katılmasının bazı çevrelerce iddia edildiği gibi *yararsız*¹⁸⁸ olmadığını, tersine çok da faydalı olduğunu söylemiştir. Ayrıca üçüncü tur görüşmelerin Kıbrıs sorununun çözümüne yol açacak şekilde geliştiğini de öne sürmüştür.

Üçüncü tur görüşmelerin şimdiye kadar yapılanların en önemlisi olduğunu vurgulayan Vasiliu, bunun zamanla daha iyi anlaşılacağını belirtmiştir. Her şeyden önce Vasiliu'ya göre Genel Sekreter'in önünde yapılan bu görüşmelerde, temel ilkelerin açıklığa kavuşması açısından önemlidir. Buna göre bulunacak çözümün BM kararlarında belirtilen temel ilkelere uygun olarak yapılacağı anlaşılmıştır. Aslında Vasiliu, temel ilkelerden söz ederken, Kıbrıs'ın devlet olarak varlığından ve egemenliğin bölünmez bütünlüğünden bahsettiği açıktır.¹⁸⁹ Kurulacak federasyonun, Türk tarafının istediği gibi Kıbrıs devletinin dağıtılması değil, mevcut devlet anayasasının delştirilmesi ile olacağını ifadesidir.¹⁹⁰

Bu arada Genel Sekreter, adada nüfus sayımının yapılabilmesi için yeni bir *BM Komitesi'* nin kurulmasını gündeme getirmiştir. Aslında bu durum, önemli bir gelişme olarak kayda geçmiştir. Zira bu gelişmenin 'yerleşikler' konusuyla ilgili olduğu herkesçe bilinmektedir.

Bu sırada Kıbrıslı Rumlar için çok önemli olan bir konu Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devam edip etmeyeceği gündeme gelmiştir. Ancak Vasiliu, müzakereler sırasında, mevcut Kıbrıs devletinin dağıtılmasının söz konusu olamayacağını üçüncü tur görüşmelerde meydana çıktığını söylemiştir. Böylece Türk tarafının 'Geçici Hükümet'e ilişkin önerilerinin,¹⁹¹ Kıbrıs'ta müzakerelerinin ruhuna aykırı olduğu gerekçesiyle kabul edilmediği anlaşılmıştır.

¹⁸³ "Genel Sekreter'in Raporu", *Fileleftheros Gazetesi*, 12 Kasım 1992, No: 8511, s. 1; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 12 Kasım 1992, s. 1.

¹⁸⁴ "Genel Sekreter'in Raporu", *Fileleftheros Gazetesi*, 12 Kasım 1992, No: 8511, s. 1; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 12 Kasım 1992, s. 1; "Gustave Feissel'in Demeci", *Fileleftheros Gazetesi*, 12 Kasım 1992, No: 7889, s. 2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 12 Kasım 1992, s. 2; "Vasiliu'nun Hataları ve Türkler", *Simerini Gazetesi*, 16 Kasım 1992, No: 8981, s. 2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 16 Kasım 1992, s. 2; "Raporun Metni ve Ruhunu", *Eleftherotipia Gazetesi*, 16 Kasım 1992, No: 7986, s. 1; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 16 Kasım 1992, s. 1.

¹⁸⁵ "Genel Sekreter'in Raporu", *Fileleftheros Gazetesi*, 12 Kasım 1992, No: 8511, s. 1; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 12 Kasım 1992, s. 1; "Gal'den Yeni Fikirler", *Agon Gazetesi*, 16 Kasım 1992, No: 897, s. 1; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 16 Kasım 1992, s. 1; Kepoğlu, 1995: 64.

¹⁸⁶ "Vasiliu'ya Seçim Hediyesi", *Kıbrıs Gazetesi*, 22 Kasım 1992, No: 7541, s. 12; "Demirel: Kan Dökülmeyeceğine Güvence Verirlerse Türk Askerini Yarın Çekeriz", *Kıbrıs Gazetesi*, 25 Kasım 1992, No: 236, s. 3.

¹⁸⁷ "Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", *Security Council*, S / 24472, 23 November 1992, s. 17.

¹⁸⁸ "Rum Sözcüsünün Demeci", *Alithia Gazetesi*, 12 Kasım 1992, No: 9874, s. 3; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 12 Kasım 1992, s. 3; "Clinton'un Zaferi ve Rumlar", *Fileleftheros Gazetesi*, 6 Kasım 1992, No: 1025, s. 2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 6 Kasım 1992, s. 2.

¹⁸⁹ "Clinton'un Zaferi ve Rumlar", *Fileleftheros Gazetesi*, 6 Kasım 1992, No: 1025, s. 2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 6 Kasım 1992, s. 2.

¹⁹⁰ "Vasiliu'nun Demeci", *Haravgi Gazetesi*, 12 Kasım 1992, No: 258, s. 2-3; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 12 Kasım 1992, s. 2-3.

¹⁹¹ "Vasiliu'nun Demeci", *Haravgi Gazetesi*, 12 Kasım 1992, No: 258, s. 2-3; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 12 Kasım 1992, s. 2-3.

Vasiliiu, Türklerin dönüşümlü başkanlık isteğinin de tek devlet ve tek egemenlik¹⁹² kavramına ters düştüğü için kabul edilemeyeceğini açıklamıştır. Sonuçta New York'taki üçüncü tur görüşmeleri değerlendiren Vasiliiu, "BM'de bir savaş verdik ve kazandık"¹⁹³ demiş ve bu sayede, davanın daha ileri bir aşamada bulunduğunu öne sürmüştür. New York'ta ortaya konan görüşlerin Genel Sekreter tarafından kâğıda dökülmesini, Rum tarafı lehinde bir gelişme olarak değerlendiren Vasiliiu, bundan sonraki görüşmelerin BM kararlarının çerçevesi içinde yapılacağını söylemiştir.

Müzakerelerin üçüncü turunda ortaya konan görüşlerin, Genel Sekreter tarafından kâğıda geçirilmesi konusuna değinen Klerides, bunun Rum tarafı için tehlikeli bir durum arzettiğini öne sürmüştür. Zira Klerides, Genel Sekreter'in kayda geçirme işleminin Rum tarafının bazı görüşlerinin Fikirler Dizisi'ne uygun olmadığını tescil edilmesinden başka bir şey değildir.¹⁹⁴ Böylece Klerides, Fikirler Dizisi'ne uygun olmayan fikirler ürettiği için Rum tarafına da sorumluluk yükleyeceğini iddia etmiştir. Ancak Vasiliiu aynı kanaatte değildir. Hatta New York görüşmelerinde Denктаş'ın takındığı tavrın, kendisini yalnız Rum tarafıyla değil,¹⁹⁵ aynı zamanda BM ile de karşı karşıya getirdiğini öne süren Vasiliiu, bundan dolayı üçüncü turdaki görüşmelerin şimdiye kadarki turların en önemlisi olduğunu ifade etmiştir.¹⁹⁶

Bu fırsatı iyi değerlendiren Vasiliiu, 774 sayılı Güvenlik Konseyi kararının, özellikle de bu kararın 10'uncu paragrafının uygulanmasını, anlaşılmazlıktan sorumlu tarafın kınanmasını ve alternatif çözüm yollarının aranmasına başlanmasını istemiştir.¹⁹⁷ Çünkü ona göre Denктаş'la görüşerek bir sonuca varmak mümkün değildir. Sonuç alabilmek için Denктаş'a, uzlaşmazlığının faturasını kesmek lazımdır.

Alternatif çözüm yollarının neler olabileceği hakkındaki görüşlerini açıklayan Vasiliiu, çeşitli yollar bulunduğunu ve bunlardan bir tanesinin Denктаş rejimine karşı, *ekonomik önlemlerin*¹⁹⁸ alınması olduğunu belirtmiştir. Bunun dışında izlenecek herhangi bir yolun, görüşmeleri akamete uğratmaya çalışan Türk tarafının işini kolaylaştıracağını iddia etmiştir.¹⁹⁹

Bu durum karşısında Yunan Dışişleri Bakanı Papakonstantiniu, New York'taki üçüncü tur görüşmelerine değinerek, bu görüşmelerde Denктаş'ı katı ve uzlaşmaz bir tavır takınmakla suçlamış²⁰⁰ ve Denктаş'ın bu tutumunun, Yunanistan'ın AT üyeliği konusunda Türkiye'ye karşı takınacağı tavrı da etkileyeceğini belirtmiştir.

Sonuç olarak denebilir ki, üçüncü tur görüşmelerinde gerekli zemin hazırlanamadığından, herhangi bir başarı sağlanamamıştır. Bu sırada GKRY'de yapılacak seçimler dikkate alınarak,²⁰¹ müzakereler 1993 yılı Mart ayına kadar ertelenmiştir. Hâl böyle olunca Genel Sekreter Gali, Güvenlik Konseyi'ne hazırladığı raporu²⁰² sunmuştur. Böylece Güvenlik Konseyi 24 Kasım 1992 tarihinde 789 sayılı kararı kabul etmiştir.²⁰³ Kararda, Fikirler Dizisi ve Güvenlik Konseyi tarafından sunulan haritanın desteklendiği belirtilmiştir. Kıbrıs Türk tarafının bazı noktalarda sergilediği tutumun Fikirler Dizisi'yle bağdaşmadığı ifade edilerek, Türk tarafı suçlanmıştır.²⁰⁴ Ayrıca Maraş'ın BM Barış Gücü'nün denetimine bırakılması da istenmiştir (Acar, 1993: 37). Aslında bu durum, Güvenlik Konseyi'nin 24 Kasım 1992 tarihli ve 789 sayılı kararını kabul etmesine ve Türk

¹⁹² "Vasiliiu'nun Demeci", *Haravgi Gazetesi*, 12 Kasım 1992, No: 258, s. 2-3; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 12 Kasım 1992, s. 2-3.

¹⁹³ "Clinton'un Zaferi ve Rumlar", *Fileleftheros Gazetesi*, 6 Kasım 1992, No: 1025, s. 2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 6 Kasım 1992, s. 2.

¹⁹⁴ "Klerides'in Söyleşisi", *Alithia Gazetesi*, 8 Kasım 1992, No: 5698, s. 4; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 8 Kasım 1992, s. 4.

¹⁹⁵ "Clinton'un Zaferi ve Rumlar", *Fileleftheros Gazetesi*, 6 Kasım 1992, No: 1025, s. 2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 6 Kasım 1992, s. 2.

¹⁹⁶ "Vasiliiu'nun Konuşması", *Haravgi Gazetesi*, 16 Kasım 1992, No: 854, s. 2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 16 Kasım 1992, s. 2.

¹⁹⁷ "Hristofyas'ın Demeci", *Haravgi Gazetesi*, 13 Kasım 1992, No: 907, s. 3; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 13 Kasım 1992, s. 3; "Vasiliiu'nun Çağrısı Yine Reddedildi", *Mahi Gazetesi*, 4 Kasım 1992, No: 129, s. 2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 4 Kasım 1992, s. 2; "Hristofyas'ın Konuşması", *Fileleftheros Gazetesi*, 9 Kasım 1992, No: 3258, s. 3; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 9 Kasım 1992, s. 3.

¹⁹⁸ "Hristofyas'ın Konuşması", *Fileleftheros Gazetesi*, 9 Kasım 1992, No: 3258, s. 3; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 9 Kasım 1992, s. 3; "Klerides'in Söyleşisi", *Alithia Gazetesi*, 8 Kasım 1992, No: 5698, s. 4; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 8 Kasım 1992, s. 4.

¹⁹⁹ "Çok Uluslu Güç", *Simerini Gazetesi*, 9 Kasım 1992, No: 787, s. 3; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 9 Kasım 1992, s. 3.

²⁰⁰ "AB ve Kıbrıs", *Fileleftheros Gazetesi*, 9 Kasım 1992, No: 9654, s. 6; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 9 Kasım 1992, s. 6.

²⁰¹ "Vasiliiu BocaHyor", *Simerini Gazetesi*, 29 Ekim 1992, No: 3691, s. 4; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 29 Ekim 1992, s. 4; Sönmezoğlu, 2000: 13.

²⁰² *UN Security Council Resolution 24830*, 19 November 1992.

²⁰³ *UN Security Council Resolution 789 (1992)*, 24 November 1992.

²⁰⁴ "Batılıların Formül Anlayışı", *Fileleftheros Gazetesi*, 6 Kasım 1992, No: 8541, s. 3; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 6 Kasım 1992, s. 3; "Hristofyas'ın Demeci", *Haravgi Gazetesi*, 13 Kasım 1992, No: 907, s. 3; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 13 Kasım 1992, s. 3; "Gali-Mitsotakis Görüşmeleri", *Fileleftheros Gazetesi*, 17 Kasım 1992, No: 10252, s. 2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 17 Kasım 1992, s. 2; "Kıbrıs'a Üçlü Hazırlık Zirvesi", *Sabah Gazetesi*, 16 Mart 1993, No: 75421, s. 11; İsmail, 1998: 255.

tarafının tutumuna karşı, Genel Sekreter ve Güvenlik Konseyi'ndeki tepkinin azamî noktaya ulaşmasına yol açmıştır.²⁰⁵

Özellikle bu kararın içindeki bazı detaylar, Genel Sekreter'in Türk tarafına karşı bakışını göstermesi açısından önemlidir. Buna göre Güvenlik Konseyi'nin diğer kararlarında olduğu gibi, konuya ilişkin olarak daha önceki kararlara atıf yaparak benimsendiğini gösterirken,²⁰⁶ Türk ve Rum toplumlarının siyasal eşitliğini belirgin bir biçimde vurgulayan 649 sayılı karar zikredilmemiştir.²⁰⁷ Dolayısıyla Türk askerlerinin çekilmesini, göçmenlerin evlerine dönmelerini, Maraş'ın geri verilmesini ve KKTC'nin ilânının iptalini isteyen Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi kararlarının, Genel Sekreter'in hazırladığı belgeye konulmuş olması,²⁰⁸ Rumlar tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.

Aslında bu karar, konuya ilişkin bütün tarafların, görüşlerini açık bir şekilde ortaya koyduğunu göstermiştir. Özellikle şu belirtilmelidir ki, BM'nin pozisyonu, sadece Fikirler Dizisi'nden ibaret değildir.²⁰⁹ Bu diziden başka, Güvenlik Konseyi'nin 1974'den bu yana Kıbrıs konusunda aldığı kararlar da BM'nin pozisyonunu belirlemektedir.

Her şeyden önce iki tarafın temel konulardaki pozisyonu,²¹⁰ Genel Sekreter tarafından hazırlanan raporda da belirtilmiştir. Gerçekten de Türk tarafı, Fikirler Dizisi'nin 101 maddesinden 91'ini bazı değişikliklerle kabul etmiştir (Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, 1995: 62). Rum tarafı ise hiçbir maddeyi kabul etmemiş, sadece bunları prensip olarak görüşebileceğini belirtmiştir.

Aslında iki taraf arasında temelden gelen bir sorun vardır. Genel Sekreter'in 19 Kasım 1992 tarihli raporunun 63. paragrafında, iki taraf arasındaki derin güven bunalımına işaret ederek, bu soruna dikkat çekmiştir.²¹¹ Raporda, bu güvensizliğin temelinde geçmişteki acı olayların yattığı ifade edilerek, süreç tanındığı takdirde iki liderin birbirine duyduğu güven sayesinde bu güvensizliğin giderilebileceğini vurgulamıştır. Bunun üzerine Gali, Kıbrıs müzakereleri için yeni bir sistem arayışına girmiştir. Zira Genel Sekreter, Fikirler Dizisi'yle ilgili görüşme sürecinin tamamlanmış olduğunu düşünmektedir. Onun için de yeni bir şekle bürünmek gerekecektir.²¹² Genel Sekreter'in düşündüğü yeni biçim veya yöntemse, üç garantör devletin doğrudan devreye sokulmasıdır. Fakat garantör devletler, Gali gibi bu yönetime pek sıcak bakmamaktadırlar.

Aslında 1993 yılına gelindiğinde, dünyanın ve Kıbrıs'ın siyasal gerçeği, 1974 yılına göre çok değişmiştir. Başta ABD, BM ve AB olmak üzere Kıbrıs meselesiyle ilgilenenlerin, adadaki siyasal gerçekliğin görmezlikten geldiği bir dönem yaşanmaktadır. Ancak dünyada millî kimlikleri tanımlama ve tanıtmaya çabalarının böylesine yoğunlaştığı ve uluslararası alanda destek gördüğü bir sırada, KKTC halkının görmezlikten gelinmesi, bir yanı sıra Batının, dünyadaki self-determination çabalarına çifte standartla yaklaştığını göstermekte, öte yanı sıra da Kıbrıs meselesinin hakça ve kalıcı bir çözüme kavuşturulmasını engellemektedir (Gürel, 1993: 109). Dünyada yapay birliklerin kalktığı bir dönemde, Kıbrıs'ta dışarıdan oluşturulan yapay bir birliğin kurulması mümkün değildir. Denktaş, "yapay, yani gerçekçi olmayan çözümlerin Kıbrıs'a barış değil, yeni felaketler getireceğini" (Gürel, 1993: 110) belirtmesi boşuna değildir. Oysa 1992-1993 yıllarındaki gelişmeler, Kıbrıs'la ilgilenenlerin henüz bu yeni gerçeğe uygun davrandığını söylemek mümkün değildir.

Sonuç

Her şeyden önce uluslararası pazarlık açısından önemli bir örnek teşkil eden Kıbrıs'ın özel şartlarının aydınlatılması ve barış sürecine etkilerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bundan hareketle Fikirler Dizisi, yıllardır devam eden Türk-Rum çatışmasında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Hatta çok bilinmeyenli denklem için tarih belirtmek gerekirse, bu tarih 1992 çevresinde odaklaştığını söylemek mümkündür.

²⁰⁵ "Dörtlülük Zirveyi Mesut Bozdu", *Sabah Gazetesi*, 15 Aralık 1992, No: 854124, s. 19.

²⁰⁶ "Rum Sözcüsünün Demeci", *Alithia Gazetesi*, 12 Kasım 1992, No: 9874, s. 3; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 12 Kasım 1992, s. 3; "Genel Sekreter'in Yeni Belgesi", *Fileleftheros Gazetesi*, 9 Kasım 1992, No: 3021, s. 1-2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 9 Kasım 1992, s. 2.

²⁰⁷ "Toplumlararası Görüşmelerde Maraş", *Kıbrıs Gazetesi-Özel Maraş Eki*, 18 Haziran 1993, No: 8875, s. 10; "Kıbrıs'a Üçlü Hazırlık Zirvesi", *Sabah Gazetesi*, 16 Mart 1993, No: 75421, s. 11; Sönmezoglu, 2000: 299.

²⁰⁸ "Rum Sözcüsünün Demeci", *Alithia Gazetesi*, 12 Kasım 1992, No: 9874, s. 3; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 12 Kasım 1992, s. 3; "Genel Sekreter'in Yeni Belgesi", *Fileleftheros Gazetesi*, 9 Kasım 1992, No: 3021, s. 1-2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 9 Kasım 1992, s. 2.

²⁰⁹ "Vasilii'nun Demeci", *Haravgi Gazetesi*, 12 Kasım 1992, No: 258, s. 2-3; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 12 Kasım 1992, s. 3.

²¹⁰ "Genel Sekreter'in Yeni Belgesi", *Fileleftheros Gazetesi*, 9 Kasım 1992, No: 3021, s. 1-2; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 9 Kasım 1992, s. 2.

²¹¹ "Türk Tarafının Görüşlerini İçeren Belgenin İçeriği", *Kıbrıs Gazetesi-Özel Maraş Eki*, 18 Haziran 1993, No: 8547, s. 14.

²¹² "Görüşmelere Yeni Biçim", *Fileleftheros Gazetesi*, 22 Kasım 1992, No: 8754, s. 1; "Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 22 Kasım 1992, s. 1.

Aslında Kıbrıslı Türklerle Rumlar arasında en azından 1974 müdahalesinden beri süregelen birbirine tamamıyla karşı görüşlerin uzlaşması oldukça güçtür. Ancak her iki tarafın da bugüne kadar gelen 'taviz vermez' tutumları, Kıbrıs için 'kapsamlı' barışın değil, ancak Türkler ile Rumlar arasında 'uzlaşmacı' veya 'eksik ve zoraki', 'ikili' veya 'kısmi' bir barışın gerçekleşmesine imkân vermiştir.

Bu yüzden BM, Kıbrıs'taki bu durumdan oldukça kaygılıdır. Her şeyden önce BM, bu statükonun devam etmesinden yana değildir. Artık Kıbrıs'la ilgili bütün unsurların masaya yatırılmasını ve geniş, kapsamlı ve kalıcı bir anlaşmaya varılmasını düşünmektedir. Esasında bu durumu en iyi şekilde özetleyen Nelson Ledsky olmuştur.

ABD'nin Kıbrıs eski Özel Temsilcisi Ledsky: "...Benim değerlendirmeme göre 1992, çok önemli bir yıldır. Bir kere BM Genel Sekreterliği, Kıbrıs'ta her iki tarafın da katkısıyla bir 'Fikirler Dizisi' hazırlamıştır. Bu Fikirler Dizisi, Güvenlik Konseyi tarafından onaylanmış, üstelik bir BM belgesi olarak da yayımlanmıştır. Buna göre 1992 yılında hazırlanan o Fikirler Dizisi, Kıbrıs sorununa bulunacak bir çözümün temelini oluşturmaktadır. Hatta bugün de bir çözüm için temel olarak düşünülebilir"²¹³ demiştir.

Bundan hareketle Fikirler Dizisi, geniş ve kapsamlı bir barışın önemli bir adımı olarak değerlendirilmeye değerlidir. Dolayısıyla BM tarafından Kıbrıs için bir 'çerçeve' çizme amacını güden görüşmelerin veya zirve toplantılarının yapılmasını²¹⁴ doğal karşılamak lazımdır.

Bu yüzden 1992 Kasım ayındaki görüşmeler, Vasiliu ile Denктаş arasında yapılan bir dizisi toplantı ile devam etmiştir. Yapılan toplantılarda Gali, "Kıbrıs Meselesinin Kapsamlı Bir Barışçı Çözümü İçin Çerçeve" başlığı ile bir antlaşma tasarısı sunmuş ve bunu bir buçuk saatlik bir konuşmayla açıklamaya çalışmıştır.

Buna göre *Fikirler Dizisi*, esas itibarıyla bir 'Çerçeve Anlaşması' niteliğindedir. Ancak bu anlaşma; Türkiye, Yunanistan ve İngiltere için bir 'barış' anlaşması niteliğinde değildir. Yalnızca bu anlaşma, çözümünün esaslarını ve ana prensiplerini tespit etmek açısından önemlidir. Bir başka deyişle adada kurulacak barış için bir çatı özelliğindedir. Dolayısıyla beğenilsin veya beğenilmesin, New York görüşmelerinin önemi, işte burada yatmaktadır. Zira Kıbrıs'ta barışa doğru atılmış bir adım olması, Fikirler Dizisi'ne büyük değer kazandırmaktadır.

Aslında 789 sayılı kararın kabul edilmesi veya reddedilmesi gibi bir durumun hasıl olması, 'merkeziyetçi' bir yolun takip edilmelilerinden başka bir şey değildir. Dolayısıyla plan, geçmişte alınan kararlarla ve temel ilkelerle değil, yepyeni bir bakış açısıyla ele alınmasını gerektirmiştir. Bu açıdan belge, genellikle yaratılmak istenen izlenimin aksine, 'kabulü' ya da 'reddi' gereken bir 'ültilatom' hâline dönüştürülmüştür. Dolayısıyla bu belge, ne kutsanmalı, ne de günah keçisi ilan edilmelidir. Buna karşın müzakerelerde tarafların uzlaşmasına yardımcı olması niyetiyle hazırlanan bu belgenin dikkatle incelenmesini gerektirmiştir. Böylece konuyla ilgili kördüğümü çözmek ve birbirinin zıddı gibi görünen projelerin²¹⁵ alternatifini bulmak mümkün olacaktır. Zira adadaki iki halkın veya garantör devletlerin çıkarları, her şeyin üzerindedir.

Bundan hareketle Gali Fikirler Dizisi üzerinde pek çok kere basma-kalıp fikir çatışmaları, hatta niyet yargılamaları şeklinde cereyan eden yüksek gerilimli tartışmalar yaşanmıştır. Ancak bu tartışmalar, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının politik kültürüne, siyasal algılamasına ve davranış modellerinin eleştirel incelemesine büyük katkı sağladığı da açıktır.

Bu yüzden Fikirler Dizisi, bugün bile yaşanan tek yanlı ve hukuk dışı uluslararası dayatmalardan arı biçimde ve lâfzen okunuşu ile karşılıklı haklara saygı, azınlık-çoğunluk ilişkisi ötesinde politik eşitlik, iki kesimlilik, Türkiye'nin garantörlüğünün devamı, Doğu Akdeniz'de barışçıl bir ortam, Türkiye ve Yunanistan arasındaki hassas dengenin korunması, AB ile bütünleşme ötesinde Türkiye'nin de katılımından yana oluş gibi ifadelerle tatmin edici gibi görünmektedir. Ancak biraz dikkatlice okunduğunda ilk hissedilen demokratik eşitliği ve hakkaniyeti ön planda tutan, tutarlı bir hukukî ve siyasî yapının tek yanlı ve kötü niyetli diğer bir kaynak tarafından sonradan sabote edilebileceği hususudur. Aslında önerilen toprak ayarlamaları ve haritalar, bu görüşü doğrular niteliktedir.

²¹³ "Dayton Süreci Zaten Gündeminde", *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Haziran 1997, No: 123548, s. 7.

²¹⁴ Uluslararası zirve toplantılarının özellikleri ile ilgili bilgi için bkz... Carter, 1982: 319; Koç, 1993: 4-17.

²¹⁵ Bununla ilgili olarak bkz... "Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş'ın 12 Ocak 1993 Tarihli Basın Toplantısı", *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: Basın Toplantıları, Tarih: 1993, s. 3.

Dolayısıyla bütün bunlar göstermektedir ki taraflar, Fikirler Dizisi'nin tümünde anlaşmalar dahi, Kıbrıs meselesinin halledildiğini söylemek mümkün olmayacaktır. Çünkü tarafların, esastaki görüş ayrılıkları hâlen bugün dahi devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

AKPINAR, Mehmet Ali. "Birleşmiş Milletler Çözüm Planının Tam Metnini Açıkıyoruz", *KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi*, Dosya: Öneriler Paketi, Tarih: 1992.

"Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın 12 Ocak 1993 Tarihli Basın Toplantısı", *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: Basın Toplantıları, Tarih: 1993.

"Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", *KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi*, Dosya: BM Önerileri, Tarih: 10 Nisan 1992.

"Kıbrıs Raporu", *KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi*, Dosya: BM Çözüm Önerileri, Tarih: 23 Kasım 1992.

"Rum Basın Bülteni", *Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi*, 12 Kasım 1992, s. 1-3.

"Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 12 Ekim 1994, s. 11.

"Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 13 Kasım 1992, s. 3.

"Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 14 Mayıs 1992, s. 1.

"Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 16 Kasım 1992, s. 1-3.

"Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 17 Kasım 1992, s. 2-3.

"Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 20 Temmuz 1992, s. 1-4.

"Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 21 Kasım 1992, s. 1.

"Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 22 Ekim 1992, s. 1-2.

"Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 23 Ekim 1992, s. 1-2.

"Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 24 Kasım 1992, s. 2-3.

"Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 26 Ağustos 1992, s. 1-5.

"Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 27 Ağustos 1992, s. 1-2.

"Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 27 Ekim 1992, s. 1.

"Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 28 Ağustos 1992, s. 4.

"Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 29 Ekim 1992, s. 1-4.

"Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 29 Mayıs 1992, s. 1.

"Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 30 Ekim 1992, s. 2-6.

"Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 31 Ekim 1992, s. 1-2.

"Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 4 Mayıs 1992, s. 1-3.

"Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 6 Kasım 1992, s. 2-3.

"Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 8 Kasım 1992, s. 3-4.

"Rum Basın Bülteni", *TAK Arşivi*, 9 Kasım 1992, s. 2-6.

"Rum Basın Özetleri", *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: Rum Basın Özetleri, Tarih: 4 Nisan 1992.

"Rum Basın Özetleri", *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: Rum Basın Özetleri, Tarih: 11 Nisan 1992.

"Rum Basın Özetleri", *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: Rum Basın Özetleri, Tarih: 12 Nisan 1992.

"Rum Basın Özetleri", *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: Rum Basın Özetleri, Tarih: 5 Nisan 1992.

"Rum Basın Özetleri", *Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi*, 18 Ekim 1992, s. 1.

"Rum Basın Özetleri", *TAK Arşivi*, 24 Eylül 1992, s. 1.

"Rum Basın Özetleri", *TAK Arşivi*, 6 Eylül 1992, s. 1-2.

"Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides - 2", *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: Rum Liderlerinin Demeçleri, Tarih: 1978-1993.

"Secretary-General, Set of Ideas on An Overall Framework Agreement on Cyprus", *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: BM Önerileri, Tarih: 1992.

Resmi Yayınlar

"Report of Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", *Security Council*, S / 23780, 3 April 1992.

"Report of The Secretary - General on His Mission of Good Offices", *Security Council*, S / 21183, 8 March 1990.

"Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", *Security Council*, S / 24472, 21 August 1992.

"Report of The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", *Security Council*, S / 24472, 23 November 1992.

Cyprus Broadcasting Corporation, 8 June 1991, FBIS / WE, 10 June 1991.

Keesing's, Contemporary Archives, New York, 1965-1966.

"Kıbrıs Sorununun İçinde Bulunduğu Aşama", *TC Dışişleri Bakanlığı Akademisi Bilgi Notu*, Ekim 1997.

KKTC Cumhuriyet Meclisi'nin 20 Ekim 1992 Tarih ve Karar No: 89/3/1992.

Statement by The Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus, Wednesday, 27 March 1991.

Strategic Survey, International Institute for Strategic Studies, London, 1978.

UN Security Council Resolution 24830, 19 November 1992.

UN Security Council Resolution 716 (1991), 11 October 1991.

UN Security Council Resolution 750 (1992), 10 April 1992.

UN Security Council Resolution 774 (1992), 26 August 1992.

UN Security Council Resolution 789 (1992), 24 November 1992.

Basılı Eserler

1997 Yılı Sonu İtibarıyla Kıbrıs Sorunu (1998), Dış Politika ve Savunma Grubu, İstanbul: SİSAV Yayınları.

"A Loose Translation of The Response by President Denktash to The Soviet Proposals" (1987), *Kıbrıs Mektubu*, S. 2, s. 47-48.

A New Pattern of Relationship in Cyprus: The Turkish Cypriot Proposals of 11 October 1981 (1990), Lefkoşa: PIO of TRNC.

ACAR, İrfan C. (1993). *Dış Politika*, Ankara: Sevinç Matbaası.

AKTAŞ, Hayati ve Soyalp Tamçelik (2011). "The Importance of Cyprus Island in Geopolitical Theories", *The East Mediterranean and Cyprus: Economic and Political Relations: Cooperation and Integration from Past to Future (15-16 December 2010)* Girne - TRNC, Ercan Gündoğan (ed.), TRNC: GAU Press, s. 63-76.

- AYDIN, M. Sabir (1992). *Avrupa Topluluğu Entegrasyonu ve Türkiye'nin Ulusal Yönetimine Tesirleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyasal Bilgiler Anabilim Dalı.
- Background on The Cyprus Problem (1991), Directorate General of Press and Information, Ankara: Ünal Ofset Matbaacılık.
- BAŞAR, Cem (1988). *Yunan Oyunu Türk - Yunan İlişkilerinin Gerçek Yüzü*, İstanbul: V Yayıncılık.
- BOLUKBASI, Suha (1995). "Boutros-Ghali's Cyprus Initiative in 1992: Why Did It Fail?", *Middle Eastern Studies*, C. XXXI, S. 3, s. 441-483.
- BOLUKBASI, Suha (1992). "The Turco-Greek Dispute: Issues, Policies and Prospects", Clement H. Dodd (ed.), *Turkish Foreign Policy: New Prospects*, Huntingdon: The Eothen Press, s. 29-53.
- BÖLÜKBAŞI, Süha (2001). *Barışçı Çözümsüzlük*, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.
- CARTER, Jimmy (1982). *Keeping Faith - Memoirs of A President*, New York: Bantam Books.
- CERRAHOĞLU, Zehra Yalçınkaya (1998). *Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu İlke İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler (1968-1990)*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÇAKIR, Mikdat (1999). "Genel Olarak Kıbrıs Adası'nın Özel Olarak KKTC'nin Jeopolitik Pozisyonunun Harp Sosyoloji Kriterleri Açısından Değerlendirmesi", *Proceedings of The Second International Congress for Cyprus Studies 24-27 November 1998*, Volume: 2, Gazimağusa: Eastern Mediterranean University Congress for Cyprus Studies Publications, s. 537-554.
- DELİCEİRMAK, Orbay (1993). (der.). *Haklılık ve Kararlılık (Tepkiler Demeti)*, Lefkoşa: b.y.y.
- DEMİRER, Mehmet Arif (1993). *Türkün Onur Sorunu: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- DENKTASH, R. R. (1988). *The Cyprus Triangle*, 2nd. Edition, New York: K. Rustem and Brother.
- DENKTAŞ, Rauf Raif (1996). *Kıbrıs Meselesinde Son Durum*, Lefkoşa: Raif Denktaş Eğitim Vakfı Yayınları No: 2.
- DODD, Clemenet H. (1998). *The Cyprus Imbroglia*, London - Huntingdon: The Eothen Press.
- DODD, Clemenet H. (1995). *The Cyprus Issue - A Current Perspective*, 2. Edition, England: The Eothen Press.
- EASTON, David (1968). *The Political System*, New York: Alfred A. Knopf.
- ECEVİT, Bülent (1984). *Bağımsızlık ve Özgürlük*, İstanbul: Söz Yayınları.
- FUKUYAMA, Francis (1996). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, İstanbul: Simavi Yayınları.
- GAZİOĞLU, Ahmet (1997). "Fikirler Dizisinde Neler Var, Neler Yok-I", *Kıbrıs Mektubu Dergisi*, C. X, S. 3, s. 13-19.
- GOBI, Hugo (1989). *Conflict and Negotiation 1960-1980*, London: b.y.k.
- GOBI, Hugo (1993). *Rethinking Cyprus*, Tel-Aviv: Tel-Aviv University Press.
- GÖNLÜBOL, Mehmet (1993). *Uluslararası Politika İlkeler - Kavramlar - Kurumlar*, 4. Baskı, Ankara: Attila Kitabevi.
- Greek Cypriot Anti-Federation Statements* (1998), Nicosia: Ministry of Foreign Affairs and Defence Turkish Republic of Northern Cyprus.
- GÜREL, Şükrü S. (1984). *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) - Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, C. I-II., İstanbul: Ümit Matbaacılık.
- GÜREL, Şükrü S. (1993). *Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)*, Ankara: Ümit Yayıncılık.
- HAASS, Richard (1990). *Conflicts Unending: The United States and Regional Disputes*, New Haven: Yale University Press.
- HERACLIDES, Alexis (2002). *Yunanistan ve Doğudan Gelen Tehlike Türkiye Türk-Yunan İlişkilerimde Çıkmazlar ve Çözüm Yolları*, Çev. Mihalis Vasilyadis ve Herkül Millas, İstanbul: İletişim Yayınları.
- İSMAİL, Sabahattin (1992). *100 Sorunda Kıbrıs Sorunu*, Lefkoşa: Dilhan Ofset.
- İSMAİL, Sabahattin (1998). *Kıbrıs Üzerine Bildiriler*, Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP) Yayınları.
- İSMAİL, Sabahattin (1990). *Self-Determinasyon ve Kıbrıs Türk Halkı*, İstanbul: Kastaş Yay.
- KAPANİ, Münci (1988). *Politika Bilimine Giriş*, 4. Baskı, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- KEPOĞLU, Halil (1995). *Kıbrıs Sorunu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü.
- Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri* (1992), İstanbul: Uluslararası İlişkiler Ajansı Yayınları - INAF.
- Kıbrıs Sorunu ve Türkiye* (1993), İstanbul: SİSAV Yayınları.
- Kıbrıs Sorunu: Gelişmeler ve Görüşmeler* (1990), Dışişleri ve Savunma Araştırma Grubu, İstanbul: SİSAV Yayınları.
- Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını* (1995), İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları.
- KOÇ, Haldun (1993). *Pazarlık Gücünün Etkileri Yönüyle Camp David Orta Doğu Barış Sürecisine Etkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü.
- KYLE, Keith (1997). *Cyprus: In Search of Peace*, London: Minority Rights Group Report.
- LAIPSON, Ellen B. (1990). *Cyprus: Status of U. N. Negotiations*, Washington: USA Foreign Affairs and National Defense Division - March 8.
- LESSER, Ian O. (1993). "Bridge or Barrier? Turkey and The West After The Cold War", *Turkey's New Geopolitics: From The Balkans to Western China*, Graham Fuller et al., Boulder, s. 89-121.
- MCDONALD, Peter (1989). "The Problem of Cyprus", *Adelphi Papers*, International Institute of Strategic Studies, s. 48-69.
- MIRBAGHERI, Farid (1998). *Cyprus and International Peacekeeping*, London: Hurst and Co.
- MORAN, Michael (1998). *Sovereignty Divided Essays on The International Dimensions of The Cyprus Problem*, Nicosia: CYREP.
- NECATIGİL, Zaim M. (1998). *The Cyprus Question and The Turkish Position in International Law*, Revised 2. Edition, Biddles Ltd Guildford and King's Lynn, London: Oxford University Press.
- POLAT, Yılmaz (1999). *Washington Entrikaları*, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- RICHMOND, Oliver P. (1998). *Mediating in Cyprus: The Cypriot Communities and The United Nations*, London: Frank Cass.
- RYAN, Stephen (1995). *Ethnic Conflict and International Relations*, Dartmouth: Aldershot.
- SOZEN, Ahmet (1998). *The Cyprus Conflict and The Negotiations - A Political and International Law Perspective*, Ankara: Published by Cyprus Turkish Cultural Association.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk (2000). *Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler, Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar*, İstanbul: Der Yayınları.
- STEAMS, Monteagle (1992). *Entangled Allies: US Policy Towards Greece, Turkey and Cyprus*, New York: Council on Foreign Relations Press.
- STEPHEN, Michael (1997). *The Cyprus Question*, London: The British - Northern Cyprus Published by Parliamentary Group.
- TAMÇELİK, Soyalp (2000). "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'la İlgili 789 Sayılı Kararı ve Buna Bağlı Toprak Hukuku", III. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 13 - 17 Kasım 2000, C. III (Kıbrıs Sorunu ve Turizm), Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları: 15, s. 391-414.
- TAMÇELİK, Soyalp (2011a). "Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs'ın Önemi", *Center For Turkish Studies Portland State University Occasional Paper Series*, C. 3, S. 1, s. 1-32.
- TAMÇELİK, Soyalp (1995). "Kıbrıs Adasının Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi", *Türk Kültürü Dergisi*, S. 386, s. 321-330.

- TAMÇELİK, Soyalp (2011b). "Kıbrıs'ın Batı Dünyası Açısından Jeopolitik Önemi ve Siyasal Algılamaları", *II. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu – (21–25 Ekim 2010 İzmir)*, Cilt III, Yayına Hazırlayan: Doç. Dr. Ulvi Keser, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, Ankara: Motif Matbaacılık, s. 225-282.
- TAMÇELİK, Soyalp (2009a). "Kıbrıs'ta Kurulması Düşünülen Federal Devletin Yasama Organı ve Özellikleri", *Yakındoğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, s. 20-50.
- TAMÇELİK, Soyalp (2009b). "Kıbrıs'ta Kurulması Düşünülen Federal Devlette Yargı Organları ve Temel Özellikleri", *Türkiye Günlüğü Dergisi*, S. 96, s. 197-223.
- TAMÇELİK, Soyalp (2009c). "Kıbrıs'ta Kurulması Düşünülen Federal Sistemde Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının Görev ve Yetkileri", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, C. XI, S. 42, s. 75-96.
- TAMÇELİK, Soyalp (2009d). "Kıbrıs'ta Kurulması Düşünülen Federasyonun Yapısal Özellikleri", *Tarihin Peşinde - Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S: 2, s. 211-223.
- TAMÇELİK, Soyalp (2009e). "Kıbrıs'ta Olası Bir Federal Hükümetin Görev ve Yetkileri", *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, S. 17, s. 55-84.
- TAMÇELİK, Soyalp (2012a). "Kıbrıs'ta Toprak Müzakereleri ve Tarafların Çözüm Kriterleri (1974-1990)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. V, S. 23, s. 377-396.
- TAMÇELİK, Soyalp (2012b). "Kıbrıs'taki Gobi ve Gali Plânlarına Göre Harita Meselesi", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C. IX, S. 2, s. 1031-1074.
- TAMÇELİK, Soyalp (2011c). "Kıbrıs'taki İngiliz Üslerinin Stratejik Önemi", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C. VIII, S. 1, s. 1510-1539.
- TAMÇELİK, Soyalp (2011e). "Türk Cumhuriyetlerinin KKTC'yi Tanıma Olgusu ve Esasları", *21. Yüzyılda Türk Dünyası Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı (2-5 Aralık 2010)*, Avrasya Ekonomik İlişkiler Derneği ve Lefke Avrupa Üniversitesi İşbirliğiyle, Ankara: Ekoavraya Yayınları, s. 169-184.
- TAMÇELİK, Soyalp (2008). *Kıbrıs Meselesinin Çözüm Plânları (BM'nin 789 Sayılı Kararına Göre)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TAVŞANOĞLU, Leyla Emeç (1998). *Türk-Yunan Akıllar Tartışılıyor*, İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Unknown Aspects of The Cyprus Reality* (1992), İstanbul: International Affairs Agency.
- USLU, Nasuh (2001). "Kıbrıs Sorunu ve ABD", *Avrupa Birliği Kısacasında Kıbrıs Meselesi - Bugün ve Yarın*, Editörler: İrfan Kaya ÜLGER ve Ertan EFEGİL, Ankara: HD Yayıncılık ve Matbaacılık, s. 146-182.
- Varoluş Yolumuz* (2001), 2. Baskı, CTP Yayınları, Lefkoşa: İleri Matbaacılık.
- YOLAK, Seyit (1989). *1571'den Günümüze Kıbrıs Türk Yönetimleri*, Lefkoşa: KKTC Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gazeteler:

- "3. Tur Görüşmeler Başladı", *Mahi Gazetesi*, 29 Ekim 1992, No: 632, s. 1.
- "774 ve Sonrası", *Fileleftheros Gazetesi*, 28 Ağustos 1992, No: 2014, s. 4.
- "AB ve Kıbrıs", *Fileleftheros Gazetesi*, 9 Kasım 1992, No: 9654, s. 6.
- "ABD'den Zehir Zemberek Uyarı Mektubu", *Hürriyet Gazetesi*, 10 Temmuz 1992, No: 855581, s. 17.
- ALASYA, Halil Fikret (1993a). "Bir Denктаş Var!", *Tercüman Gazetesi*, 10 Eylül 1993a, No: 98554, s. 9.
- ALASYA, Halil Fikret (1993b). "Sen Sus Douglas Hurd", *Tercüman Gazetesi*, 22 Eylül 1993b, No: 85661, s. 12.
- ALPAY, Şahin (1998). "Çözüm Çok Uzakta", *Milliyet Gazetesi*, 23 Ocak 1998, No: 120954, s. 11.
- ALPAY, Şahin (1997). "KKTC Ana Muhalefet Partisi Lideri Mehmet Ali Talat'a Göre Kıbrıs Sorunu", *Milliyet Gazetesi*, 10 Mart 1997, No: 95211, s. 14.
- ALPAY, Şahin (1998). "Ters Düşünceler", *Milliyet Gazetesi*, 18 Temmuz 1998, No: 56223, s. 11.
- "Amerikalılar İyimser", *Haravgi Gazetesi*, 23 Ekim 1992, No: 8455, s. 2.
- "Ankara'nın Dikkati", *Milliyet Gazetesi*, 19 Ağustos 1992, No: 754218, s. 1.
- "Avrupa Yunanistan'ın Oyuncağı Oldu", *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Aralık 1997, No: 78521, s. 1.
- "Barış Cesaret İster", *Sabah Gazetesi*, 10 Temmuz 1997, No: 75421, s. 7.
- "Barış Umutları Güç Kazanıyor", *Sabah Gazetesi*, 26 Haziran 1992, No: 632254, s. 7.
- "Başpiskoposa Tepki", *Eleftheritipia Gazetesi*, 16 Kasım 1992, No: 749, s. 2-3.
- "Başpiskopostan Vasiliu'ya Sert Eleştirisi", *Agon Gazetesi*, 22 Kasım 1992, No: 851, s. 2.
- "Batılıların Formül Anlayışı", *Fileleftheros Gazetesi*, 6 Kasım 1992, No: 8541, s. 3.
- BATUR, Nur (2002). "Rumlara Göre Plan", *Hürriyet Gazetesi*, 25 Kasım 2002, No: 365569, s. 18.
- BİRAND, Mehmet Ali (1992a). "Denктаş'ın Müzakere Taktiği Doğruydun...", *Sabah Gazetesi*, 17 Ağustos 1992a, No: 87966, s. 17.
- BİRAND, Mehmet Ali (1992b). "Kıbrıs Konusundaki İlgisizlik Hayret Verici", *Sabah Gazetesi*, 25 Temmuz 1992b, No: 322133, s. 17.
- "Birleşmiş Milletlerden Öneriler", *Simerini Gazetesi*, 12 Haziran 1992, No: 17, s. 2.
- "BM Kararı Şaşırtıcı", *Hürriyet Gazetesi*, 8 Kasım 1992, No: 85475, s. 1.
- "BM'nin Yeni Belgesi", *Fileleftheros Gazetesi*, 20 Temmuz 1992, No: 8541, s. 1-4.
- "BM'nin Yeni Kararı", *Hürriyet Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No: 85624, s. 19.
- "Bundan Sonraki Adım", *Haravgi Gazetesi*, 29 Mayıs 1992, No: 235, s. 1-2.
- "Bush'un Mektubu", *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Eylül 1991, No: 95474, s. 1.
- "Butros Galı'nın İhtarı", *Fileleftheros Gazetesi*, 12 Haziran 1992, No: 951, s. 3.
- "Butros Galı'nın Plânı", *Ethnos Gazetesi*, 8 Haziran 1992, No: 198, s. 1.
- "Butros Galı'nın Raporu", *Fileleftheros Gazetesi*, 4 Nisan 1992, No: 6542, s. 1-2.
- "Bürokratlar ve Protokol", *Eleftherotipia Gazetesi*, 30 Ekim 1992, No: 3261, s. 6.
- "Camillion'un Demeci", *Fileleftheros Gazetesi*, 30 Ekim 1992, No: 9665, s. 6.
- "Camillion'un İyimserliği", *Simerini Gazetesi*, 23 Ekim 1992, No: 9611, s. 1-2.
- CEMAL, Hasan (1992). "Demirel Mektuptan Rahatsız", *Sabah Gazetesi*, 11 Temmuz 1992, No: 101223, s. 11.
- "Clinton'un Zaferi ve Rumlara", *Fileleftheros Gazetesi*, 6 Kasım 1992, No: 1025, s. 1-2.
- "Cyprus, Denктаş Wins", *The Economist*, 22 August 1992, No: 851, s. 2.
- "Çelişkili Haberler", *Fileleftheros Gazetesi*, 11 Haziran 1992, No: 5219, s. 1.
- "Çıkmaz Kaçınılmaz", *Fileleftheros Gazetesi*, 31 Ekim 1992, No: 9874, s. 1-2.
- "Çok Uluslu Güç", *Simerini Gazetesi*, 9 Kasım 1992, No: 787, s. 3.
- "Dayton Süreci Zaten Gündeminde", *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Haziran 1997, No: 123548, s. 7.
- "Demirel: Kan Dökülmeyeceğine Güvence Verirlerse Türk Askerini Yarın Çekeriz", *Kıbrıs Gazetesi*, 25 Kasım 1992, No: 236, s. 3.

- "Denktaş – Gali Tartışması", *Agon Gazetesi*, 29 Ekim 1992, No: 965, s. 4.
- "Denktaş Vasilii'ya Ne Dedi", *Fileleftheros Gazetesi*, 30 Ekim 1992, No: 854, s. 2.
- "Denktaş Yaptı Yapacağını", *Eleftherotipia Gazetesi*, 2 Ağustos 1992, No: 5421, s. 19.
- "Denktaş, Pazarlık Yapmam", *Sabah Gazetesi*, 17 Haziran 1992, No: 95621, s. 9.
- "Denktaş: Elimize Pranga Vurdurtmayız", *Kıbrıs Gazetesi*, 11 Temmuz 1992, No: 4266, s. 21.
- "Denktaş: Görüşmelerin Geleceği Rumlara Bağlı", *Kıbrıs Gazetesi*, 7 Temmuz 1992, No: 6287, s. 1-3.
- "Denktaş'ın Başarısı", *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Ağustos 1992, No: 8741, s. 10.
- "Denktaş'ın Taktiği", *Agon Gazetesi*, 29 Ekim 1992, No: 854, s. 4.
- "Denktaş'ın Tutumu", *Simerini Gazetesi*, 12 Haziran 1992, No: 7415, s. 2.
- "Denktaş'tan İki Devlet Şartı", *Milliyet Gazetesi*, 29 Mart 1998, No: 96325, s. 1.
- "Dörtlülük Zirve Yanlıştı", *Hürriyet Gazetesi*, 9 Aralık 1992, No: 96521, s. 20.
- "Dörtlülük Zirve'yi Başlatan Mektup", *Hürriyet Gazetesi*, 15 Aralık 1992, No: 522364, s. 19.
- EKŞİ, Oktay (1992a). "Kıbrıs Meğer Zor Kurtulmuş", *Hürriyet Gazetesi*, 9 Aralık 1992a, No: 52214, s. 17.
- EKŞİ, Oktay (1992b). "Kıbrıs'la İlgili Doğrular", *Hürriyet Gazetesi*, 15 Aralık 1992b, No: 56231, s. 19.
- "Empoze Çözüm", *Cyprus Weekly*, 30 Eylül 1994, No: 4270, s. 6.
- ERGİN, Sedat (1992). "Dörtlülük Zirve ve Özeleştirme Gereği", *Hürriyet Gazetesi*, 10 Aralık 1992, No: 85622, s. 14.
- ERGİN, Sedat (1992). "Gali'nin Denktaş'tan İntikamı", *Hürriyet Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No: 745441, s. 2.
- "Eroğlu: Özal'ın Dörtlülük Zirve Önerisi Yanlıştı", *Hürriyet Gazetesi*, 8 Aralık 1992, No: 62144, s. 19.
- "Feissel'in Demeci", *Simerini Gazetesi*, 4 Kasım 1992, No: 212, s. 2-3.
- "Gali Formülü", *Simerini Gazetesi*, 11 Nisan 1992, No: 856, s. 5.
- "Gali, Haritasında İsrar Ediyor", *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Ağustos 1992, No: 5021, s. 1 ve 3.
- "Gali'den Yeni Fikirler", *Agon Gazetesi*, 16 Kasım 1992, No: 897, s. 1.
- "Gali'nin Çalışmaları", *Hürriyet Gazetesi*, 11 Kasım 1992, No: 85475, s. 1.
- "Gali'nin Kıbrıs Raporu", *Milliyet Gazetesi*, 18 Ağustos 1992, No: 452587, s. 1.
- "Gali'nin Raporu ve Rum Yönetimi", *Fileleftheros Gazetesi*, 26 Ağustos 1992, No: 2145, s. 1-3.
- "Gali-Mitsotakis Görüşmeleri", *Fileleftheros Gazetesi*, 17 Kasım 1992, No: 10252, s. 2.
- "Genel Sekreter Ne Yapacak?", *Mahi Gazetesi*, 6 Kasım 1992, No: 698, s. 3.
- "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki İyi Niyet Görevine İlişkin Raporu", *Kıbrıs Gazetesi*, 26 Ağustos 1992, No: 2035, s. 6-8.
- "Genel Sekreter'in Önerileri", *Fileleftheros Gazetesi*, 21 Kasım 1992, s. 1.
- "Genel Sekreter'in Raporu", *Alithia Gazetesi*, 5 Nisan 1992, No: 6311, s. 2.
- "Genel Sekreter'in Raporu", *Fileleftheros Gazetesi*, 12 Kasım 1992, No: 8511, s. 1.
- "Genel Sekreter'in Tutumu", *Fileleftheros Gazetesi*, 30 Ekim 1992, No: 6542, s. 2.
- "Genel Sekreter'in Yeni Belgesi", *Fileleftheros Gazetesi*, 9 Kasım 1992, No: 3021, s. 1-2.
- "Görüş Ayrıllıkları Giderilecek Gibi Değil", *Kıbrıs Gazetesi*, 7 Temmuz 1992, No: 789, s. 10.
- "Görüşmelere Yeni Biçim", *Fileleftheros Gazetesi*, 22 Kasım 1992, No: 8754, s. 1.
- "Görüşmelerin Kaderi", *Fileleftheros Gazetesi*, 14 Mayıs 1992, No: 8520, s. 1.
- "Gustave Feissel'in Demeci", *Fileleftheros Gazetesi*, 12 Kasım 1992, No: 7889, s. 2.
- GÜREL, Şükrü S. (1992). "Çözülüşe Neden Olmayan Bir Çözüm", *Hürriyet Gazetesi*, 15 Temmuz 1992, No: 56332, s. 7.
- "Güvenlik Konseyi Çözüm Empoze Edebilir", *Kıbrıs Gazetesi*, 7 Temmuz 1992, No: 203, s. 10.
- "Güvenlik Konseyi Gali Raporu'nu Ele Alıyor", *Kıbrıs Gazetesi*, 10 Nisan 1992, No: 524, s. 8.
- "Güvenlik Konseyi Kararı", *Eleftherotipia Gazetesi*, 11 Nisan 1992, No: 741, s. 1.
- "Harita", *Kıbrıs Gazetesi*, 7 Temmuz 1992, No: 744, s. 4.
- "Hristofyas'ın Demeci", *Haravi Gazetesi*, 13 Kasım 1992, No: 907, s. 3.
- "Hristofyas'ın Konuşması", *Fileleftheros Gazetesi*, 9 Kasım 1992, No: 3258, s. 3.
- "Kıbrıs Türkü Ne İstiyor?", *Kıbrıs Gazetesi*, 11 Temmuz 1992, No: 814, s. 3.
- "Kıbrıs'a Üçlü Hazırlık Zirvesi", *Sabah Gazetesi*, 16 Mart 1993, No: 75421, s. 11.
- "Kıbrıs'ta Bunalımlı Hafta", *Milliyet Gazetesi*, 15 Ağustos 1992, No: 355214, s. 1.
- "Kıbrıs'ta Harita Meselesi", *Milliyet Gazetesi*, 10 Temmuz 1992, No: 258741, s. 1.
- "Kıbrıs'ta Yaşanan Mini Kriz", *Milliyet Gazetesi*, 29 Ekim 1992, No: 56324, s. 9.
- "KKTC Haritası Ankara'da", *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Temmuz 1992, No: 1044, s. 1.
- "KKTC Meclisi'nin Son Kararı", *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Ağustos 1992, No: 856, s. 3.
- "Klerides Konuştu", *Milliyet Gazetesi*, 6 Kasım 1992, No: 85421, s. 1.
- "Klerides'in Konuşması", *Simerini Gazetesi*, 24 Eylül 1992, No: 8541, s. 1.
- "Klerides'in Söyleşi", *Alithia Gazetesi*, 8 Kasım 1992, No: 5698, s. 3-4.
- "Klerides'in Söyleşi", *Fileleftheros Gazetesi*, 6 Eylül 1992, No: 8773, s. 1-2.
- "Klerides'le Söyleşi", *Agon Gazetesi*, 12 Temmuz 1992, No: 369, s. 1.
- KOHEN, Sami (1998). "Denktaş'ın Tercihi: TC-KKTC Federasyonu", *Milliyet Gazetesi*, 28 Mart 1998, No: 85665, s. 12.
- "Mesut Yılmaz'ın Yanlıları", *Hürriyet Gazetesi*, 15 Aralık 1992, No: 85214, s. 19.
- "Ne Erenköy'ü, Ne de Güzelyurt'u Veririz", *Hürriyet Gazetesi*, 16 Haziran 1992, No: 420155, s. 9.
- "Ne Pahasına Olursa Olsun Çözüm", *Simerini Gazetesi*, 5 Haziran 1992, No: 885, s. 2.
- "New York'ta Dramatik Gelişmeler", *Fileleftheros Gazetesi*, 27 Ekim 1992, No: 2356, s. 1.
- "Nikos Rolandis: Kyprianu Criticized The Greek Cypriot Leadership for Pursuing An Intransigent Anti-Federation Policy", *Agon Newspapers*, 12 December 1984, s. 6.
- "No Uncle Sam, No!", *Kıbrıs Gazetesi*, 11 Temmuz 1992, No: 889, s. 1.
- ÖZKÖK, Ertuğrul (1992a). "Bu Görüşmeler Gizli Kalmamalı", *Hürriyet Gazetesi*, 9 Aralık 1992, No: 75412, s. 17.
- ÖZKÖK, Ertuğrul (1992b). "Zamanlama Hatası....", *Hürriyet Gazetesi*, 10 Temmuz 1992, No: 85547, s. 1 ve 19.
- "Papulyas Karamsar", *Simerini Gazetesi*, 12 Ekim 1994, No: 4281, s. 11.
- "Partiler Raporu Nasıl Karşılandı", *Agon Gazetesi*, 24 Kasım 1992, No: 4215, s. 2-3.
- "Pencere Kapanabilir", *Fileleftheros Gazetesi*, 4 Nisan 1992, No: 5478, s. 2.
- "Raporun Metni ve Ruhunu", *Eleftherotipia Gazetesi*, 16 Kasım 1992, No: 7986, s. 1.
- "Rum Parti Liderinin Demeci", *Agon Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No: 1254, s. 2.
- "Rum Parti Liderinin Demeci", *Cyprus Mail Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No: 1264, s. 2.

- "Rum Parti Liderinin Demeci", *Eleftherotipia Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No: 321, s. 2.
- "Rum Parti Liderinin Demeci", *Fileleftheros Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No: 985, s. 2.
- "Rum Parti Liderinin Demeci", *Haravgi Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No: 5236, s. 2.
- "Rum Parti Liderinin Demeci", *Simerini Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No: 4268, s. 2.
- "Rum Sözcüsünün Demeci", *Alithia Gazetesi*, 12 Kasım 1992, No: 9874, s. 3.
- "Rum Tavizleri Resmilesiyor", *Simerini Gazetesi*, 26 Ağustos 1992, No: 1028, s. 4-5.
- "Rumlar, Makarios Haritasını Sunacaklar", *Simerini Gazetesi*, 17 Temmuz 1992, No: 4587, s. 3.
- "Rumların Amacı", *Milliyet Gazetesi*, 28 Ağustos 1992, No: 23365, s. 1.
- "Sıkıntılar Devam Ediyor", *Agon Gazetesi*, 13 Nisan 1992, No: 2365, s. 2.
- "Şaşkınlık ve Belirsizlik", *Simerini Gazetesi*, 22 Ekim 1992, No: 9217, s. 1.
- ŞENŞENER, Şebnem (1992a). "Güzelyurt Türk Tarafında Kalsın", *Sabah Gazetesi*, 19 Haziran 1992a, No: 321457, s. 9.
- ŞENŞENER, Şebnem (1992b). "Kıbrıs İçin Yeni Harita", *Sabah Gazetesi*, 21 Haziran 1992b, No: 12145, s. 9.
- ŞENŞENER, Şebnem (1992c). "Kıbrıs'ta Mutlu Sona Doğru", *Sabah Gazetesi*, 25 Haziran 1992c, No: 458117, s. 10.
- TAVŞANOĞLU, Leyla (1997). "Avrupa Yunanistan'ın Oyunaçağı Oldu", *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Aralık 1997, No: 78521, s. 18.
- "Toperi: Özal ABD ile Toprak Konuşmadı", *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Ağustos 1992, No: 697, s. 3.
- "Toplulararası Görüşmelerde Maraş", *Kıbrıs Gazetesi - Özel Maraş Eki*, 18 Haziran 1993, No: 8875, s. 10.
- "Toprak Konusu", *Fileleftheros Gazetesi*, 13 Haziran 1992, No: 8541, s. 1.
- "Toprak Konusu", *Fileleftheros Gazetesi*, 23 Ekim 1992, No: 6987, s. 2.
- "Toprak ve Göçmen Konuları", *Eleftherotipia Gazetesi*, 11 Haziran 1992, No: 7412, s. 1.
- "Toprak ve Göçmen Konuları", *Eleftherotipia Gazetesi*, 19 Haziran 1992, No: 854, s. 2.
- "Toprak, Egemenlik ve Maraş", *Fileleftheros Gazetesi*, 4 Mayıs 1992, No: 2036, s. 1-2.
- TÜRKAY, Osman (1992). "Egemenliğin Bölünmezliği", *Yenidüzen Gazetesi*, 23 Ocak 1992, No: 9874, s. 15.
- "Türk Tarafının Görüşlerini İçeren Belgenin İçeriği", *Kıbrıs Gazetesi - Özel Maraş Eki*, 18 Haziran 1993, No: 8547, s. 14.
- "Türk Tarafının Tepkisi", *Agon Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No: 751, s. 1.
- "Türk Tarafının Tepkisi", *Cyprus Mail Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No: 452, s. 1.
- "Türk Tarafının Tepkisi", *Eleftherotipia Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No: 1023, s. 1.
- "Türk Tarafının Tepkisi", *Fileleftheros Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No: 8521, s. 1.
- "Türk Tarafının Tepkisi", *Haravgi Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No: 623, s. 1.
- "Türk Tarafının Tepkisi", *Simerini Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No: 2563, s. 1.
- ULUÇ, Doğan (1992). "Kıbrıs Görüşmeleri Arpa Boyu", *Hürriyet Gazetesi*, 24 Haziran 1992, No: 752214, s. 12.
- "Ulusal Konsey'de Çatışma", *Eleftheritipia Gazetesi*, 16 Kasım 1992, No: 587, s. 2.
- UTKAN, Aziz (1992). "Yeni Papazlara Karşı İsviçre Modeli", *Hürriyet Gazetesi*, 16 Haziran 1992, No: 455189, s. 16.
- ÜLKÜ, İrfan (1998). "KKTC Üstüne Blöf Çekmek", *Ortadoğu Gazetesi*, 2 Eylül 1998, No: 78189, s. 12.
- ÜLMAN, Haluk (1992). "Her Çözüm, Çözüm Değildir", *Yeni Günaydın Gazetesi*, 24 Aralık 1992, No: 63351, s. 19.
- "Vasiliiu Bocalyor", *Simerini Gazetesi*, 29 Ekim 1992, No: 3691, s. 4.
- "Vasiliiu Gali Raporundan Memnun", *Fileleftheros Gazetesi*, 24 Kasım 1992, No: 1236, s. 3.
- "Vasiliiu Karamsa", *Fileleftheros Gazetesi*, 18 Ekim 1992, No: 9887, s. 1.
- "Vasiliiu'nun Çağrısı Yine Reddedildi", *Mahi Gazetesi*, 4 Kasım 1992, No: 129, s. 2.
- "Vasiliiu'nun Demeci", *Haravgi Gazetesi*, 12 Kasım 1992, No: 258, s. 2-3.
- "Vasiliiu'nun Hataları ve Türkler", *Simerini Gazetesi*, 16 Kasım 1992, No: 8981, s. 2.
- "Vasiliiu'nun Konuşması", *Haravgi Gazetesi*, 16 Kasım 1992, No: 854, s. 2.
- "Vasiliiu'ya Seçim Hediyesi", *Kıbrıs Gazetesi*, 22 Kasım 1992, No: 7541, s. 12.
- "Vasiliiu-Mitsotakis Görüşmesi", *Ta Nea Gazetesi*, 22 Ekim 1992, No: 896, s. 1.
- "Yeni Fikirler Yok", *Fileleftheros Gazetesi*, 29 Ekim 1992, No: 10236, s. 1-2.
- "Yeni Harita", *Eleftherotipia Gazetesi*, 29 Ekim 1992, No: 874, s. 1.